

**2008 DÜNYA FİNANSAL KRİZİNİN TÜRKİYE'NİN
DIŞ TİCARETİ ÜZERİNE ETKİSİ**

**2022
YÜKSEK LİSANS TEZİ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

İrem UĞURLU

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Süleyman UĞURLU**

**2008 DÜNYA FİNANSAL KRİZİNİN TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARETİ
ÜZERİNE ETKİSİ**

İrem UĞURLU

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman UĞURLU

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Şubat 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	2
DOĞRULUK BEYANI	7
ÖNSÖZ	8
ÖZ.....	9
ABSTRACT.....	10
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	11
ARCHIVE RECORD INFORMATION	12
KISALTMALAR	13
GİRİŞ	15
BİRİNCİ BÖLÜM	17
1.Kriz.....	17
1.1. Ekonomik Krizler	17
1.2. Ekonomik Krizlerin Nedenleri	19
1.3. Ekonomik Krizlerin Özellikleri.....	19
1.4. Krizin Evreleri	20
1.5. Ekonomik Krizlerin Çeşitleri	20
1.5.1. Finans Sektörü Krizi	21
1.5.2. Reel Sektör Krizi.....	21
1.5.3. Ödemeler Dengesi Krizi	21
1.5.4. Kamu Kesimi Borç Krizi.....	21
1.5.5. Para Krizi	21
1.5.6. Bankacılık Krizleri	22
1.5.7. Sistematik Finansal Krizler	22
1.5.8. Dış Kaynaklı Krizler.....	22
1.6. Ekonomik Krizlerin Ortaya Çıkışı.....	23
1.7. Dünyada Yaşanan Ekonomik Krizler.....	24
1.7.1. 1772 Kredi Krizi.....	24
1.7.2. 1929 Büyük Buhran	24
1.7.3. 1973 Petrol Krizi	25

1.7.4. 1991 Körfez Krizi.....	25
1.7.5. 1997 Güneydoğu Asya Krizi	26
1.7.6. 1998 Rusya Krizi.....	27
1.7.7. 1999 Brezilya Krizi	27
1.7.8. 2000 Arjantin Krizi.....	28
1.7.9. 2008 Mortgage Krizi.....	29
1.7.10. 2011 Avrupa Borç Krizi	32
1.7.11. Covid-19 Krizi	33
1.8. Türkiye'nin Etkilendiği ve Türkiye'de Yaşanan Ekonomik Krizler	34
1.8.1. 1929 Büyük Buhran	34
1.8.2. 1946-1970 Arası Ekonomik Krizler	36
1.8.2.1. 1946 Ekonomik Krizi.....	36
1.8.2.2. 1954 Ekonomik Krizi.....	38
1.8.2.3. 1958 Ekonomik Krizi.....	39
1.8.2.4. 1969 Ekonomik Krizi.....	42
1.8.3. 1973 Petrol Krizi.....	43
1.8.4. 1980 İkinci Petrol Krizi	43
1.8.5. 1991 Körfez Krizi.....	44
1.8.6. 1994 Ekonomik Krizi.....	44
1.8.7. 2000 Kasım Krizi	45
1.8.8. 2001 Bankacılık Krizi	46
1.8.9. 2008 Mortgage Krizi.....	48
1.8.9.1. 2008 Mortgage Krizi'nin Türkiye'ye Ekonomik Yansımaları ...	49
1.8.9.2. 2008 Mortgage Krizi'ne Karşı Türkiye'nin Aldığı Önlemler.....	50
1.8.10. 2018 Rahip Brunson Krizi	52
1.9. Ekonomik Krizlerle İlgili Uygulanan Politikalar	53
1.9.1. IMF'nin Kriz Politikaları.....	53
1.9.2. Finansal Serbestleşme Politikaları	54
1.9.3. Maliye Politikası.....	55
1.9.4. Para Politikası	55
1.9.5. Vergi Politikası.....	57
1.10. Türkiye'de Ekonomik Krizlerle İlgili Uygulanan Politikalar	57

1.10.1. 1980 Öncesi Politikalar.....	57
1.10.2. 24 Ocak 1980 Kararları.....	58
1.10.3. 5 Nisan 1994 Kararları.....	60
1.10.4. 2001 Krizi Sonrasındaki Uygulamalar	61
1.10.5. 2008 Sonrası Program	62
İKİNCİ BÖLÜM.....	65
2. Türkiye'nin Dış Ticaret Yapısı.....	65
2.1. Dış Ticaret	65
2.2. 2003-2020 Yılları Arası Türkiye'nin Dış Ticaret Gelişimi.....	68
2.2.1. 2003-2008 Dönemi Türkiye'nin Dış Ticaret Gelişimi.....	68
2.2.2. 2008-2010 Dönemi Türkiye'nin Dış Ticaret Gelişimi.....	70
2.2.3. 2010-2013 Dönemi Türkiye'nin Dış Ticaret Gelişimi.....	70
2.2.4. 2013-2016 Dönemi Türkiye'nin Dış Ticaret Gelişimi.....	71
2.2.5. 2016-2020 Dönemi Türkiye'nin Dış Ticaret Gelişimi.....	72
2.3. Literatür Taraması	75
2.3.1. 2008 Küresel Krizi'nin Dış Ticarete Etkisini İnceleyen Ulusal Çalışmalar	76
2.3.2. 2008 Küresel Krizi'nin Dış Ticarete Etkisini İnceleyen Uluslararası Çalışmalar	81
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	84
3. Fasil Gruplarının Grafikselsel Değişimleri.....	84
3.1. Yenilen Meyveler ve Sert Kabuklu Meyveler	88
3.2. Mineral Yakıtlar, Mineral Yağlar ve Bunların Damıtılmasından Elde Edilen Ürünler	89
3.3. Organik Kimyasal Ürünler	90
3.4. Örülmemiş Giyim Eşyası ve Aksesuarı.....	90
3.5. Eczacılık Ürünleri	91
3.6. Kauçuk ve Kauçuktan Eşya.....	92
3.7. Sentetik ve Suni Filamentler	92
3.8. Demir ve Çelik.....	93
3.9. Plastikler ve Mamülleri	94
3.10. Kağıt ve Kartondan Eşya	94
3.11. Pamuk, Pamuk İpliği ve Pamuklu Mensucat	95

3.12. Örme Giyim Eşyası ve Aksesuarı	96
3.13. Kıymetli ve Yarı Kıymetli Taşlar	96
3.14. Kazanlar, Makinalar, Mekanik Cihazlar	97
3.15. Elektrikli Makine ve Cihazlar	98
3.16. Motorlu Kara Taşıtları Aksam Parça Aksesuarı.....	98
3.17. Hava Taşıtları, Uzay Taşıtları ve Bunların Aksam ve Parçaları ...	99
3.18. Mobilyalar, Yatak Takımları ve Aydınlatma Cihazları.....	99
3.19. Optik Fotoğraf, Sinema, Ölçü, Kontrol	100
3.20. Demir veya Çelikten Eşya	100
3.21. Bakır ve Bakırdan Eşya	101
3.22. Alüminyum ve Alüminyumdan Eşya	102
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	103
KAYNAKÇA	106
TABLolar LİSTESİ	117
ŞEKİLLER LİSTESİ	118
ÖZGEÇMİŞ	119

TEZ ONAY SAYFASI

İREM UĞURLU tarafından hazırlanan “2008 DÜNYA FİNANSAL KRİZİ’NİN TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARETİNE ETKİSİ” başlıklı bu tezin YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak uygun olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman UĞURLU

Tez Danışmanı, İktisat Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile İktisat Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 24/02/2022

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Ali KONAK (KBÜ)

Üye : Doç. Dr. Ahmet OĞUZ (DPÜ)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Süleyman UĞURLU (KBÜ)

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans/Doktora tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: İrem UĞURLU

İmza :

ÖNSÖZ

Ekonomik kriz, Türkiye ekonomisinde zaman zaman kendisini gösteren bir olgu olmuştur. 2000’li yıllara kadar genellikle yurtiçi kaynaklı krizlerle başa çıkmaya çalışan Türkiye, 21. yüzyıla birlikte uluslararası sistemdeki sıkıntılardan kaynaklanan krizlerle de karşı karşıya kalmıştır. Bu çalışma, küresel krizin dış ticaret üzerindeki etkilerini açıklamak amacı ile ortaya konulmuştur. Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmanın konusunu 2008 Finansal Krizi’nin gelişimi ve süregelen sonuçları oluşturmaktadır. Bu çalışma, Karabük Üniversitesi İktisat Bölümü İktisat Ana Bilim Dalı Başkanlığı bünyesinde gerçekleştirilmiştir.

Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, krizlerin tanımına, krizlerin çeşitlerine ve sebeplerine, dünyada ve Türkiye’de yaşanan krizlere yer verilmiştir. İkinci bölümde Türkiye’nin dış ticaret yapısına değinilmiş, literatür taramasına yer verilmiştir. Son bölümde ise önemli fasıl gruplarının dış ticaret verileri incelenmiştir.

Çalışmam boyunca beni aydınlatan tez danışmanım **Dr. Öğr. Üyesi Süleyman UĞURLU**’ya, çalışmalarımda engin bilgileri ile bana yardımcı olan değerli hocam **Doç. Dr. Hüseyin KARAMELİKLİ**’ye, tez çalışmamın başından sonuna kadar destek ve önerilerini hiçbir zaman esirgemeyen anlayışı ve tecrübesi ile çalışmama büyük katkı sağlayan değerli hocam **Arş. Gör. Sefa ERKUŞ**’a sonsuz teşekkürü bir borç bilirim. Özverili çalışmalarına ve azmine sonsuz saygı duyduğum değerli arkadaşım **Utkuhan YILDIRIM**’a, her koşulda yanımda olan canımdan çok sevdiğim aileme, çalışmamın her evresinde bana destek olan ve sabır gösteren değerli **Okan KARAOĞLU**’na, katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

Özverili çalışmalarımın ürünü olan bu tezimi, öncelikle, ilkelerinden hiçbir zaman ayrılmadığım ve ayrılmayacağım, Türk milletini çağdaş uygarlığa ulaştırabilmek için bütün zorluklara karşı boyun eğmeden büyük fedakarlıkların altına imza atan Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşlarına, azim ve gayretleri ile en başarılı noktalara ulaşmak isteyen herkese armağan ediyorum.

İrem UĞURLU

ÖZ

Amerika Birleşik Devletleri'nde mortgage piyasalarında ortaya çıkan finansal krizin temelinde gayrimenkul sistemi bulunmaktadır. 2008 Finansal Krizi, krizden önceki süreçte birçok ülkede uygulanan ekonomik politikaların yeniden tartışılması düşüncesini ortaya çıkarmıştır.

Küreselleşmeyle birlikte ülkelerin büyük bir çoğunluğu birbirine entegre hale gelmişlerdir. 21. yüzyılda teknolojiadaki gelişim, bu entegrasyonun çok daha fazla ilerlemesine olanak sağlamıştır. Bu entegrasyonun avantajları olduğu gibi dezavantajları da bulunmaktadır. Bu dezavantajların en önemlilerinden biri de krizlerin bulaşıcılığıdır. Dünyanın hem büyük bir üreticisi hem büyük bir tüketicisi hem de finans merkezi olması sebebiyle ABD'de çıkan bir krizin dünyanın geri kalanını da etkileyeceği açıktır. Türkiye de bu krizden etkilenen önemli ülkelerden biridir.

Dolayısıyla bu çalışma, 2008 Finansal Krizi'nin Türkiye'nin dış ticareti üzerine etkisini araştırmak amacı ile yapılmıştır. Çalışmada, Türkiye'nin ithalat ve ihracat değerlerine %1 oranının üzerinde etki eden fasılların, 2003-2020 yılları arası ithalat ve ihracat verileri baz alınarak dış ticaretin değişimi incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda; 2008 yılı baz alındığında 2009 yılında ihracatta en yüksek azalış seviyesini gösteren fasıl, %94,9 oranı ile demir ve çelik olduğu görülmüştür. İthalatta ise, 2008 yılı baz alındığında 2009 yılında en fazla azalış gösteren fasıl %64,56 oranı ile kıymetli ve yarı kıymetli taşlar faslı olduğu görülmüştür. 2008 Finansal Krizinden sonra, turizm gelirlerindeki ve ihracat, ithalat rakamlarındaki azalışlara bağlı olarak ödemeler bilançosu, dış ticaret dengesi ve sermaye hesabından oluşan kalemlerin en fazla kayba uğrayan kalemler olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Kriz, Dış Ticaret, Türkiye, İthalat, İhracat

ABSTRACT

Globalization has led to the integration of the economies of many countries. In the 21st century, technological development is also a factor that accelerates integration. However, integration has advantages as well as disadvantages. The foremost of these disadvantages is that economic crises have become contagious between countries. The emerging mortgage crisis in the United States quickly turned into a financial crisis that affected the world. As the world's largest economy and a major financial center, a crisis that broke out in the USA quickly infects other countries' economies. In the globalizing world, Turkey is one of the countries affected by these crises.

In this study, the effect of the 2008 Financial Crisis on Turkey's foreign trade is investigated. In the study, the change in foreign trade was examined by using the data of the sections that had a greater than 1% effect between the import and export items of Turkey between the years 2003-2020. As a result, it was determined that the highest decrease in imports was in cotton and cotton products during the crisis period, while the highest increase in exports was in iron and steel products. After the 2008 Financial Crisis, it was concluded that the items consisting of the balance of payments, foreign trade balance and capital account were the items that lost the most, depending on tourism revenues and the decreases in exports and imports.

As a result of the study; based on 2008, it was concluded that the section showing the highest decrease in imports in 2009 was iron and steel section with a rate of 94,9%. In terms of exports, when 2008 is taken as a basis, it was concluded that the section with the highest decrease in 2009 was the precious and semi precious stones section with a rate of 64,56%. After the 2008 Financial Crisis, it was concluded that the items consisting of balance of payments, foreign trade balance and capital account were the items that lost the most, depending on the decrease in tourism revenues and the figures of exports and imports.

Keywords: Financial Crisis, Foreign Trade, Turkey, Import, Export

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	2008 Dünya Finansal Krizi'nin Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerine Etkisi
Tezin Yazarı	İrem UĞURLU
Tezin Danışmanı	Dr. Süleyman UĞURLU
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	
Tezin Alanı	İktisat
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	119
Anahtar Kelimeler	Finansal Kriz, Dış Ticaret, Türkiye, İthalat, İhracat

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	The Effect of 2008 World Financial Crisis on Turkey's Foreign Trade
Author of the Thesis	İrem UĞURLU
Advisor of the Thesis	Dr. Süleyman UĞURLU
Status of the Thesis	Master
Date of the Thesis	
Field of the Thesis	Economics
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	119
Keywords	Financial Crisis, Foreign Trade, Turkey, Imports, Export

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

- AB** : Avrupa Birliği
- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- ADF** : Augmented Dickey- Fuller
- ARCH** : Otoresif Koşullu Değişen Varyans
- ARDL** : Gecikmesi Dağıtılmış Otoresif Model
- AR-GE** : Araştırma ve Geliştirme
- AIG** : Amerikan International Group
- BIST** : Borsa İstanbul A.Ş.
- DTÖ** : Dünya Ticaret Örgütü
- FED** : Federal Reserve
- FETÖ** : Fethullahçı Terör Örgütü
- GARCH** : Genelleştirilmiş Otoresif Koşullu Değişen Varyans
- GSMH** : Gayri Safi Milli Hasıla
- GSYİH** : Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
- IMF** : Uluslararası Para Fonu
- IMKB** : İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
- KDV** : Katma Değer Vergisi
- KOBİ** : Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
- LM** : Liquit Money

M	: İthalat
MB	: Merkez Bankası
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Topluluğu
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
PP	: Philips-Perron Test İstatistiği
PVC	: Polivinil Klorür
ROM	: Rezerv Opsiyon Mekanizması
SDR	: Special Drawing Rights
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TL	: Türk Lirası
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
VAR	: Vector Auto Regression
VECM	: Vector Error Correction Model
YPG	: Halk Savunma Birlikleri
X	: İhracat
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

2008 Krizi, Amerika'da Mortgage piyasasında çıkan ve dalgalar halinde tüm dünyaya yayılması ile birçok ülkede oluşturduğu finansal etkiler bakımından kapsamlı ve karmaşık özellikler içeren bir krizdir. 2008 Krizi'nin temelinde tarihin en büyük kredi balonu ve gayrimenkul sistemi barınmaktadır. Amerika'da gayrimenkul emlak fiyatlarının artması ile birlikte ön izlenim olarak refah seviyelerinin arttığını düşünen Amerikalı birçok halk için, yüklü miktarda borçlanıp harcamaları arttırması sebebi ile bu durum bir şok etkisi meydana getirmiştir.

Emlak sahiplerinin gayrimenkullerini artırarak ilerleyen zaman içerisinde yüksek rayiçlerle satabilecekleri düşüncesi bu şokun oluşmasında önemli bir etken durumundadır. Bu düşüncenin gerçek olmadığı anlaşıldığında gayrimenkul fiyatları düşmeye başlamış ve sonucunda bir kredi krizi sinyalleri görülmeye başlamıştır. Uluslararası çapta işlemlerini gerçekleştiren ve birbirlerine kefil olan bankalar, uygulanan sözleşmelerdeki maddeleri yerine getirememiş ve gerekli ödemeleri gerçekleştirememişlerdir.

Küresel Kriz denildiğinde ilk akla gelecek olan Lehman Brothers'ın iflasını açıklamasıdır. Akabinde hükümetin Lehman Brothers'ı kurtaramaması diğer bankalar için de zorlu bir sürecin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Amerika bu dönemde tarihin en büyük cari açıklarını vermiş ve bu cari açıklar büyük miktarda fonlarla finanse edilmeye çalışılmıştır. Bu açıdan bakıldığında, 2008 Krizi mortgage piyasalarında gerekli kuralların uygulanmaması sebebi ve denetim eksikliği ile önemli görülecek derecede sorunlar meydana getirmiştir.

İktisadi, sosyal ve siyasi sorunlar krizlerin oluşumunda etkili unsurlardan birkaçıdır. 2008 Finansal Krizi de birçok ülkede, uygulanan ekonomi politikalarının incelenip yeni ekonomik reformların oluşmasının yolunu açmıştır. Türkiye' de ise 2001 Bankacılık Krizi'nden sonra, gerekli finansal alt yapısını sağlamlaştırması sebebiyle 2008 Krizi'nin Türkiye'ye etkisinin diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere görece daha az olduğu görülmektedir. Fakat diğer ülkelerde büyük bankaların batmasına, finansal kuruluşların portföylerindeki varlıkların buharlaşmasına ve beraberinde ekonomik durgunluk ve küçülme gibi sorunların oluşmasına sebep olan kriz, Türkiye'nin dış ticaretinde de rakamlarının aşağı yönlü

bir seyir izlemesine sebep olmuştur.

2008 Krizi'nin Türkiye'nin dış ticaretine hangi noktalarda etki ettiğini araştıran bu çalışma, 2008 Krizi'nden önce meydana gelen krizlerin içerisinde barındırdığı unsurları dikkate alarak; araştırmalar sonucunda 2008 Krizi'nin neden olduğu sorunlara yönelik çözüm önerileri ortaya koymayı amaçlamakta ve küresel krizin Türkiye'nin dış ticaretinde etkili olan fasılların kriz öncesinde ve sonunda nasıl bir trend izlediğini araştırmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.Kriz

Kriz, bazı araştırmacılar tarafından beklenmeyen koşulların üstesinden gelme zorunluluğunu ve piyasayı tehdit eden her türlü şarta müdahale edebilme yetersizliği olarak ifade edilmektedir (Tağraf & Arslan, 2003, s. 150).

Türkiye’de siyasi ve finansal konular gibi belli başlı konular krizlerin oluşmasına neden olmuştur. Bu sebeple, krizlerin çıkmasına neden olan durumlar ve krizlerin sonucunda oluşan ekonomik tablo tarihsel süreç içerisinde daima araştırmalara konu olmaktadır (Sancak & Demirbaş, 2011, s. 172).

Krizler, varoluşsal krizler, gelişimsel krizler, durumsal krizler, komplike krizler, sosyal krizler, ekonomik krizler ve politik krizler olmak üzere gruplara ayrılmaktadır (Buluş, 2015, s. 180).

Ekonomik krizler ise; para krizi, bankacılık krizi, sistematik finansal krizler, dış kaynaklı krizler, finans sektörü krizi, reel sektör krizi, ödemeler dengesi krizi, kamu kesimi borç krizi olarak gruplara ayrılmaktadır (Darıcan, 2013, s. 40).

Çeşitlerinden bahsedilen ekonomik krizler, ayrıntılı bir şekilde açıklanacaktır.

1.1. Ekonomik Krizler

Kriz, beklenmedik ve önceden fark edilemeyen hemen önlem alınması gereken mekanizmaları yetersiz hale getirerek finansal ekonomi ile fiziki ekonomi arasındaki farkın açılmasına neden olan bir tehdit durumu olarak ifade edilmektedir. Ekonomik krizin ise, ekonominin gelişmesine kendi gücünün yetersiz kaldığı, bu sebeple oluşan gerileme ile birlikte bunalıma sürüklenen bir olgu olduğu ifade edilmektedir (Erol, 2010, s. 165-167).

Tıp, psikoloji ve politikalarda da kullanılan kapsamlı bir kavram olan kriz dönemi, ekonomide; hastalanmış bir ekonomik sistem sonucu, ekonomik işlevlerin eskisi gibi yerine getirememesi ve bu işlevlerin yerine getirilebilmesi için çeşitli politikalarla konjonktürel bir canlanma döneminin yaşatılmasının gerekli kılındığını belirten dönemlerdir (Keskin, 2004, s. 8).

Krizler, beklenmedik bir şekilde ciddi bir sorun olarak ortaya çıktığı için, rutin sorunlar yahut gelişmeler kriz kavramının dışında kalmaktadır (Şen & Aktan, 2001, s. 2).

Krizlerin yaşandığı dönemler, artış gösteren belirsizlik, risk ve tehditlerin varlığı sonucu düzenli çalışma ortamının devamının sağlanamadığı mevcut durumdan kurtulmak için hızlı ve acil yanıt oluşturma zorunluluğunu belirten dönemlerdir. Güney Doğu Asya Krizi, Rusya Krizi ayrıca Türkiye’de gerçekleşmiş olan 2001 Bankacılık Krizi ve Türkiye’nin de etkisinde kaldığı 2008 Krizi gibi birçok kriz, fitilinin ateşlendiği ülkeyi ve daha birçok ülkeyi etkisi altına almıştır (Tüz, Haşit, İpçioğlu, & Suher, 2013, s. 3).

Ekonomik krizler, farklı şekilde kendisini gösterebilmektedir. Üretimde görülen hızlı daralma, fiyatlar genel seviyesindeki ani düşüşler, işsizliğin artması, iflasların oluşumu, gerileyen ücretler, borsanın çöküşe uğraması, spekülatif pozisyonların doğru bir şekilde sağlanamaması ekonomik krizlerin oluşmasının temel sebepleri arasında sayılmaktadır (Şen & Aktan, 2001, s. 4).

Ekonomik büyümenin oluşmasıyla birlikte bir likidite bolluğu oluşur ve varlık fiyatları balonlaşır bu da tüketici talebinin tırmanmasına sebebiyet vermektedir. Finansal piyasalarda irrasyonel ve spekülatif yatırımcı davranışları sebebiyle yükselen varlık fiyatlarının farklı sebeplerden dolayı gerilemesi riskten kaçışı ve satış dalgasını etkilemektedir. Krizler genellikle, hızlı faiz artışı ve buna benzer nedenlerden dolayı varlık fiyatlarının ve talep miktarının ani bir şekilde gerilemeye başlamasıyla meydana gelmektedir. Varlık fiyatlarının gerilemesi kredi ve likidite sıkışıklığı yaratmaktadır. Bu durum finansman maliyetlerinin yükselmesine, talebin ve üretimin daralmasına sebep olur, reel sektör dar boğaza girmektedir. Yaşanan ekonomik küçülme ve iflaslar işsizliğin artmasına ve gelir düzeyinin gerilemesine yol açmaktadır. Yabancı yatırımcılar ülkeden çıkmak istemektedir ve bunun sonucunda da cari açık, kamu ve özel sektör borçlarının finansmanında bunalım yaratmaktadır, döviz kurları ani ve hızlı olarak yükselip, ithalat azaltmaktadır ve firmalar iflas etmektedir (Darıcan, 2013, s. 41).

1.2. Ekonomik Krizlerin Nedenleri

1) **Faiz Oranları:** Faiz; paranın fırsat maliyeti, paranın fiyatı olarak tanımlanmaktadır. Faiz oranlarındaki artış finansal piyasalarda varlık değerlerini geriletir, kredi ve likidite sıkışıklığı yaratmaktadır. Bu da kriz oluşturmaktadır.

2) **Hisse Senedi Piyasaları:** Ekonomik anlamda yaşanan sorunlar sebebiyle yatırım ortamına olan güvenin azalması ve firmaların kendilerini riske atmama isteği, panik olan yatırımcıların yoğun satış dalgası yaratması finans piyasalarında krize neden olmaktadır.

3) **Varlıkların Aşırı Değerlenmesi:** Yüksek getiri beklentisi ile varlığın bir yatırım aracına yatırılması ya da kar elde etmek amaçlı kısa süreli finansal alım satım faaliyetlerinde bulunulması işlemi spekülâtif işlemler olarak adlandırılmaktadır. Spekülâtif alımlar sonucu gayrimenkul gibi varlıkların değerlerinin yükselip ani bir şekilde düşüş yaşaması ortamda kriz oluşmasına sebebiyet vermektedir (Turgut, 2007, s. 40-41).

1.3. Ekonomik Krizlerin Özellikleri

Ekonomik krizler; beklenmedik şekilde ve ani olarak gerçekleşen olaylar bütünüyle ortaya çıkmaktadır. Krizler; toplam mal, hizmet ve varlık talebinde türlü sebeplerle bağlantılı olarak bu olgularda meydana gelen azalmalardan kaynaklı olmaktadır. Krizlerin oluşması ekonomik faaliyetlerin yavaşlamasına sebebiyet vermektedir. Krizlerle birlikte; işsizlik artmaktadır, bununla birlikte gelir dağılımı bozulmaktadır ve gelir düzeyi düşmektedir. Bazı krizler; zamanında ve gerekli önlemler alınarak ekonomik durgunluğa çevrilebilmektedir ve çok fazla hasar almadan önlenebilmektedir. Krizler, kurumların hedefleri ve mevcut varlıkları için tehdit oluşturan unsurlar olarak görülmektedir. Ani ve beklenmedik şekilde oluşan krizler, kurumların ve şirketlerin öngörme ve önleme mekanizmalarındaki noksanlık durumların kaynaklı olarak da gelişmektedirler. Krizler gerçekleştikten sonra, acil bir müdahale gerekebilir ve zaman baskısı olmak üzere her çeşit baskı gözlenebilmektedir. Kriz, karar verici mekanizmalarda bir gerilim meydana getirmektedir ve korku ve panik yaratmaktadır. Krizler, birçok ülke ekonomisi için; kontrol noktasında büyük zorluk yaşatan yaşamsal bir dönüm noktasını ifade eden bir

an önce önlem alınmasının gerekliliğinin belirtildiği bir ifade olarak tanımlanmaktadır (Darıcan, 2013, s. 5-6).

1.4. Krizin Evreleri

1) Krizin Kavramsal Olarak Başlangıç Noktası: Bu evre tecrübelerden kaynaklanan yani geçmişteki fiillerle açıklanan kabullenilmiş değerler ve inançlarla ayırıcı özelliğini ortaya koymaktadır.

2) Kuluçka Dönemi: Piyasa bilgisi ile bağdaştırılmayan olaylar sürekli birikir. Kriz burada, yola çıktım geliyorum, mesajı vermektedir. Yöneticiler bu sinyallerden yola çıkarak risk değerlendirmesi yapmalı, küresel ve yerel gelişmeleri sürekli analiz etmeli, risk kontrol konusunda etkin davranmalıdır.

3) Belirleme Anı: Krizin yöneticiler tarafından dikkat çekmesi kaçınılmazdır. Eğer kriz sinyalleri hemen yakalanmışsa kriz planları devreye sokularak korunma mekanizmasına geçilmesi gerekmektedir. Kriz planları oluşturulmalıdır.

4) Hücum Safhası: Krizin doğrudan etkileri istihdam grubunu oluşturan çoğu üyeler tarafından fark edilir hale gelmektedir. Krizin önlenemediği apaçık ortadadır.

5) Kurtarma Safhası: Krizin en belirgin ve en önemli özellikleri belirlenir ve krizden kurtulma işlemlerine başlanılır. Bu evrede kriz planları uygulamaya konulmaktadır.

6) Yeniden Yapılanma Safhası: Krizin meydana getirdiği etki ile mücadele verdikten sonra önceden belirlenen krizle baş etme yöntemleri gözden geçirilir. Eğer bir güven ortamı oluşturulmuş ise çalışanlar piyasalara daha rahat uyum sağlamaktadır. Bu durumda işverenler adil davranmalı, çalışanlarla iletişimini güçlü tutmalı ve güven vermelidir. İşverenler gelişim odaklılığı vurgusu yapmalı, duygusal davranmamalı ve akılcı adımlar atılmalıdır (Erol, 2010, s. 169-170).

1.5. Ekonomik Krizlerin Çeşitleri

Ekonomik krizler birçok farklı sebeplerle meydana gelebilir. Ekonomik krizlerin nasıl ortaya çıktığı, krizin süreci ve etkileri de krizin sebeplerine göre farklılık göstermektedir. Krizler, krizin büyüklük ve türüne göre krizin çıktığı

ülkeyle sınırlı kalabildiği gibi global ölçekli de olabilmektedir (Aizenman & M.Hutchison, 2012, s. 1076).

1.5.1. Finans Sektörü Krizi

Sermaye piyasası araçlarının aşırı değerlenmesinden ve gayrimenkul gibi varlıkların hızlı bir şekilde gerilemesinden ve bununla birlikte bankacılık sektöründe hane halkı veya kurumsal kredi oranındaki oluşan artışın kredi ve likidite sıkışıklığını etkilemesi sonucu oluşan krizlerdir (Cicioğlu & Yıldız, 2018, s. 27).

1.5.2. Reel Sektör Krizi

Reel sektör krizleri; işgücü, hizmet ve mal piyasalarındaki ani daralmalar sonucunda oluşmaktadır. Yani, fiyat dengesizlikleri ve ani şokların piyasada daraltıcı bir tesirde bulunması makroekonomik göstergeleri istikrarsızlaştırması sonucunda ve ani şoklarla birlikte doğal afetler, siyasi olaylar neticesinde gerçekleşebilmektedir. Küresel veya milli düzeyde talebin gerilemesi, kolay ve ucuz krediye erişimin zorlaşması, dış pazarlara aşırı bağımlılık sebepleriyle imalat sektörü zayıflar ve küçülme yaşanır bu da iflasları tetikler. Bu durumun yarattığı krize reel sektör krizi denilmektedir (Cicioğlu & Yıldız, 2018, s. 26).

1.5.3. Ödemeler Dengesi Krizi

Cari işlemler hesabının en önemli kalemini dış ticaret bilançosu oluşturmaktadır. Cari işlemler hesabındaki dengesizlikler sonucu dış borçlanma sorunu oluşmaktadır. Bu borçlanmanın milli tasarruflar ile giderilememesi sebebiyle artan dış kaynak ihtiyacı ödemeler dengesinde kriz yaşanmasına sebep olmaktadır (Bakkal & Oktayer, 1993, s. 218).

1.5.4. Kamu Kesimi Borç Krizi

Kamu kesimi borç krizine, yüksek bütçe açıklarının kamu borçlanma ihtiyacını artırması sonucu, yüksek borç stoklarının kırılabilirliği artırması sebep olmaktadır (Çoban, 2015, s. 285).

1.5.5. Para Krizi

Para krizi, sermaye akımlarında meydana gelen keskin değişim ve döviz kurundaki ani hareketler sonucu oluşmaktadır. Para krizi, yerli paraya karşı spekülasyon bir darbenin devalüasyon oluşturması halinde milli paranın savunma

mekanizması oluşturmada zorlandığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bu duruma uluslararası rezervlerin hacminde meydana gelen artış ve yüksek faiz oranları sebep olmaktadır (Danışoğlu, 2007, s. 3).

1.5.6. Bankacılık Krizleri

Bankaların sorumluluklarını fiili olarak yerine getirememeleri sonucu oluşan krizlere bankacılık krizleri adı verilmektedir. Bankacılık krizlerinin oluşmasında, bankacılık sistemlerindeki kamu müdahaleleri ve banka sayılarındaki eksiklikler ve banka iflasları sebep olmaktadır. Bankaların sağladığı kredilerin geri dönmemeleri ve bankaların ödemelerindeki gecikme problemlerinden dolayı yaşanan dengesizlik ve güvensizlik ortamı mevduat sahiplerinin mevduatlarını geri alma arzusu içine girmeleri bir krizin yaşanılmasını kaçınılmaz kılmaktadır (Cicioğlu & Yıldız, 2018, s. 26).

1.5.7. Sistemik Finansal Krizler

Verimli yatırım imkanları olan finansal piyasaların, türlü sebeplerle fonların etkili olarak kanalize edememeleri nedeniyle piyasada oluşan bozulmaların ortaya çıkardığı krizlere sistemik finansal krizler adı verilmektedir. Bu krizler genellikle piyasaların etkin bir şekilde kullanımına ve işleyişine engel olur ve büyük bir yıkıma sebebiyet verir. Bu tarz bir kriz oluşması finansal piyasaların yapısının ciddi şekilde bozulduğunu gösterir ve bu kriz ekonomik sosyal ve politik yaşamın değişken olmasından kaynaklanmaktadır. 2008 Krizi, finansal krizin tanımını içeriğinde barındırmaktadır fakat bu krizin Türk bankacılığı üzerinde etkisi yok denecek kadar az olduğu belirlenmektedir (Afşar, 2011, s. 143).

1.5.8. Dış Kaynaklı Krizler

Bu tarz krizler ekonomide her şey çok iyi bir şekilde yolunda giderken ansızın herhangi bir şok nedeniyle likidite sıkışıklığının oluşması ve parasal daralmanın yaşanması sonucu yatırımlarda azalma olması ve tüketicilerin harcamalarını kısması ile ekonominin durgunluk sürecine girmesinden dolayı yaşanmaktadır. Ülke içerisindeki tüm iktisadi göstergeler olumlu iken bir ülke eğer krize giriyorsa dış kaynaklı bir kriz o ülkeye dolaylı yoldan etkide bulunmuştur. Küresel ölçekli tüm krizler yayıldıkları tüm ülkeler için dış kaynaklı krizler sınıfına dahil edilebilmektedir. Yatırım, dış ticaret ve kredi kanallarından herhangi biri ile

küresel krizden etkilenilmektedir (Darıcan, 2013, s. 41). Dış kaynaklı krizler, borç krizlerinin uzun dönemde sonucu olarak gösterilmektedir. Küçük çaplı kredi risklerini ortadan kaldırarak, dış kaynaklı krizler önlenmektedir (Catao & Milesi-Fereti, 2014, s. 20).

1.6. Ekonomik Krizlerin Ortaya Çıkışı

Ekonomik kriz, firmaların yatırım miktarlarında ve tüketici taleplerinde belirgin bir seviyede azalma yaşanması, işsizlik oranının yüksek olması ve bununla beraber yaşam standartlarının düşmesi şeklinde oluşabilmektedir. Krizler reel kesimden başlayıp finans kesimini vurabilir bunun ters fonksiyonu şeklinde de oluşabilir; doğrusal yoldan finansal sektörden kaynaklanabilmektedir. Eğer ekonomideki kriz çok ağır bir boyutta ise bir resesyon yaşanabilir, borçların tahsilatında sıkıntı yaşanabilmektedir (Eğilmez, 2008, s. 51).

Ekonomik krizlerin genel nedenleri aşağıdaki şekilde gibi sıralanabilir (Throop M. , 1913, s. 348):

- Ekonomik krizler, arz fazlası veya talep daralmasından dolayı da meydana gelmektedir. Bu krizlerin sebebi, her zaman ekonomik olaylara bağlanmamaktadır. Örnek verecek olursak; deprem, sel, durdurulamayan yangın gibi afetler krizlerin sebepleri arasında gösterilmektedir.
- Ekonomik krizler; teknolojik, siyasal, ekonomik alanlardaki hızlı değişimlerden kaynaklanmaktadır.
- İletişim ve bilgi alanındaki teknolojik gelişmeler bazı sektörel alanlarda fırsat olarak değerlendirilirken, bazı sektörel alanlarda krize neden olmaktadır.
- İktisadi süreçte üretim, istihdam ve fiyatlar genel seviyesindeki ani dalgalanmalar işsizlik, enflasyon ve hatta depresyona sebebiyet vermektedir.

1.7. Dünyada Yaşanan Ekonomik Krizler

1.7.1. 1772 Kredi Krizi

1772 Kredi Krizi, İngilizlerin sömürüsü olan Hindistan'ın Bengal eyaletinde bulunan Doğu Hindistan Şirketi'nin batması sonucu oluşan bir krizdir. Kriz; Doğu Hindistan Şirketi'ne yüksek oranlarda yatırım yapan Hollanda bankalarının, Doğu Hindistan Şirketi ile beraber batması ile ortaya çıkmıştır. Bu kriz, birçok Amerikalı iş adamını iflas ettirmiştir (Karabulut & Saraç, 2020, s. 380).

Bu duruma ek olarak; Londra'da bir bankanın batması ile birlikte İngiliz bankalarının yükümlülüklerini geri ödeme zorluğuna düşerek iflas etmesi ile kriz etkisini hissettirmiştir. Kriz çok kısa bir sürede kıta Avrupası'na ve İngiliz kolonilerine yayılmıştır. Spekülatif hareketlerin İngiltere sınırlarını geçerek Avrupa'ya yayılıp birçok firmanın ve kişilerin batmasına sebep olan 1772 Finansal Krizi'nin Amerikan bağımsızlık savaşının başlamasını tetikleyen bir olay olduğu düşüncesi de yaygındır (Cicioğlu & Yıldız, 2018, s. 31).

Krizden sonra, İngiltere'deki yatırımcıların güveninin sarsılması sonucu ve Londra'daki bankaların batması ile Avrupa'da ve Amerika'da kredi kıtlığı oluşmuştur. Bunun sonucunda, ticaret imkânsız hale gelmiştir ve tacirler işlerini tasfiye etmek zorunda kalmıştır (Kosmetatos, 2014, s. 505).

1.7.2. 1929 Büyük Buhran

1914-1918 yılları arasında gerçekleşen Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa, ekonomi yönünden büyük bir darbe alırken Amerika bunun tam tersine hâkim güç olarak kendisini göstermiştir. Amerika ekonomisi gittikçe büyümeye başladı ve bu olumlu hava finansal piyasalarda riskli spekülatif işlemleri meşru kılmıştır (Eigner & S.Umlauf, 2015, s. 7).

Bankalar spekülatif alımlarla kazanç sağlamaya çalışırken borsada hisse senedi fiyatları aşırı derecede yükselmiştir bunun üzerine FED piyasaları normale getirebilmek için faiz oranlarını %7'den %15'e yükseltmiştir. Hisse senedi fiyatları düşüşe geçmiştir fakat 21 Ekim 1929 tarihinde bu düşüş frenlenmesi imkânsız bir hale gelmiştir. 20. yüzyılın en büyük en büyük ekonomik krizi olarak görülen Büyük Buhran 1929 senesinde ABD'de Wall Street hisse senedi piyasalarının çöküşe

geçmesiyle başlamıştır ve Büyük Buhran'ın etkileri yaklaşık 10 yıl sürmüştür. Krizin başlamasından kısa bir süre sonra işsizlik, enflasyon, iflaslar rekor seviyelere kadar yükselmiştir. Bu etki kısa sürede tüm dünyada kendisini hissettirmiştir. Hisse senedini portföylerinde bulunduran bankalar batmıştır, bu kriz çok kısa bir süre içerisinde tüm dünyayı etkisinde bırakmıştır (D.Wisman, 2014, s. 376).

1.7.3. 1973 Petrol Krizi

Petrol Krizi, OPEC(Petrol İhraç Eden Ülkeler Topluluğu)'e üye olan Arap ülkelerinin, Amerika ve Hollanda'ya ambargo uygulayıp beraberinde petrol üretimini düşürmesiyle ortaya çıkmıştır (Örki, 1977, s. 5). Arap devletlerinin, Arap-İsrail savaşında silah takviyesi yapan batı ülkelerine petrol satışını durdurma ve üretimi kısma kararı alması üzerine enerji fiyatları yükselmiştir bu da enflasyonun artmasına sebep olmuştur. Enflasyon artışı beraberinde durgunluğu getirmiştir. Petrol krizi, etkisi uzun yıllara dayanan bir ekonomik krizdir (Öztürk & Saygın, 2017, s. 11).

Petrol Krizi'nin temel sebebi, siyasi boyutlar taşısa da aslında iktisadidir. Bretton Woods (1944) Anlaşması ile dolar altına endekslenmiş ve tek geçerli para birimi altın olmuştur. 1950'li yıllarda Amerika'nın altın üretimi yeterli seviyede olmadığı için, Amerika 15 Ağustos 1971'de Bretton Woods kararlarından çekilmiş ve doları dalgalı kura endekslemiştir. Petrol fiyatlarının dolara endeksli olması ve düşen dolar fiyatları petrol ihraç eden ülkelerin gelirlerinde bir azalma olmasına neden olmuştur. Bu sebeple, petrol ihraç eden ülkeler (OPEC ülkeleri) petrol üretiminde kısıtlamalar yapmıştır; dolayısıyla, petrol ithal eden ülkelerde petrol fiyatları aşırı dalgalanmalar göstermiştir. Bu sebepler, birinci petrol şokunu yaratmıştır. Bu şok, finans piyasasındaki aşırı talep nedeniyle küresel mali krize dönüşmüştür (Hammes & Wills, 2005, s. 509).

1.7.4. 1991 Körfez Krizi

Körfez Savaşı, 2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi sonucu, Çöl Fırtınası Harekâtı kod adı ile, tarihte büyük önem arz eden bir savaş olmuştur. Körfez Savaşı, savaş öncesinde ve sonrasında etkileri, sonuçları bakımından çok konuşulan bir savaş olarak anılmıştır (Kışman & Yalçın, 2017, s. 12).

Türkiye, Irak'ın Kuveyt'e askeri harekât başlatması sonucu, Milli Güvenlik Kurulu'nu toplamıştır ve 1980-1988 yılları arasında gerçekleşen Irak-İran Savaşı'nda sergilediği tarafsız tutumun aksine Irak'a karşı Ortadoğu, Avrupa ülkeleri ve ABD ile beraber tavır almayı planlamıştır. Kuveyt işgali ile birlikte Birleşmiş Millet Güvenlik Konseyinin, Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i terk etmesi isteği fakat bu isteğe olumlu yanıt gelmemesi, Irak üzerinde ekonomik ambargo kararı alınmasına sebep olmuştur (Önal & Özdağ, 2016, s. 56-57).

Bu ambargo, Türkiye'nin Irak pazarındaki ticaretinin olumsuz etkilenmesine, petrol fiyatlarındaki artış ithalat maliyetlerinin artmasına, petrol boru hattının kapatılması Türkiye'nin navlun getirisinin azalmasına sebep olmuştur. Savaş öncesindeki 200 milyon dolarlık hayvan ihracatına karşılık savaş sonrasında et ithal edilmeye başlanmasına, doğu ülkeleri ile sağlanan nakliye hizmetlerinin negatif etkilenmesine, rezervasyon iptalleri sebebi ile turizmin olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Bu bağlamda, Irak önemli sınır komşularımızdan biri olduğu için, Irak'ta yaşanan siyasi gelişmeleri yakın takip etmek Türkiye'nin yararına olacaktır (Arıdemir & Acar, 2018, s. 92).

1.7.5. 1997 Güneydoğu Asya Krizi

Asya krizi, 1970'lerde varlığını gösteren kapitalist sistemin aşırı üretimden kaynaklı bir sorunun açığa çıkması sebebiyle ortaya çıkan bir krizdir. 1997 Asya krizinden etkilenen Güneydoğu Asya ülkelerinin ekonomik yapılarına bakıldığında, 1980'lerden beri süregelen büyümenin tıkanma ihtimalinin çok mümkün olduğu ve ciddi oranda dışa bağımlılığının var olduğu görülmektedir (Climent & Meneu, 2003, s. 111-112).

Güneydoğu Asya ülkelerinin üretim yapılarının ithalata bağımlı olması, döviz kaynağı ihtiyacının doğmasına sebep olmuştur. İşgücünün ucuz olmasından faydalanılmak için bölgeye getirilen sermayenin yoğun bir şekilde birikim yapması, kapasiteyi genişletmiştir fakat spekülasyonun yaşanması ekonomiyi küresel olarak bir krizin içerisine sürüklemiştir. Asya krizinin en önemli nedeni, mali liberalizasyon ile birlikte ortaya çıkan kısa vadeli sermaye akımlarıdır. Krizin temeli milletlerarası mali sistemin işleyişinde olduğu için kriz küresel kriz boyutundadır. Tayland merkezli yola çıkan kriz, Tayland'ın ABD dolarına çipalı sabit kur rejimini

terk edeceğini açıklamasıyla ortaya çıkmıştır. Kısa süre içerisinde çoğu Asya ülkesini etkisi altına almıştır ve ülkeyi terk etmek isteyen yatırımcılar ve tüm Asya ülkeleri kendilerini bir panik ortamı içerisinde bulmuştur. Bu kriz, milyonlarca insanın yoksullaşmasına ve işsiz kalmasına sebep olmuştur (Sungur, 1999, s. 209).

Asya krizinde, ülkelerin merkez bankalarının genişletici para politikaları uyguladığı, geniş kredi imkanlarının sağlandığı, devletleştirme adımları ile zor durumdaki banka ve şirketlerin kurtarıldığı tespit edilmektedir. Parasalcı iktisatçılara göre, Asya krizinden çıkış yönünün müdahalede bulunulmadığı her durumda ekonominin kendi kendine normal hale gelebileceği görülmektedir (Karaca, 2014, s. 279).

Fakat bu uygulamalar, her ekonomiyi normal düzeye getirebilecek uygulamalar değildir, krize sürüklenen her ekonomiye az veya çok, etkin veya daha az etkin, erken veya geç müdahaleler gerekmektedir.

1.7.6. 1998 Rusya Krizi

1990'lı yıllarda Rusya'nın serbest piyasa ekonomisini benimsemesi, Rusya'nın milli parası olan rubleyi milletlerarası piyasalarda etkin ve risklere daha açık bir hale getirmektedir. 1997 yılındaki Asya Krizi sonucunda; petrol fiyatlarının düşmesi, Rusya'da ihracatın azalmasından dolayı, cari açık probleminin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bununla birlikte, Rusya'da hükümetin kısa vadeli borç alabilmesinin önü çok açık olduğu için, oluşan yüksek borçlar Rusya krizinin temel sebeplerini oluşturmaktadır (Sutela, 2000, s. 63).

Rusya'da cari açığın yüksek ve banka karlarının düşük olması Rusya için ciddi bir tehlike arz etmektedir. Bu sebeple, banka karlılığının ve cari açık rakamlarının denetim altında tutulması, 1998 yılında Rusya'da yaşanan krizin benzerinin yaşanmamasını daha olanaklı kılmaktadır (Oktar & Yüksel, 2015, s. 331).

1.7.7. 1999 Brezilya Krizi

Brezilya, 1994 yılında yürürlüğe getirilen Real'in dolar karşısında değerinin azaltılmasını öngören Real Plan ile birlikte hızlı büyüme trendi içerisine girmek üzereyken Asya Krizi'nin etkisi ile Brezilya Brody Tahvillerinin borsa endeksinde önemli ölçüde düşüşler görülmesi ile krize doğru adımlar atılmıştır. Real Plan sebebi

ile birlikte, beklentiler olumsuz seyretmiştir fakat tüm bunlara rağmen Brezilya sabit kur sistemine devam etmiştir ve IMF'den alınan borç takviyesi ile beraber krizin başlangıç etkileri kendisini çok hissettirmemiştir. Brezilya Krizi'nin asıl önemli nedeni, Minas Gerais Eyaleti'nin borçlarını ödeyemeyecek duruma gelmesi ile Brezilya Merkezi Hükümeti'nin batma noktasına ulaşması olarak belirtilmektedir (Küçük, 2008, s. 15-16).

Brezilya Krizi'nin ehemmiyetli sebeplerinden biri de sabit kur politikasından dolayı, kamu açıklarının büyümesi ile birlikte borç faizi ödemelerinin artışı olarak belirtilmektedir (Turan, 2011, s. 60).

1.7.8. 2000 Arjantin Krizi

Kamu ve dış kesimin sürekli olarak açık vermesiyle birlikte finansman ihtiyacının artışı portföy yatırımları ile karşılanmasına sebep olmuştur. Bu durum Arjantin'in iç ve dış borç yükünü artırmıştır. Krizin giderek kötü bir hal alması üzerine IMF ile 3 yıllık bir stand-by anlaşması yapılmıştır. 14 Şubat 2000 tarihinde fona bir niyet mektubu sunulmuştur.

Niyet mektubunun temelinde 3 önemli amacı vardır (İnan E. A., 2002, s. 60):

- ✓ Kamu maliyesinin düzeltilmesi için iç borcun azaltılması
- ✓ Bankacılık sektörüne yönelik denetimin artırılması
- ✓ İstihdam sayısını artırarak ekonominin canlandırılması

Krizin sebepleri konusunda halen üzerinde uzlaşma sağlanamamış faktörler vardır. IMF krizin sebepleri olarak; kamu maliyesinde tekdüzelik olması ve disiplin sağlama konusunda dikkatli davranılmamasını göz önünde bulundurmayarak IMF'nin müdahalede bulunmanın zor olduğu bölümleri ön plana çıkarmaktadır. Mesela; krizin sebepleri olarak şunlar gösterilmektedir (Turan, 2011, s. 61):

- İşgücü piyasasının esnek olmaması
- ABD dolarının diğer para birimleri karşısında 1999-2000 döneminde hızla değer kazanması
- Kamu maliyesinde disiplin sağlanamaması

1.7.9. 2008 Mortgage Krizi

ABD’de patlayan subprime kredi krizi, 2007 yılının ikinci yarısından itibaren 2009 yılına kadar etkisini gösteren küresel finansal krize neden olan olayların başında gösterilmektedir (Cecchetti, 2008, s. 3). Ekonomik şartların tesiriyle beraber subprime ipotekli konut kredilerinin hacmi artmaya başlamıştır, kredilerdeki alacaklar menkul kıymetleştirilmiş ve kredilerle bağlantılı olarak yüksek miktarlarda riskli menkul ihracatı yapılmıştır. Piyasalarda artış gösteren güvensizliğin sebebiyle bankalar birbirlerine borç vermeyi bırakmıştır ve kredi piyasaları daralmıştır. Dünyadaki tüm yatırımcıların hacmi yüksek teminatlı borç senedi piyasasında bulunmaları krizi diğer ülkelere doğru yönlendirmiştir. Başlarda Amerika konut piyasalarında gün yüzüne çıkan kriz, kısa sürede tüm ülkelerin ekonomilerini etkisi altına başlamıştır ve küresel kriz boyutu kazanmıştır. Küresel etki yaratan krizle beraber çok fazla ülke ekonomik küçülme göstermiş ve çok ciddi ekonomik ve toplumsal sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Demirci & Kutlu, 2011, s. 42).

Mortgage Krizi, Büyük Buhran’dan sonra yaşanan ve etkisi hissedilen en büyük krizdir. ABD’de, konut piyasası balonunun patlamasıyla başlayan ve tüm gelişmiş ülkelerin finans piyasalarına tesirde bulunan kriz, “Konut Piyasası Krizi” adı ile de anılmaktadır. Bu kriz milyarlarca dolarlık kayba neden olmuştur ayrıca birçok finansal kuruluşların iflasına sebep olmuştur. Dünyanın en büyük yatırım bankalarından olan Lehman Brothers, bu krizin etkisiyle iflas etmiştir. İşsizlik oranı %10 seviyelerine kadar gelmiştir. FED, bu krizi durdurabilmek adına finans kuruluşlarının elindeki tüm varlıkları satın almıştır ve bazı finans kuruluşlarının devletleştirilmesini sağlamıştır. 2009 yılında başlatılan ekonomiyi canlandırma programının olumlu etkileriyle ABD 2009’un üçüncü çeyreğinde ekonomiyi resesyondan çıkarabilmiştir fakat işsizliğin önüne tamamen geçememiştir. İşsizlik oranları bir süre daha yüksek bir şekilde ekonomi tablolarında kendini göstermiştir (Yıldırım, 2010, s. 54).

Mortgage Krizi, 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran da dahil olmak üzere 2007 yılına kadar yaşanmış ilk küresel kriz olma özelliğini taşımaktadır. Mortgage Krizi’nden sonra küresel ekonomik güçler ve politik uygulamalar yeniden

şekillendirilmeye başlanmıştır. Konut Piyasası Krizi, bir finansal kriz olma özelliğini taşımaktadır. Finansal krizler, finansal piyasalarda meydana gelen parasal dengesizliklerden kaynaklanmaktadır ve piyasaların etkinliğini bozacak etkiler yaratmaktadır (Öztürk & Gövdere, 2010, s. 380).

Krizin başlama noktasının temelinde, ABD’de yaşanan 11 Eylül 2001 olayları zincirinde kısa vadeli gösterge faiz oranlarının düşürülmesi ve bunun da ekonomik durgunluğu beraberinde getirmesi yatmaktadır. ABD’nin kısa vadeli faiz oranı 2001 senesinde %6.5 oranındadır. FED, ekonomiyi tekrar yenileyebilmek amacı ile 2003 yılında faiz oranlarını %1 oranına değin indirmiştir. Bu düşüşle beraber, tercihli faiz oranı ve ipotekli konut kredisi faiz oranları da düşüş bir trend içerisine girmiştir. Faizlerin düşmesi ve beraberinde yaşanan enflasyonun aşağı yönlü seyretmesi konut satın alma maliyetlerini düşürmüştür. Bu durum, konut alma taleplerinde artış yaşanmasına sebep olmuştur. Konut fiyatlarının artan bir eğilim içerisine girmesi, konutun önemli bir yatırım aracı olma niteliği taşımaya neden olmuştur. Çeşitli finansal kuruluşları faiz oranlarının düşük olması sebebi ile, gelirleri çok düşük olmalarına rağmen, hane halklarına ipotekli konut kredilerini satmaya çalışmıştır. Bunun sonucunda, finans kuruluşları tarafından özensiz verilen konut kredileri, Konut Piyasası Krizi’nin ortaya çıkışının sebebini oluşturmaktadır (Demirci & Kutlu, 2011, s. 122-123).

Küresel kriz, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde finansal ve reel piyasalara etki ederek derin izler bırakmıştır. Mortgage piyasalarında gelişigüzel verilen krediler ve kredilerin geri ödemelerinin bankalar tarafından yatırımcılara mali bir varlık olarak satılması sonucu oluşan finansal daralma; birçok ülkede enflasyonun ve işsizliğin aşırı derecede artmasına bunun yanında büyüme oranlarının da aşağı yönlü seyretmesine sebep olmuştur (Yeldan, 2009, s. 25).

2008 Krizi ile birlikte konut kredilerinde ikincil piyasaların gelişiminin sağlanması için Fannie Mae ve Freddie Mac, sigorta devi olan AIG’nin kontrollerinin devlete geçmesi sonucu Amerika’nın en değerli yatırım bankalarından olan Bear Stearns batarak satın alınmıştır. Yine Lehman Brothers iflasını ilan etmiş, Merrill Lynch ise Bank of Amerika’ya satılmıştır. Krizin derin etkilerinden kurtulabilmek adına Citibank’a devlet ortak olmuş ve Amerika’daki Goldman Sachs

ve Morgan Stanley yatırım bankaları ticari bankacılığa geçiş için hazırlıkları başlatmıştır (Polat, 2018, s. 193).

Etkisini tüm dünyada gösteren kriz, ülkelerde düşük talep sebebiyle üretimlerin daraltılmasına neden olmuştur. Bu durum, ithalat ve ihracat oranlarında düşüşler yaşatmıştır. Bu duruma zincirleme olarak eklenen diğer olay ise, dış ticaret hacminde görülen daralmalar sebebiyle üretimlerin ve istihdamın azalması olmuştur. İstihdamın azalması da işsizlik sorununu beraberinde getirmiştir. 2008 Krizi ile beraber dünyada öneminin giderek artıran ve tüm piyasalarda etkisini gösteren uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarından Moody's, Standar&Poors, Fitch ve Duffy and Phelps daha da fazla önemli hale gelmiştir. Sözü edilen kredi derecelendirme kuruluşları, riskli ülkelerde yatırımlarını gerçekleştirecek ve kredi verecek kuruluşların istikametini belirlemektedirler. Ekonomi politikalarında yaşanan gelişmeler ülkelerin kredi notunun iyiye gitmesine vesile olmaktadır (Demir & Eminer, 2014, s. 108).

2008 Krizi, gelişmiş ülkelerin finans sektörlerinde başlamış, gelişmekte olan ülkelerin reel sektörlerinde tesirde bulunmuştur. Gelişmiş ülkeler içerisinde yer alan Japonya, küresel kriz ortamından en fazla etkilenen ve küçülen ülke olurken, gelişmekte olan ülkeler içerisinde ise Rusya en fazla küçülen ülke olmuştur. Çin ve Hindistan gibi Asya ülkelerinin başını çektiği gelişmekte olan bu ülkelerde bu dönemde, diğer ülkelerin aksine büyüme sağlanmıştır (Fidan & Fırat, 2020, s. 98).

Küresel kriz, batılı ülkelerde kriz etkisindeki finansal ve reel piyasaları kurtarabilmek amacıyla devlet kamu müdahaleleri ve devletleştirme faaliyetleri ile destek sağlamıştır. Bu durum, piyasa ekonomisinin ne derecede etkili olduğunu ve kusursuzluğunun sorgulanmasına yol açmıştır (Ayça & Şimşek, 2008, s. 205).

ABD'de, 2008 yılında %5,78 düzeyinde olan ihracat rakamı 2009 yılında -%8,29 düzeyine gerilemiştir. Almanya'da, 2008 yılında %1,94 olan ihracat rakamı 2009 yılında -%14,2 seviyesine gerilemiştir. Japonya'da 2008 yılında %1,58 olan ihracat rakamı, 2009 yılında -%23,38 seviyesine gerilemiştir. İtalya'da 2008 yılında -%3,16 olan ihracat rakamı, 2009 yılında -%17,81 düzeyine gerilemiştir, Kanada'da 2008 yılında -%4,5 olan ihracat rakamı 2009 yılında -%12,39 düzeyine gerilemiştir.

Fransa'da 2008 yılında %0,44 olan ihracat rakamı 2009 yılında -%10,89 düzeyine gerilemiştir. Türkiye'nin ise ihracat rakamı 2008 yılında %3,88 iken 2009 yılında -%3,16 seviyesine gerilemiştir. İthalat rakamlarında bakıldığında, ABD'de 2008 yılında -%2,14 olan ithalat rakamı 2009 yılında -%12,6 seviyesine gerilemiştir. Almanya'da 2008 yılında %2,30 olan ithalat rakamı 2009 yılında -%9,69 seviyesine gerilemiştir. Japonya'da 2008 yılında %0,73 seviyesinde olan ithalat rakamı 2009 yılında -%15,56 seviyesine gerilemiştir. İtalya'da 2008 yılında -%4,02 olan ithalat rakamı 2009 yılında -%13,11 seviyesine gerilemiştir. Kanada'da 2008 yılında %0,89 seviyesinde olan ithalat rakamı 2009 yılında -%12,39 seviyesine gerilemiştir. Fransa'da 2008 yılında %1,29 olan ithalat rakamı 2009 yılında -%9,35 seviyesine gerilemiştir. Türkiye'de 2008 yılında -%2,74 olan ithalat rakamı 2009 yılında -%14,66 seviyesine gerilemiştir.

2008 Mortgage Krizi'nin diğer ülkelerdeki ithalat ve ihracat rakamlarındaki etkilerine bakıldığında, gelişmiş ülkelerdeki birkaç ülkede ve Türkiye'de ithalat ve ihracat rakamlarına etkilerinin bu şekilde olduğu görülmektedir.

1.7.10. 2011 Avrupa Borç Krizi

Borç krizleri, genellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşanmıştır fakat Avrupa Borç Krizi'nin gelişmiş ülkelere kaynaklı bir kriz olduğu görülmektedir. ABD'de yaşanan iyimser beklentiler, teknoloji krizinin beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte FED faiz oranlarını düşürmüştür. 2008 Dünya Finansal Krizi'nden sonraki resesyondan çıkmak için genişletici birtakım önlemler, ABD'nin ve entegrasyonu olan Avrupa'nın borç yükünü fazlasıyla artırmıştır. Avrupa Borç Krizi, düşük faiz oranları ve iyimser beklentiler sebepleri ile kamu ve özel sektörün borç batağına girmesinden kaynaklanmaktadır (Ulusoy & Ela, 2014, s. 88).

Avrupa Borç Krizi'nden; İspanya, İrlanda, Yunanistan, İtalya, Portekiz, Belçika gibi AB ülkeleri ve Türkiye'yi de içine alan gelişmekte olan ülkeler etkilenmiştir. AB üyesi ülkelere bakıldığında, Avrupa Borç Krizi'nin her ülkede farklı bir sebep ile baş gösterdiği görülmektedir. Yunanistan'da kamu sektörüne bağlı olarak çıkan kriz, İrlanda'da bankacılık ve emlak sektöründeki zayıflıklar sebebi ile ortaya çıkmıştır. Portekiz'de bankacılık sektöründeki riskler ve yüksek cari açık oranları, İspanya'da yetersiz iç ve dış talep sonucu ekonominin durgunlaşması ve

işsizlik oranlarının artması, İtalya’da ve Belçika’da ise, kamu maliyelerinin zayıf yapısı bu ülkeleri Avrupa Borç Krizi’ne sürükleyen sebeplerdir. Türkiye’nin aldığı önlemler ve finansal yatırımları sayesinde, dış borç stokunu güçlü tutmuştur. Bu durum, AB üyesi ülkelere göre daha az bir dış borç oranına sahip olmasına sebep olmuştur. Fakat, diğer ülkelerde yaşanan finansal sorunlardan dolayı, ihracatın dış borcu karşılamaya yetmemesi, büyüme olmasına rağmen dış borç kullanımının artmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte, dalgalı döviz kurları ve ithalat maliyetlerinde yaşanan olumsuz durumlar uluslararası piyasalarda rekabet gücünün azalmasına sebep olmaktadır (Erşin, 2012, s. 52-53).

Avrupa Borç Krizi’ne karşı ülkelerin hemen önlem almaması, krizin büyümesine neden olan etken olmuştur. Bu krizden sonra, konut fiyatlarının kontrol altında tutulmasının gerektiği, bankacılık ve kamu sektörlerinin ikisinin ancak aynı anda pozitif seyretmesi ile krizden çıkış yolunun bulunabileceği sonucuna ulaşılmaktadır. Türkiye’nin ise, iç talebin sebep olduğu cari açığa karşı yeni politikalar benimsemesi ve ihracata dayalı büyüme politikaları geliştirmesi gerekmektedir. Ayrıca, ihracata dayalı yeni pazar arayışlarının çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Konut sektörlerine verilen kredilerin, denetimleri artırıldığında Türkiye’nin borç krizine karşı riski azaltılmış olacaktır (Sezgin, 2012, s. 146-147).

1.7.11. Covid-19 Krizi

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından, 31 Aralık 2019 tarihinde Çin’in Hubei eyaletinin Wuhan şehrindeki vahşi hayvanların satıldığı bir pazardan yayıldığı düşüncesi ile ortaya çıktığı söylenen bir virüsün varlığından bahsedilmiştir. Salgın mart ayı ile birlikte diğer ülkelere yayılmaya başlamıştır. Yaygın olarak, Avrupa ve ABD’de görülen salgın hem vaka sayısı hem de ölüm sayısı olarak dünya genelinde artış eğilimi içerisine girmiştir. Nisan ayından itibaren bu artış yerini azalan bir trend değişimi içerisine bırakmıştır. Bu azalışa Covid-19 virüsü ile alakalı gerekli tedavi süreçlerinin geliştirilmesinin sebep olduğu düşünülmektedir (Güngör, 2020, s. 821).

Türkiye’de 11 Mart 2020’de ilk vakanın açıklanması ile salgının yayılma hızını yavaşlatmak amacı ile ulaşımda, eğitimde, sosyal yaşantıda, çalışma hayatında birçok kısıtlayıcı önlemler alınmıştır. Covid-19, insan odaklı ortaya çıkan bir kriz olma özelliği taşımaktadır. İnsanların gerekli mesafeyi sağlayarak online-uzaktan

çalışma sistemi üzerinde kurulu bir süreç oluşturulmuştur. Türkiye’de alınan önlemler neticesinde, çalışma hayatına getirilen kısıtlamalardan dolayı, TÜİK tarafından açıklanan Şubat 2020 işsizlik oranı %13,6 ve %24,4 olarak açıklanan genç işsizlik oranı ile Türkiye, OECD ülkeleri arasında en yüksek işsizlik oranlarına sahip ülke olmuştur (Balcı & Çetin, 2020, s. 44).

Türkiye’de 18 Mart 2020’de açıklanan pakete göre KDV, SGK, muhtasar primlerinde 6 ay erteleme; konaklama vergilerinde, bankalardaki kredi ana para ve faiz ödemelerinde 3 ay erteleme, 25 milyar liradan 50 milyar liraya çıkarılan kredi garanti fonu, kısa çalışma ödeneğinin uygulamaya konulması, nakdi yardımlara 2 milyar liralık ilave yapılması gibi sosyal hayatı, çalışma hayatı ve iş dünyasını içine alan birtakım destekler sağlanmıştır (Şenol, 2020, s. 108).

Covid-19 salgını, bakteri ve virüsten kaynaklanan diğer hastalıklar gibi doğal dengeye gereken önemi göstermeyen, gelir ve rant elde etme hırsları ile negatif dışsallıklardan kaynaklanan bir salgın olmuştur. Salgın, sosyoekonomik ve sosyokültürel alanlarda hızlı farklılaşmalara neden olmuştur. Bu bağlamda, siyasal, ekonomik ve sosyal reformlar ile bilim, sanat, üretim ve tüketimdeki çözümlerde süreklilik sağlanmalıdır (Cinel, 2020, s. 138).

1.8. Türkiye’nin Etkilendiği ve Türkiye’de Yaşanan Ekonomik Krizler

1.8.1. 1929 Büyük Buhran

Hacmi, etki ettiği alan ve krizin yayıldığı süreç itibariyle dünyanın en ağır etkili iktisadi bunalımı olmuştur. Kriz, önce mali piyasalarda başlamış fakat haftalar içinde tüm reel sektörde izini sürdürmüştür oysaki, bundan birkaç yıl öncesine kadar yani, 1920’lerin ortalarına kadar geçen sürede ekonomi çok iyi gitmektedir. Amerikalılar Birinci Dünya Savaşı’nın yarattığı buhranın etkisinden kendilerini kurtarmayı başarmışlar ve ekonomilerini yeniden canlandırma yolunda adımlar atmaya başlamışlardır. Amerika’da her gün otomotivden, enerjiye kadar her türlü sektörden buluş haberleri yayılmaktadır. Öte yandan elektrik ve radyolar evlerde yerlerini almıştır, sanayiciler gelirlerini yeni makine, yeni fabrika ve yeni işçiler için tüketmektedirler. Ücretler ve aynı zamanda tüketim de artmaktadır. Bununla birlikte, borsa yükseliş trendine girmiştir. Zincirleme şeklinde ilerleyen olaylar iyimser

olamama, geleceğe güven duyamama gibi psikolojik etkileri de beraberinde getirmektedir. 1920'ler Amerikalıların farklılaşan yaşam tarzını yansıttığı için "Kükreyen 20'ler" olarak da anılmaktadır. Kükreyen 20'lerin en kayda değer buluşlarından birisi seri üretilimdir. Seri üretim sayesinde verimlilik sağlanmış bu da ekonomideki büyümeyi hızlandırmıştır ayrıca teknoloji kaynakları tüm sektörlerde hızlı bir şekilde yerini almıştır (Darıcan, 2013, s. 42).

Fakat, her şey olumlu gidiyormuş gibi görünmesine rağmen Birinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerini hala gündemde hissettirmektedir. Bu etkinin esintileriyle de beraber 1927-1929 yılları arasında Amerika'da inşaat ve sanayi alanında yapılan yatırımlar durmuş, sanayi üretimleri düşmüş ve işsizlik ciddi oranda artış göstermiştir. Bu olumsuz etkilerden New York Borsası da nasibini almış ve hisse senetlerinin değerinde büyük kayıplar görülmüştür. 1929 yılının sonbahar aylarında Wall Street Borsası çökmüştür. Büyük Buhran'ın sebeplerini belirlemek aslında bir bakıma zordur. Çünkü, ekonomistler arasında bu konu ile ilgili fikir birliği oluşturulamamıştır. Buhran diye bahsedilmesinin sebebi, ekonomik anlamda büyük çaplı bir çöküş yaşanmasıdır. 1929 yılının yaz aylarıyla beraber devam eden dört yılda finansal piyasalar, finansal kurumlar, emek piyasaları, uluslararası para akımları ve mal piyasalarının işlevleri tamamen sonlandı denilecek seviyeye gelmiştir. Büyük devletler, krize yönelik alınması gereken önlemleri zamanında almadığı için başta ABD ve İngiltere'nin olduğu birçok ülke işsizlik, fiyat düşüşleri ve mali krizler şeklinde krizin etkisini derinlikle hissetmişlerdir. 1929 Krizinden kaynaklı olarak uluslararası ticarete büyük bir gerileme görülmüştür (Ezer, 2010, s. 429-430).

Büyük Buhran, dolaylı olarak Türk ekonomisini de olumsuz etkisi altına almıştır. 1929 yılı Türkiye'nin krizle tanıştığı yıldır. Bu sırada Osmanlı Devleti'nden kalan ve 1954 yılına kadar Türkiye'nin ödemek zorunda kaldığı borçlar da Türkiye üzerinde bir yük olmuştur. Oluşan ödemeler bilançosu açığı, dış ticareti takasla tanışmaya zorlamaktadır. Bu dönemde Türk lirasının değeri düşmüş ve TL kıymetsizleşmiştir. Türk parasının istikrarlılığı bu buhran ile etkisini sürdürmeyi bırakmıştır. Hükümet 1930 yılının şubat ayında "Türk Parası Kıymetini Koruma Kanunu" çıkarmak mecburiyetinde kalmıştır. 1929 yılında Türk parasının değerinin

ansızın düşmesinin nedeni, 1929 yılında ödemeler bilançosu açıklarının birdenbire iki katına çıkarak 101 milyon liraya ulaşması idi. Mevsimlerin etkisiyle oluşan kötü hava koşulları, küresel ekonomik krizin de etkisiyle ihraç ettiğimiz malların fiyatlarında düşüğe sebep olmuştur. Bu düşüş ihracatımızın değerini 88.278 bin dolardan, 74.827 bin dolara düşürmüştür (Turan, 2011, s. 59).

Türk Merkez Bankası Kanunu 11 Haziran 1930 tarihinde kabul edilmiştir. Merkez Bankası, Osmanlı Bankası işlevlerini 3 Ekim 1930 tarihinde devralmaya başlamıştır. Bundan dolayı, depresyon yurtiçi satışlarda düşüş göstermiştir, dolayısıyla mali sorunlar ve biriken stoklar ticaretin özel sektöre geçmesine sebep olmuştur. Türkiye bu depresyonun etkilerine rağmen 1929 ve 1933 yılları arasında geçen dönemde %7,5 ortalama yıllık büyüme deneyimi kazanmıştır. Buna rağmen dönemin başbakanı İsmet İnönü, liberal ekonomik rejimi çerçevesinde elde edilen bulgularla hoşnutsuzluk durumunu dile getirmiştir ve devletçilik ilkesinin benimsenmesini istemiştir (Darıcan, 2013, s. 24).

1929 yılına kadar Türkiye Cumhuriyetindeki hükümetler Osmanlı devletinin döneminden kalan kâğıt para miktarını arttırmamıştır. Üstelik, reel anlamda para arzında bir gerileme söz konusu olmuştur. Hükümetin uzun zaman para politikası açısından pasif tavırları, ülkemizin tarımsal yapısının ön planda olmasından dolayı mevsimsel dalgalanmalarla birlikte ülkemizde negatif etkiler yaratmıştır (Akbaş, 2016, s. 111).

1.8.2. 1946-1970 Arası Ekonomik Krizler

1.8.2.1. 1946 Ekonomik Krizi

Türkiye İkinci Dünya Savaşı'nın bittiği yıla kadar Atatürk'ün devletçilik politikasını uygulamaya geçirecek ekonomisini kalkındırmada başarılı olmuştur. 1946-1950 yılları arasında çok partili hayata geçilmiştir. 1946 yılında Demokrat Parti'nin kurulmasıyla devlet müdahaleciliği sınırlandırılmış ve liberal ekonomi olma yolunda adımlar atılmıştır. 1950'li yıllarda ise, Türkiye'de 1929 Büyük Buhran'dan beri izlenen dışa kapalı, korumacı ve dış ticaret açığı vermeyen politikalar yerini, serbest dış ticaret rejimini benimseyen ve dış pazara yönelik üretim yapan bir kalkınma stratejisini izleyen politikalara bırakmıştır. Çok partili sisteme geçilen dönemde Avrupa ülkelerinde ve Türkiye'de savaşın sonuçlarının gerektirdiği

ekonomik ilişkilerde şekillenen Sovyet Sosyalizm karşıtı ve ABD-Batı liberalizmi yanlısı ekonomik politikaların izlenmesi dış ticaretin şekillenmesinde temel belirleyici unsur olmuştur. Fakat, bu dönemin sonunda ekonomide beklenen istikrarın sağlanamaması, devletin ekonomide müdahaleci olmayan bir konuma getirilmesi Türkiye’de 1950’li yıllarda yeni bir dönemi başlatmıştır (Erilli, Körez, Öner, & Alakuş, 2012, s. 241).

Tablo 1 1946-1950 Yılları Arası Büyüme Hızları

YIL	Büyüme Hızları (1946-1950 yılları arası)			
	Tarım(%)	Sanayi(%)	Hizmetler(%)	GSMH(%)
1946	54,2	26,1	14,8	31,9
1947	-11,7	5,8	21,8	4,2
1948	35,6	7,0	2,3	15,9
1949	-13,5	-2,7	3,1	-5,0
1950	10,9	9,3	8,1	9,4

Kaynak: TÜİK;a.g.e.GSMH sabit fiyatlarla

“1946-1950 yılları arasında GSMH’nin ortalama büyüme hızı %12,9; tarım sektörünün ortalama büyüme hızı %15,1; sanayi sektörünün ortalama büyüme hızı %9,1 ve hizmetler sektörünün ortalama büyüme hızı %10’dur” (Çoban, 2015, s. 285).

1946 Devalüasyonu: 1946 yılında gerçekleşen devalüasyon, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Türkiye’nin ortamdaki siyasi ve ekonomik koşullarına uyum sağlama süreci olarak nitelendirilmektedir. İkinci Dünya Savaşı’nın sonlanması ile beraber, Türkiye’nin avantajlı pazarlarından mahrum kalması, kalkınmaya yönelik dış kaynakların takviyesine ihtiyacın artması, ulusal paranın aşırı değerlenmesi sonucu toplumun beklentilerinin artması ve Sovyetler Birliği tehdidinin eklenmesiyle birlikte devalüasyonun yolunu açan unsurlar tam anlamıyla etkilerini hissettirmeye başlamışlardır. 7 Eylül 1946 tarihinde yaşanan devalüasyonun amacı; Türk

parasının değerini artırarak ithalat ve ihracat tıkanıklığını aşıp üretimi artırmak olarak açıklanmaktadır. 1946 devalüasyonu; Türkiye'nin dış ticaretini liberalleştirerek ABD ile yakınlaşmayı sağlayıp uluslararası ticaret kuruluşlarına üye olmaya vesile olan fakat ülkenin mevcut koşulu tam olarak göz önünde bulundurulmadığı için; tarımsal üretim, tarımsal ihracat, sanayinin büyümesi, dış ticarete iyiye gitme ve fiyat istikrarını sağlama konusunda hiçbir şekilde beklentileri karşılayamayan bir devalüasyon uygulaması olduğu görülmektedir (Tuna, 2007, s. 116-117).

1.8.2.2. 1954 Ekonomik Krizi

1951-1954 yılları arasında tarımda makineleşmenin artması, tarıma yönelik yüksek fiyat politikaları, tarım sektörüne ithafen uygun kredi imkanlarının sağlanması ve bunların yanında da iklimin olabildiğince elverişli olması tarım üretiminin artmasını sağlamıştır. Fakat tarımda traktör kullanımının artması, tarım sektörü ve ülke pazarı arasındaki ilişkinin hızlandırılması kırsal kesimdeki büyük toprak sahiplerinin, tarım alanlarında kurulan egemenliklerini artırmış ve bu tarım alanlarını çiftliklere çevirmeye çalışmışlardır. Böylelikle 1951-1954 yılları arasında tarım sektörü ciddi bir gelişme kaydetmiştir. Fakat 1954 yılına gelindiğinde kötü hava şartları nedeniyle tarımsal gelir bir yıl öncesine göre neredeyse %10 azalmış ve milli gelir de buna bağlı olarak düşmüştür (Çöğürçü, 2012, s. 94).

Yabancı sermaye hareketlerinin önemi 2. Dünya Savaşı'nın sonunda artmıştır. Doğrudan dış yatırımların ülke kalkınmasının ve borçların finansmanında öneminin yanı sıra girişimcilerin diğer ülkelere sunmak amacı ile makine, teçhizat, lisans, teknoloji ve organizasyon götürmesi de büyük önem arz etmektedir. Bu dönemde çıkarılan 'Hazinece Özel Teşebbüslere Kefalet Edilmesi Döviz Taahhüdünde Bulunulmasına Dair Kanun' ile özel teşebbüslere dövizle borçlanma fırsatı ve yabancı sermayeye transferler garantisi getirilerek yabancı sermaye girişleri teşvik edilmiştir. Bu kanun ile ülke kalkınması amaçlanmıştır. 1.03.1950 tarihinde çıkarılan bu kanun bir yıl sonra yürürlükten kaldırılmış ve "9.08.1951 tarihli Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu" çıkarılmıştır. Fakat bu kanun içeriğinde, sermaye kavramını daha dar kapsamlı barındırması, sektörler birtakım kısıtlamalar getirilmesi, yabancı sermaye ile elde edilen ana para ve kar transferine kotalar

koymasıyla birlikte yabancı sermaye girişleri beklentilerin altına düşmüştür (Bal & Göz, 2010, s. 25-26).

Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu 3 yıllık bir uygulama döneminde istenilen sonucu veremeyince Türkiye’de dış yatırımlara teşvik eden, yabancı sermaye girişlerini sadece dövizle sınırlandırmayan ilk yasal düzenleme olan üstelik bugün de geçerliliğini koruyan “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu” çıkarılmıştır. Yabancı sermaye girişlerinde kolaylık sağlanması, yabancı yatırımların kar transferine izin verilmesi, petrol arama-çıkarma-işletme işlemlerinde yurt içindeki tüm sektörlerde yabancı sermayelerin de etkin olabilmesi gibi avantajlar bu kanun ile sağlanmıştır (Ateş & Seymen, 2019, s. 264).

1950-1960 yıllarını kapsayan 10 yıllık dönemde ülkemize yabancı sermaye girişi en çok ABD tarafından gerçekleştirilmiştir. Çıkarılan kanunlara ek olarak Türkiye bir de 1954 yılında ‘Petrol Kanunu’ çıkarmıştır. Bu kanun ile, Türkiye’nin petrol kaynaklarının devlet dışında özel teşebbüsün de aramasını ve değerlendirebilmesini sağlamak amaçlanmıştır. 1950’li yılların başında hükümet liberalizm politikaları uygulayarak, artan ithalat harcamalarını avantaja çevirmeyi ve dışarıdan sermaye ithalini artırmayı amaçlamıştır. Fakat, dış sermayenin zaman içinde azalması, döviz sıkıntıları, dış ticaret dengesinin açık vermesi bu amaca ulaşmanın önüne set koymuştur, Türkiye 1958 krizine doğru yol almıştır (Haykır & Demir, 2017, s. 257-258).

1.8.2.3. 1958 Ekonomik Krizi

Türkiye, 1951-1954 yılları arasını kapsayan dönemde, plansız yatırımlar yapmıştır. Bunun faturası olarak Türkiye, artan ithalatın finansmanında zorluklar yaşamış ve dış yardımlarla birlikte döviz rezervlerini kullanmıştır. 1951 yılından itibaren artan dış ticaret hadlerinin Türkiye’nin aleyhine gelişmesine ek olarak, fiyatların hızlı artışı ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemiş ve 1955-1959 yılları arası dönemdeki büyüme hızı düşük seviyeleri görmüştür. 1954 yılından itibaren kendini gösteren iktisadi bunalımlar 1959 yılına kadar, ithalatın kısılmasının ve dış ticaret kontrollerinin artırılmasının önünü açmıştır. Türkiye, sanayileşmeye öncelik veren korumacı ve ithal ikameci politikaları uygulamaya geçirmiştir (Çoban, 2015, s. 83). Bu uygulamayla birlikte, ‘iç pazarlara yönelik, tüketim malları üretimini ön

plana çıkararak bir ithal ikameci sanayileşme” süreci başlatmıştır. 1956 yılında piyasaları daha etkili bir şekilde denetleyebilmek için bunun yanında stokçuluk ve karaborsacılık faaliyetlerini engelleyebilmek gayesiyle ‘Milli Korunma Kanunu’ yeniden yürürlüğe konulmuştur. Bu dönemde hükümetin ‘Görülmemiş Kalkınma’ hamlesi ve bankaların tarım ve sanayi sektörüne açtığı kredi oranlarını yükseltmesi enflasyon oranlarında yüksek bir artış görülmesine sebep olmuştur. Enflasyon artışındaki temel sebep, plansız yatırımların fiyatlar üzerinde baskıya sebepsiz olmasıdır. Tüm bunların sonucu olarak, 1950-1960 yılları arasını kapsayan dönemde Türkiye’de tüketici talebi artmıştır (Buluş, 2015, s. 122-123).

İktidarda Demokrat Parti’nin olduğu dönemde sanayileşmeye yönelik çabalar doğrultusunda dışa bağımlılık gittikçe artmış, dış ticaret ve ithalatta sıkıntıların yaşanması çeşitli sorunlara sebep olmuştur. Mesela, 1955 yılında başta Amerika’dan alınan krediler olmak üzere, dışarıdan sağlanan krediler ekonomideki istikrarsızlık ve dış ticaret açığını engelleyememiştir. 1958 yılına doğru ABD’nin dış piyasalarda durgunluk yaşaması Avrupa Ekonomik Topluluğu paralarını konvertibiliteye geçmesi, yani ülke paralarının altına ve diğer ülkelerin paralarına; kur ya da parite cinsinden çevrilmesinin sağlanması ve 1 Ocak 1958 tarihinde; Fransa, Batı Almanya İtalya Benelüks ülkeleri; Belçika, Hollanda ve Lüksemburg ülkelerinin arasında imzalanan ve bağımsız bir uluslararası örgüt olan Avrupa Ekonomik Topluluğu’nu oluşturan Roma Antlaşması’nın yürürlüğe girmesi pazarda daraltıcı etki yaratmıştır. Bunun sonucunda, iç piyasa Türkiye’nin 256 milyon dolar tutarındaki dış borcu ekonomik sıkıntıları da peşinden sürüklemiştir.

Dış borç ve faiz ödemelerinde ciddi sıkıntılar yaşayan ve bu sıkıntıların sonucunda krizin kapısını aralayan Türkiye, 1958 yılında Moratoryum ilan etmek zorunda kalmıştır. İflasını ilan eden Türkiye, IMF ile istikrar programı uygulamayı kabul etmiştir. 4 Ağustos 1958’de ekonomik buhranı düzeltebilmek adına bir istikrar paketi oluşturulmuştur. Bu paket ile beraber alınan birtakım önlemler şunlardır:

- Dış ticaret borçlarının süresinin azaltılması
- TL’nin devalüasyonunun önüne geçilmesi ve para arzının sınırlandırılması
- Çeşitli mallara kambiyo primleri uygulanarak ihracatın özendirilmesi
- Tasarruf sağlanması adına devlet bütçesinde dengeye önem verilmesi

▪ İktisadi devlet teşekküllerinin ürettiği mal ve hizmet fiyatlarının arttırılması

▪ Milli korunma kanununun kaldırılması

Oluşturulan istikrar paketinin yanı sıra sıkı para ve maliye politikalarının benimsenmesi, kredilere sınırlamalar getirilmesi, fiyat kontrollerinin durdurulması, döviz alım ve satımlarına prim konulması, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin primlerine zam yapılması, ihracatı teşvik edici uygulamalara başvurulması gibi önlemler alınsa da alıp başını giden enflasyon frenlenememiştir (Kanca, 2012, s. 59-60).

1958 Krizi'nde; büyük miktarda küçük ve orta boy şirket ve 7 tane banka iflas etmiştir. Bunun yanında batan birçok banka vardır. Bu bankaların isimleri; Sanayi Bankası, Esnaf ve Kredi Bankası, Doğubank, Türkiye Birleşik Tasarruf ve Kredi Bankası, Tutum Bankası, Raybank ve Türkiye Kredi Bankası'dır. 1958 Krizi'nin ardından Türkiye ile IMF arasında 1961 yılında ilk Stand-by Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma 1 yıl sürmüştür ve IMF'den 16,5 milyon SDR, yani yaklaşık 22 milyon dolarlık bir kredi çekilmiştir. Çekilen bu kredinin ancak yarıya yakını kullanılmıştır.

1959 yılının sonlarında ekonomik durgunluk ve siyasette yaşanan krizler, 27 Mayıs 1960 Darbesi ve Demokrat Parti'nin kapatılması ile son bulmuştur (Durer, 1982, s. 162).

Tablo 2 1955-1959 Yılları Arası Büyüme Hızları

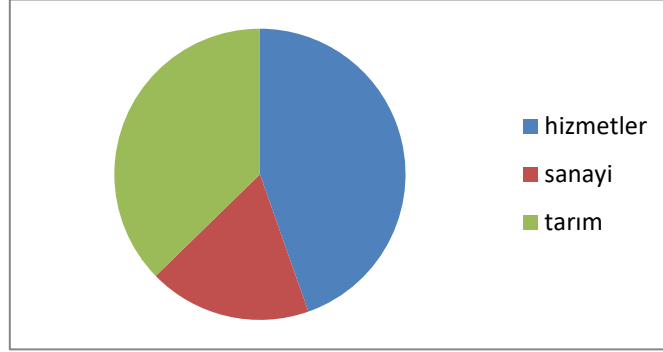
YIL	Tarım %	Sanayi %	Hizmetler %	GSMH %
1955	9,8	11,3	5,5	7,9
1956	5,0	9,6	-0,3	3,2
1957	6,5	10,7	7,9	7,8
1958	9,2	5,6	0,4	4,5
1959	0,3	3,6	7,6	4,1

Kaynak: TÜİK;a.g.e.GSMH sabit fiyatlarla

“1955-1959 yılları arası dönemde GSMH'nin ortalama büyüme hızı %5,5; tarım sektörünün ortalama büyüme hızı %6,3; sanayi sektörünün ortalama büyüme

hızı %8,1; hizmet sektörünün ortalama büyüme hızı %4,2 olmuştur’’ (Çoban, 2015, s. 84).

Şekil 1 1959 Yılı Sonunda GSMH İçinde Sektörlerin Payı

Kaynak: (Çoban, 2015, s. 85).

‘1959 yılı itibariyle GSMH içindeki paylar dikkate alındığında, bu dönemde tarım sektörünün payı %37,3; sanayi sektörünün payı %18,1; hizmetler sektörünün payı ise %44,6 olmuştur’ (Çoban, 2015, s. 85).

1.8.2.4. 1969 Ekonomik Krizi

1968-1972 yılları arasında yürürlükte olan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın aksine ekonomi ile ilgili büyüklükleri büyüme hızı ile ilişkilendirerek çok kesimli olarak ele alır. Bu plan, tüm sektörleri tek tek ele alarak ulusal ve uluslararası kesim diye ikiye ayırmıştır. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın amacı, ekonomide hızlı ve sürekli gelişmeyi sağlamaktır. Diğer kalkınma planından diğer bir farkı ise, sanayi sektörünün özel bir önem taşımasıdır. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde (1968-1972), “yıllık %7 olarak hedeflenen ekonomik büyüme hızı ortalama %6,3; sanayi sektörü için yıllık %12 olarak hedeflenen büyüme hızı ortalama %8,4 ve tarım sektörü için yıllık %4 olarak hedeflenen büyüme hızı ortalama %1,8 olarak gerçekleşmiştir” (Tüzünkan, 2015, s. 101). Bu sebeple kalkınma planlarının ikincisi büyüme hızı ekonomik büyüme hedefinin üzerinde gerçekleşen kalkınma planı olma özelliği taşır. Bu planın ilk plandan farkı kentleşmeye önem vermesidir. Bu ekonomiye itici ve geliştirici bir etkide bulunmuştur. Türkiye’ye bu süreçte, 1969 yılında hafif bir kriz etki etmiştir. Ve bunun sonunda IMF ile Türkiye arasında bir istikrar programı uygulanmıştır.

%66 oranlı bir devalüasyon ile TL'nin değeri düşürülmüştür (Karavar, 2018, s. 382-383).

1.8.3. 1973 Petrol Krizi

Enerji ithalatçısı niteliği taşıyan Türkiye'nin ekonomik gelişimini petrol fiyatlarındaki değişimler negatif seyirde etkilemiştir. Ulusal enerji kaynaklarını karşılamakta eksik kalan Türkiye, petrol gibi enerji ihtiyacını ithalat kaynaklarıyla karşılamak zorunda kalmıştır. OPEC'in 1974 senesinde ham petrol fiyatlarını artırması, petrolü ithalat kaynaklarıyla karşılayan Türkiye gibi ülkelerin ekonomilerinde büyük sarsıntılara neden olmuştur. Ayrıca, Türkiye'nin başlattığı 1974 yılındaki Kıbrıs Barış Harekâtı da ekonomide sıkıntı yarattığı için, Türkiye Petrol Krizi'ne uyum problemleri yaşamıştır (Öksüzler & İpek, 2011, s. 16).

Türkiye'de maliye politikası uygulamaları, ekonomide istikrar ve sosyal adalet işlevleri çok doğru bir şekilde sağlanamadığı için petrol şoku Türkiye'de önemli derecede üretim gerilemelerinde ve artan enflasyona sebep olmuştur. Petrol Krizi, Türkiye'de dış ticaret açığını ve ödemeler dengesi açığını artırmış ve dövizde yaşanan darboğaz ile üretim durmuştur. Türkiye, petrol tasarrufunun aksine sübvansiyonlarla petrol tüketimini artırmıştır. Artan bütçe açıkları ve dış ticaret açığını kapatabilmek için dışarıdan borçlar alınmıştır. Türkiye'nin bu dönemde çıkardığı "Petrol Reformu Kanunu" ile yabancı sermayeyi engelleyen petrol aramalarının devlet tarafından yapılmasının önü açılmıştır. Bu dönemde artan pamuk piyasası ve yükselen tahıl fiyatları ile Türkiye pamuk piyasasında etkin olmaya başlamıştır. Petrol diğer ülkelerde çalışanları olumsuz etkilemiş ve döviz gelirlerinde sıkıntılar oluşturmaya başlamıştır. Bu sebeple, Türk işçiler kendi ülkelerine dönmek zorunda kalmışlardır (Öztürk & Saygın, 2017, s. 6-7).

1.8.4. 1980 İkinci Petrol Krizi

1979 yılının şubat ayında İran'da Şah'ın devrilmesi ile yaşanan siyasi sıkıntılar, batının İran petrolü konusunda sıkıntı çekmesine sebep olmuştur. Bu olaylar neticesinde, petrol fiyatları yükselmiş ve İkinci Petrol Krizi baş göstermiştir. 1980'li yılların başında Türkiye, tarihte ilk sayılabilecek en fazla ihracatını İslam dünyası ile gerçekleştirmiştir. Ekonomik çıkarlar ve jeopolitik konum, Türkiye'nin

bu politikayı benimsemesinin en temel sebebidir. 1980 sonrasında ekonomideki devlet müdahalesi azaltılarak petrole dayalı Arap sermayesini artırmak için devlet müdahalesi hafifletilmiş ve rekabetçi serbest piyasa ekonomisi benimsenmiştir (Demir Y. , 2009, s. 221). İkinci Petrol Krizi, durgunluğun artmasına sebep olmuştur ve petrol krizinin yarattığı kur krizleri ile beraber ekonomik büyümenin olumsuz gelişmesine sebebiyet vermiştir (Ertuğral, 2016, s. 7).

1.8.5. 1991 Körfez Krizi

Türkiye, 1991 yılında ABD'nin Irak'a başlattığı Körfez Savaşı ve uygulanan ambargolar sebebiyle ekonomik anlamda büyük bir çöküş yaşamıştır. Türkiye ve Irak'a komşu birçok ülkeyi etkisi altına alan savaş, Körfez Krizi'nin yaşanmasına sebep olmuştur. Bu krizle birlikte ihracat azalmış, turizm derinden etkilenmiş, iç borçlanma ve petrol fiyatları artmış bununla birlikte dolar kuru da artış göstermiştir. Petrol fiyatlarının artışı Türkiye'nin ithalat hacmini parasal anlamda ciddi bir oranda artırmıştır. Aynı zamanda dış borç stoku, kısa vadeli borçlar ve cari işlemler bilançosu açığının artması da kısa vadeli sermaye girişlerine sebep olmuş ve böylelikle TL değerlenmiştir fakat bu durum ithalatı tetikleyici etki yaratmıştır ve cari işlemler dengesi açık vermiştir. Körfez Savaşı'nın etkisiyle de büyüme hızları yavaşlamıştır. Petrolü Irak'tan temin eden Türkiye, boru hattının kapatılmasıyla Irak'ın sağladığı navlun gelirlerinden yoksun kalmıştır (Yaycı, 2019, s. 341).

Bu kriz Ortadoğu ülkelerine yapılan nakliye faaliyetlerine kadar olumsuz etkilerde bulunmuştur. Türkiye, kendi ülkesindeki ekonomik durumu düzeltmek adına, bankalardaki kredi faiz oranlarını yükseltmiştir. Bu durum kredi talebini ve kullanılabilir kredi miktarını azaltmıştır. Fakat reel sektörden yeterli finansman kaynağı sağlanmadığı için istenilen başarı elde edilememiştir. Türkiye, 1992 yılında ekonomik iyileşmeyi yavaş yavaş yakalamıştır (Çoban, 2015, s. 150).

1.8.6. 1994 Ekonomik Krizi

Türkiye'de 1990'lı yılların başında ekonomik kurumlar gelişme göstermiştir fakat buna rağmen kronik enflasyon ve dengesiz büyümenin tesirine maruz kalmıştır. Körfez Savaşı'ndan ve bu savaş sonrasında Irak'a uygulanan ambargodan etkilenen Türkiye'nin ekonomisine bu olayların dolaylı ve dolaysız maliyetleri de eklenmiştir.

Bununla birlikte, bozulan kamu bütçe dengesi sebebiyle reformlar yapılmamış ve kamunun yapısal sorunları artış göstermiştir. Tüm bu olayların sonucunda, serbestleşen finansal piyasalarla beraber ekonomik aktivitelerin kırılğan ve hassas yapıya dönüşmesi ile oluşan iç borçlanma 1994 Krizi'ni açığa çıkarmıştır. 1994 Krizi sonucunda Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra en ehemmiyetli ekonomik bozulmaları yaşamıştır. Finansal krizler içerisinde ilk büyük kriz olarak nitelendirilebilecek 1994 Krizi sonucu ekonomi %6,1 oranında küçülmüştür (Gaytancıoğlu, 2010, s. 142-143).

5 Nisan 1994 tarihli ekonomik istikrar programında; ek vergilerle kamu giderlerinin artırılması, kamu giderlerinin ve ücret artışlarının enflasyonu geçmeyecek şekilde ayarlanması, hazine borçlandırmasına özendirme adına, enflasyondan çok yüksek bir faizin belirlenmesi temel hedef olarak belirlenmiştir. Bütün bu uygulamalar sayesinde hedeflere ulaşılmıştır. 1995 yılı, ekonominin yönünü büyüme çevirdiği bir yıl olmuştur. Fakat zamanla GSYH gerilerken bir yandan enflasyon da yükselmiştir. Bunun sebepleri olarak; piyasadaki aşırı likiditeyi düşürmeye yönelik para politikası geriye atılarak maliye politikası önlemleri tek başına uygulanmıştır; iktidara duyulan güvensizlik sebebiyle, beklentiler olumlu nitelendirilmemiş, kurumsal yapıya ilişkin önlemlerin alınmamış olması gösterilebilmektedir (Kibritçioğlu, 2001, s. 4). 1994 Krizi'nden sonra açıklanan istikrar programının amacı, kısa dönemde dış dengeyi ve döviz piyasalarını eski istikrarına kavuşturmadır. Bu krizden sonra, bankacılıktaki güven sorununu çözmeye yönelik tasarruf mevduatı sigortası uygulamaya konulmuştur. Bu uygulama ile, finansal piyasalar hakkında eksik bilgiye sahip olan tasarruf sahiplerini uyararak banka iflaslarının krize dönüşmesini önlemek amaçlanmıştır ve kısa vadede 1994 Krizi etkilerini atlatma konusunda başarılı olunmuştur (Bahar & Erdoğan, 2011, s. 10).

1.8.7. 2000 Kasım Krizi

Kasım ayının başlarında bankacılık kesimine hitap eden düzenlemelerle birlikte, bankalar açık pozisyonlarını kapatabilmek için likidite taleplerinde bir artış göstermiş ve bu da faizleri artırmıştır. Yabancı yatırımcılar da artan döviz talepleri ile birlikte hazine kağıtlarını satın, Türkiye'den çıkma eğiliminde bulunmaları

faizlerin tırmanmasına neden olmuştur. Kasım 2000 Krizi'ne, döviz talebi ve Türk lirası talebi artışı ve mali kesimdeki güvensizlik neden olmuştur (Turan, 2011, s. 69-70).

2000 Kasım Krizi'nde Merkez Bankası'nın rezervlerinin birçoğunun erimesi ile birlikte IMF'den 7,5 milyar dolarlık ek rezerv talep edilmiştir. Aynı zamanda bu dönemde bankacılık ve reel sektörler finansmanlarında ve geri ödemelerinde sıkıntılar yaşamışlardır. Siyasetten bağımsız olmayan bir ekonominin varlığı, 19 Şubat 2001 tarihinde Milli Güvenlik Toplantısı'nda başbakan ve cumhurbaşkanı arasındaki zıt tutum Şubat 2001 Krizi'nin yolunu açmıştır (Aydoğdu, 2016, s. 48-49).

1.8.8. 2001 Bankacılık Krizi

Türkiye, önceleri her ne kadar 2000 yılından önceki krizlerden etkilenmemiş gibi görünse de uluslararası sermaye piyasalarından borç alması, ödemeler dengesini olumsuz yönde etkilemiştir ve böylelikle Türkiye 2000 yılına kriz virüsüyle birlikte girmiştir. Türkiye; küçülen ekonomisiyle, artan enflasyon ve bütçe açıklarıyla, hazine faizlerinin yıllık ortalama bileşik oranının haddinden fazla gelişmesiyle beraber hiperenflasyonun yolunu tutmuştur. 2000 yılında IMF ile yapılan stand-by anlaşması aracılığıyla enflasyonun düşürülmesi ve sürdürülebilir büyüme oranının gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Stand-by programının amaçları; kamu kesiminde mali disiplinin sağlanması, sabit kur uygulamasıyla döviz kurlarının belirlenmesi ve yapısal reformlarla birlikte özelleştirilmenin hızlandırılmasıdır. Kamu kesiminde mali disiplinin sağlanması için faiz yükünün düşürülmesi temel hedef olarak belirlenmiştir. Bu hedefe ulaşabilmek adına, iç borçlanmanın yerine ikame edilerek dış borçlanmanın artırılması kararlaştırılmıştır. Stand-by Anlaşması'nın temel dayanağı, para arzı artışını döviz girişine bağlayabilmek için Merkez Bankası'nın yalnızca döviz girişleri karşılığında Türk lirasını piyasaya sürerek, ek likiditeyi bu yolla sağlayabilmesidir. Stand-by düzenlemesi ile beraber vergi gelirlerinde sağlanan artış ve dış borçlanmanın iç borçlanma yerine ikame edilmesi, hazinenin iç borçlanma talebini azaltacak ve döviz girişi ek likidite olarak öne sürüleceği için likidite sıkışması önlenecektir (Küçük, 2008, s. 6-7). Programın açıklanmasıyla faizler ciddi oranda gerilemiştir.

Faizlerin bu kadar hızlı gerilemesi, hazinenin borç yükünü azaltmış fakat Merkez Bankasının enflasyonla mücadele politikasını olumsuz etkilemiştir. Hükümetin faize bakış açısı bu olumsuz etkiyi göz ardı etmektedir. Ertelenmiş tüketimle birlikte bankaların düşük faizli bireysel kredi önerilerine cevap olarak yönün tasarruftan tüketime doğru çevrilmesi enflasyondaki düşüşün yavaşlamasına sebep olmuştur. Kasım 2001 başlarında bankaların açık pozisyonlarını kapatması ve yabancıların yıl sonu hesaplarını kapatma çabası döviz talebinin artmasına ve aynı zamanda faizlerin yukarı tırmanmasına neden olmuştur. Faizlerde ortaya çıkan hızlı tırmanma, hazine kağıtlarının işlem hacminin ikinci el piyasalarında düşmesine sebep olmuştur. Yabancı yatırımcılar Türkiye'yi terk etmeye başlamıştır. Mali kesimde başlayan bu travma, reel kesimi de sarsıntıya uğratmıştır. Piyasadaki faiz dalgalanmaları talep canlılığını bitirmiştir. Bu durum, reel kesim satışlarının aşağı yönlü seyretmesine ve stokların artmasına neden olmuştur. Gerekli likiditenin sağlanamaması ve ekonomide yanlış tedavilerin uygulanması faizleri çok yüksek noktalara çıkarmıştır ve bu durum ekonomide oldukça büyük maliyetler yaşatmıştır (Küçük, 2008, s. 7-8).

Döviz rezervlerindeki hızlı erime nedeniyle 22 Şubat 2001 tarihinde hükümet, bir karar alarak döviz kuru çıpasına dayalı sabit kur sistemini yürürlükten kaldırmış ve 'dalgalı kur sistemine geçildiğini' ilan etmek zorunda kalmıştır. Şubat 2001 Krizi'nden önce Türkiye'de uygulanan kur sistemi sürünen parite (sabit kur) döviz kuru sistemidir (Çoban, 2015, s. 170).

Kasım 2000 Krizi'nin nedeni likidite (döviz ve TL sıkışıklığı) Şubat 2001 krizinin nedeni ise döviz piyasası dengesinin bozulması olmuştur.

Kasım 2000 Krizi ile beraber bankacılık sektörü faiz riski sebebiyle, Şubat 2001 Krizi ile hem faiz hem de kur riski sebebiyle ciddi kayıplar yaşanmıştır. Kasım 2000 Krizi sonucunda, yabancılar dövizde saldırmış, Şubat 2001 Krizi'nde ise yerli ve yabancı tasarruf sahipleri dövizde hücum etmiştir. Şubat 2001 Krizi'nde göze çarpan en önemli özellik, krizden önce vatandaşların yerli paraya olan güveninin çok zayıf olması ve kurun tekrar yükselebileceğini göz önünde bulundurarak yerli para ile yabancı parayı ikame etmesidir.

2001 Krizi'nin sonucunda; bankalar dövizle karşı aşırı talepte bulunmuştur ve döviz TL karşısında değer kazanmıştır, net sermaye çıkışları gerçekleşmiştir. Merkez Bankası rezervleri hızla erimiştir, gecelik repo faizleri inanılmaz derecede artmıştır ve hükümet dalgalı döviz kuru uygulamasına geçmiştir. Alınan önlemler açısından, reel sektör firmaları, üretim maliyetlerini düşürmek için istihdamda daraltma, personel ücretlerini gözaltında tutma, sermaye yatırımlarını kısma gibi işlemler uygulamışlardır (Arslan H. , 2009, s. 32-33).

1.8.9. 2008 Mortgage Krizi

Dünyanın en büyük ekonomilerinden sayılabilecek ABD'de 2007 yılında başlayan konut piyasalarındaki sorunlar, zaman içerisinde bütün ülkelere farklı boyutlarda etki ederek küresel bir kriz haline gelmiştir. Konut piyasalarındaki fiyatların aşırı artışı, riskli konut kredileri, finansal yatırım araçlarında yaşanan kayıplar krizin ana sebepleri olarak gösterilmektedir (Sertkaya & Dilber, 2016, s. 12).

2000'li yılları takip eden süreçte mortgage kredi piyasalarının, konut fiyatlarındaki yükselişle bağlantılı olarak, kredilerin ödenmeme riskini göz ardı ederek borç vermeye devam etmesi, krizin zeminini hazırlamıştır. Fakat, 2007 yılından itibaren konut fiyatlarında yaşanan düşüş birçok kredi borçlusunun kendilerine ait olan evlerin değerinin mortgage kredilerinin altında kalmasına sebep olmuş ve bu kredilerin ödenme olasılığını daha zorlu bir hale getirmiştir. Gittikçe artış gösteren bir belirsizlik ortamının oluşması, yatırımcılarda paralarını tekrar alma isteği uyandırmıştır ve bununla beraber kredi borçlularının kredilerini ödememe konusundaki ısrarcı tutumları kredi piyasalarını likidite krizine doğru alıp götürmüştür (Engin & Göllüce, 2016, s. 30-31).

Krizin temelindeki unsur olan mortgage piyasaları; kredilerin risk yapısına göre düzenlendiği birincil piyasaları ve bu kredilerle paralel olarak geliştirilen menkul kıymetlerin alım satım işlemlerinin yapıldığı ikincil piyasalardan oluşan konut kredisi piyasalarını kapsamaktadır. Amerika'nın gayrimenkul piyasalarında baş gösterip diğer finans piyasalarına likidite sorunu olarak sıçrayan kriz dalgası, ABD'nin büyük yatırım bankası Lehman Brothers'ın iflas etmesiyle daha da fazla

alanlara yayılmaya başlamıştır ve tüm dünyayı etkisi altına almıştır (Öztürk & Gövdere, 2010, s. 384).

1.8.9.1. 2008 Mortgage Krizi'nin Türkiye'ye Ekonomik Yansımaları

ABD'de mortgage yani konut piyasalarında başlayan ekonomik bunalım, finansal piyasaların istikrarsız olmasına yol açmış ve zamanla likidite krizine doğru yol alarak küresel etki yaratmıştır. Amerika Merkez Bankası FED 'in aşırı gevşek para politikası izlemesi, ABD bankalarının 'sub-prime' adında 20-30 yıllık vadelerle düşük gelirli kişilere ev sahibi olma olanağını tanıması sabit yahut değişken faizli mortgage kredilerini sunmasına ve bu olaya bağlı olarak da kredi yönünden güvenilirliği düşük kişi veya kurumlara kullandırılan kredilerin bankalarca tahvile dönüştürülerek sermaye piyasalarını derinleştirilmesi tüm finansal sistemin riske girme ihtimalini artırmıştır. 2007 yılının ortalarında yaşanan bunalım, bu ihtimali doğrulamıştır (Ertuğrul, İpek, & Çolak, 2010, s. 60-61) .

Kuzey Amerika, Avrupa, Avustralya, Asya'daki ülkelerin ekonomileri Amerika ile ticaret ve finans anlamında derin ilişkiler içerisinde buldukları için etkilenen kıtaların başında gelmektedir. Yaşanan kriz sonucunda; Amerika'da büyüme yavaşlamış, tüketim kısılmış, dünya ticaret hacmi daralmış ve tüm dünya durgunluk sürecine girmiştir (Arık, 2020, s. 12-13).

2002 yılının son çeyreğinden itibaren devamlı büyümekte olan Türkiye ekonomisi, 2008 yılının sonlarında daralma dönemine girmiş ve 2009 yılının başlarında küçülmeye başlamıştır. 2007 yılında kendisini gösteren krize Türkiye'nin çok fazla kulak asmaması, krizi ciddiye almayarak krizi önleyecek reformları zamanında yapmaması 2009 yılında Türkiye ekonomisinin %4,8 oranında küçülmesiyle sonuçlanmıştır (Keskingöz, 2017, s. 70).

2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri'nin aksine 2008 Krizi, Türkiye'ye finans yönünden değil reel sektör üzerinden tesir etmiştir. Belirsizlik ortamının giderek artması, buna bağlı olarak yatırım ve tüketim planlarının ertelenmesi, talepte görülen düşme sonucu ekonominin daralma dönemine girmesi istihdam ortamlarında sorun yaşanarak işsizliğin artması Türkiye'yi reel sektör yönünden küçülten sebeplerdir (Memişoğlu & Durgun, 2011, s. 89).

Türkiye, Küresel Krizin yönetiminde diğer ülkelere göre daha başarılı olsa da Türkiye'nin aşağı yönlü trend değişimi içerisinde giren ekonomik ve finansal göstergeleri olduğu görülmüştür. Ana ihracat pazarı AB içerisinde yer alan talebin düşmesi ile ihracat ve sanayi üretimindeki fazla miktardaki azalışlardan dolayı GSYİH'da %14'lük bir düşüş yaşandığı görülmüştür. Krizle beraber, ihracat rakamları yıllık %27'ye kadar, ithalat rakamları ise, miktar ve fiyatlardaki azalmalarla birlikte %35'e kadar azalmıştır.

Toplam ihracat içerisindeki payda sermaye malarının ihracatı, kriz öncesi dönem ve kriz sonrası dönem kıyaslandığında; %13'ten %10'a düştüğü görülmüştür. Fakat bunun aksine, ara mallar ve tüketim mallarının toplam ihracat içindeki paylarına bakıldığında büyük bir değişimin olmadığı görülmektedir. AB'deki talep azalışlarının yüksek oranda seyir etmesi ile otomobil, taşıt araçları gibi birçok ürünlerin ihracatında azalışların olduğu görülmüştür. Türk ihracatçıları, finansal krizden kaynaklı talep daralmalarının önüne geçebilmek için, komşu ülkelerle ticaretini artırmaya çalışmıştır. Afrika, Orta Doğu, Asya ülkeleri ile gerçekleştirilen ihracat, AB'de ihraç mallarındaki düşen talebin dengelenmesine yardımcı olmuştur (Özkardeş, 2016, s. 36-37).

1.8.9.2. 2008 Mortgage Krizi'ne Karşı Türkiye'nin Aldığı Önlemler

Küresel krizle beraber Türkiye'de finans sektörü dışında tüm sektörlerde küçülme meydana gelmiştir. Krizden önce küresel likidite bolluğu yaşayan Türk finans sektörü finansman sorunu yaşamamıştır. Kriz dönemi boyunca gelişmiş ülkeler bankalarının battığını açıklarken bunun aksine Türkiye'deki bankaların yüksek karlar elde ettiği açıklanmıştır. 2001 Bankacılık Krizi sonrasında bankacılık sektörünün altyapısının sağlamlaştırılması krizden daha az düzeyde etkilenilmesini sağlamıştır. Küresel kriz döneminde bankacılık sisteminin kuvvetli yapısının korunmasının yanında likiditelerini kredi yerine kamu borçlanmasında kullanması, artan bütçe açığını kapatmaya başlamakla beraber faiz oranlarını da bir yandan düşürmüştür (Sancak & Demirbaş, 2011, s. 179).

Türkiye'deki finansal yapının sağlam olması ve kriz süreci boyunca risk priminde sınırlı bozulmaların olması merkez bankasına yüksek oranlı faiz indirimine gidebilmesi için fırsat tanımıştır. Faiz oranları Kasım 2008'de %16,25 düzeyinde

iken Ağustos 2009'a gelindiğinde TCMB tarafından %7,75 düzeyine indirilmiştir (Uslu, 2019, s. 50).

Krizin meydana gelmesiyle Amerika başta olmak üzere birçok ülkede ekonomiyi kurtarmak adına paketler yürürlüğe konulmuştur. Bu bağlamda Türkiye'nin aldığı önlemler ise (Polat, 2018, s. 40):

Yatırım destekleri olarak;

- 5084 sayılı Kanun'un teşviklerinden yararlanma süresinin bir yıl uzatılması.
- KOBİ'lere düşük faizli kredi desteği sağlanması
- Yatırım yapacak firmalara yatırım yeri tahsis edilmesi
- Eximbank kredi kapsam ve limitlerinin artırılması
- Sosyal güvenlik primi işveren payının hazine tarafından karşılanması
- Yatırımcı firmalara KDV istisnası, gümrük vergisi muafiyeti getirilmesi ve AR-GE destekleri kapsamında AR-GE personeline vergi indirimleri desteği sağlanması

Vergi destekleri olarak;

- Çeşitli sektörler (otomobil, mobilya, beyaz eşya vb.) yönelik ÖTV ve KDV indirimleri yapılması
 - KOBİ'lere kurumlar vergisi muafiyeti sağlanması
 - Yurtdışındaki varlıkların yurtiçine gelmesi amacıyla Varlık Barışı uygulamasına geçilmesi
 - Hisse senedi kazançlarında stopaj oranının sıfıra indirilmesi
 - Vergi borçlarında taksitlendirme imkânı getirilmesi
- İstihdama yönelik destek olarak;
- Mevcut istihdamın üstünde ilave istihdam için prim desteği sağlanması
 - Kısa çalışma ödeneğinin ve işsizlik ödeneğinin artırılması
 - İŞKUR'un mesleki eğitim faaliyetlerinin geliştirilmesi
 - Girişimcilik ve eğitim danışmanlığı hizmetleri verilmesi

1.8.10. 2018 Rahip Brunson Krizi

Rahip Brunson Krizi, Türkiye-ABD ilişkilerinde tarihin en gergin zamanların yaşanmasına neden olan, iki ülkeye karşılıklı yaptırımlar uygulama zorunluluğu getiren, İzmir Diriliş Kilisesi rahibi, Amerika vatandaşı Andrew Graig Brunson'un milli güvenliği tehdit eden faaliyetlere girişim yaptığı gerekçesi ile tutuklanması sonucu ortaya çıkan bir kriz olmuştur. ABD vatandaşı Rahip Brunson'un, Ekim 2016'da FETÖ(Fethullaç Terör Örgütü)'ye üye olma suçu ile tutuklanması ve serbest bırakılmaması sonucu ABD'nin insan haklarının ihlal edildiği gerekçesi ile Türkiye'de dönemin içişleri bakanı ve adalet bakanına uygulanan yaptırım ile birlikte dönemin ABD başkanı, Türkiye'den çelik ve alüminyum ithalatına uygulanan gümrük vergilerini ikiye katlamıştır (Gülgen, 2018, s. 450).

Bununla birlikte, Türkiye'nin Rusya, Katar, Çin, İran gibi ülkelerle yakınlaşma içerisine girmesi, Türkiye'nin Rusya'dan S-400 füze sistemi alışverişinde bulunmak istemesi, ABD'nin İran'a uyguladığı yaptırıma katılmayacağını belirtmesi, Fethullah Gülen'in iade talebinin ABD tarafından geri çevrilmesi, Amerika'nın açık olarak YPG(Halk Savunma Birlikleri)'ye verdiği destek bu krizin asıl sebepleri arasında sayılmaktadır. Rahip Brunson Krizi'nin sebeplerinden en önemlisi ise, Türkiye'nin kişisel milli savunma sanayi stratejisini uygulamaya koyması olarak belirtilmektedir (Karabulut B. , 2018, s. 216-217).

Brunson Krizi, Türkiye'de enflasyonun yükselmesine, tüketimde daralma yaşanmasına sebep olmuştur. Fakat, döviz kurunda yaşanan değişimler olumlu etkiler yaratmış ve ihracatın artmasını sağlamıştır. 2018 yılı sonunda Türkiye tarihinin en yüksek ihracat rakamlarına ulaşmıştır. Brunson Krizi'nin ekonomik olarak etkilerine bakıldığında, krizin etkilerinin görüldüğü 2016-2018 yılları arasında, döviz kurundaki artışlar nedeni ile Türkiye'nin alım gücü negatif yönde etkilenmiş ve ithalat trendinin aşağı yönlü seyretmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda, daralan dış ticaret hacmi iç pazara olumsuz yönde tesirde bulunmuştur (Sürmen, 2019, s. 205-206).

Brunson Krizi'nin yarattığı etkilerden hareketle, bir ülkenin diğer bir ülke ile yaşadığı siyasi krizin, dış ticarete her zaman negatif yönde etki edeceği anlamına gelmediği sonucuna ulaşılmaktadır. Krizin hangi ülke ile yaşandığı, zamanı, süresi,

krizin şekli ve büyüklüğü krizin etkilerini belirlemektedir. Bu bağlamda, Brunson Krizi'nin, Türkiye-ABD ekonomik ilişkilerini siyasi kriz olarak büyük boyutlarda etkilemediği görülmektedir (Gülgen, 2018, s. 452).

1.9. Ekonomik Krizlerle İlgili Uygulanan Politikalar

1.9.1. IMF'nin Kriz Politikaları

Sabit kurlu Bretton Woods sisteminin kuruluşu olarak ortaya çıkan IMF (Uluslararası Para Fonu); döviz kurlarında, sermaye giriş-çıkışlarında yaşanan büyük değişkenliklere uyum sağlayacak şekilde tasarlanmış bir kuruluş değildir (Doğan & Özekicioğlu, 2005, s. 147).

IMF'nin kriz sorunlarına getirdiği çözüm önerileri şartlılık ilkesi kapsamında toplam harcamaları ve para arzını kısımaya; faiz oranlarını ve vergileri artırmaya yönelik klasik reçeteleri kapsar. Krizden kurtulmak adına IMF'nin önerdiği bu politikalar; ekonomik durgunluğun ilerlemesine neden olarak, üretim ve satışların düşmesine, firmaların borçlarını ödeyemeyip iflas etmesine, işsizliğin yaşanmasına neden olan politikalarlardır. Yani, bu politikalar yoksulluğun daha fazla artmasına neden olmaktadır (Akalın & Uçak, 2007, s. 35).

IMF'nin krizi alt edebilmek için sanayileşmekte olan ülkelere önerdiği, sabit veya istikrarlı kur politikaları mali krizlerin daha yoğun yaşanmasına sebep olmuştur. Kurların sabit tutulması, fiyat artışlarının önüne geçmiş, enflasyon ve kur makasını giderek açmış bu da ulusal parayı aşırı değerlendirmiştir. Gelişen ülkeler istikrarlı kur politikalarını yabancı sermaye girişini teşvik amacıyla kullanmaktadır. Bu durum, uygulanan politikanın kendi amacı dışına çıkarak makroekonomik dengesizliklerin arttığı, krizle baş başa kalınmış bir ortamla karşılaştırmaktadır (Eriçok, 2020, s. 50).

IMF, gelişmekte olan ülkeler üzerinde deneyini yaptığı sabit kur politikalarını Türkiye'ye tavsiye etmiştir. Bunun sonucunda krizin engellenmediğini görünce sabit kuru baz alan kurtarma paketlerinden vazgeçmiştir. Diğer bir yandan, IMF'nin bu kurtarma paketlerinden asıl yararlanacak kişilerin; esnaf, sanayi çalışanları, işçi gibi üretici sınıflar olması gerekirken o ülkeye yatırım yapan yabancı sermaye sahipleri olmuştur. Yararlanılan bu krediler, hazinenin borçları niteliğinde olduğundan dolayı

halktan toplanan vergilerle ödeneceği için; kredilerin asıl yükünü halk taşımıştır (Çöğürçü, 2012, s. 101).

Özetle, IMF'nin uyguladığı kriz politikalarında kriz politikalarındaki mevcut mali kaynakların azaltılması ve öne sürülen kredi politikalarının kriz sonrasında uygulamaya konulması, hastalığın geç teşhisi ve önlemlerin zamanında alınmaması gibi sorunların IMF'nin krizi yönetme gücünün sağlam olmadığını göstermektedir (Seydioğlu, 2003, s. 151-152).

1.9.2. Finansal Serbestleşme Politikaları

Finansal serbestleştirme politikaları; 1980-1990 yılları arasındaki dönemde mali sistemleri serbestleştirmek amacıyla uygulanan politikaları kapsamaktadır. Bu politikaların temelinde, “faiz oranlarının serbest bırakılarak kredi tavanlarının kaldırılması, bankacılık sektörünün hem yabancı hem yerleşiklere açılması, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi” vardır (Savrul, Özekicioğlu, & Özel, 2013, s. 229).

Finansal serbestleştirme politikalarını savunan, McKinnon, Staw, Golibs gibi ekonomistlerin asıl amacı, ekonomik büyümenin hızlandırılmasını sağlamaktır. Faiz oranlarının serbest bırakılması ekonomide tasarrufların artmasına ve kişilerin gelirlerinin bir kısmını finansal aktifliğini sağlayan bir şekilde tutmasına ortam hazırlamaktadır. Finansal aktif stoklarının artan bir seyir izlemesi, likidite ihtiyacını azaltır ve yatırımcılar için gerek duyulan kredilerin bulunmasını daha kolay hale getirmektedir. Faiz oranlarının artışı girşimcilerin yatırım talebini düşürse de ekonomide ödünç verilebilir fonların miktarı artış göstereceğinden yatırım ve ekonomik büyüme artış gösterecektir (Korkmaz, Çevik, & Birkan, 2010, s. 2821).

Finansal serbestleşme politikaları, iç ve dış kredi bulma olanaklarını artırmaktadır. Bankacılık sistemi, tasarrufların yatırımlara çevrilmesinde önemli role sahiptir. Finansal araçlar, bankacılık sisteminin gelişmesi ve kurum faaliyetlerinde rekabetin artmasının etkisi ile çok yüksek getirili projelerin finansmanına öncülük etmektedir. Bunların sonucu olarak, yatırım hacmi ve yatırımların ortalama verimliliği artarak ekonomik büyüme hızlanmaktadır (Oktayer, 2009, s. 92).

Finansal serbestleşme politikaları, 1980-1990 yıllarında kendisini sahnede göstermiş fakat birkaç Güney Doğu Asya ülkesinin haricinde beklentileri

karşılayamamakla kalmayıp finansal krizlerin belirmesine sebep olmuştur (Güloğlu & Altunoğlu, 2002, s. 110).

1.9.3. Maliye Politikası

Her kriz içerisinde, güçlük ve sıkıntıyı barındırır fakat aynı zamanda yeni bir başlangıcı, ulaşılabilecek fırsatları ve edinilen tecrübeleri ifade eder. Geçmişten günümüze kadar gelen krizlerde görüldüğü üzere krizlerin çıkış kapısında maliye politikası mesken tutmuş durumdadır (Bocutoğlu & Ekinci, 2009, s. 68).

2008 yılında Amerika'da emlak ve finans piyasalarında baş göstererek etkisini sürdüren kriz, Amerika tarihinde, krizle mücadele etme ve kurtarma paketinin onaylanmasına neden olmuştur. Kriz devam ederken piyasaları toparlamak amacıyla FED gevşek para politikaları uygulamıştır. Fakat diğer ülkelerin para ve maliye politikalarını uygulama konusunda hassasiyet göstermemeleri krizin üstesinden gelinememesinin sebeplerinden biri olmuştur (Karaca, 2014, s. 271).

Maliye politikaları, devletin ekonomide daha aktif bir hale gelmesini, tam istihdamın sağlanmasını, fiyat istikrarını ve en zirvede yaşam tarzının oluşturulmasını devletin asıl görevleri arasında görmektedir. “Abba Lerner’in fonksiyonel yaklaşımı”, devlet bütçesini hazırlarken ekonomik durumu yani, milli gelir ve istihdam düzeyi ve fiyat istikrarı, büyüme hızı ilişkilerinin bütçeye mutlaka eklenmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşım, enflasyonun yoğun olduğu dönemlerde kamu harcamalarını kısıp, vergileri artırarak bütçe fazlasının oluşturulmasının, deflasyonist dönemlerde ise bütçe açıklarının merkezde olmasına dayanır. Buradaki asıl amaç, maliye politikalarının tam istihdamı sağlayacak şekilde düzenlenmesidir (Şen & Kaya, 2015, s. 65).

1.9.4. Para Politikası

2008 Finansal Krizi'nin fitilinin ABD'de ateşlenmesi ile birlikte, Amerika önlem almak için faiz oranlarını yüksek oranda düşürmüştür. 2008 yılının sonlarına doğru, sıfıra yaklaşan faizler sonucu merkez bankaları ekonomik aktivitenin ve finansal sistemin ve ayrıca para politikasının aktifliğini artırmak için geleneksel olmayan para politika araçlarının yürürlüğe konulmasının gerekliliğini ortaya koymuştur. Finansal kriz, gelişmiş ülkelere etki edince, “sıfır politika faizi”

uygulaması gün yüzüne çıkmış ve gelişmiş ülkelerin merkez bankaları bu politikayı uygulamışlardır. Bu politika ile, çok düşük düzeyde tutulan faiz oranları sayesinde finansal piyasaların daha aktif hale gelmesi amaçlanmaktadır. Japonya, ABD ve İngiltere; sıfır politika faizi uygulamasının ardından, kendileri genişletici para politikalarına yönelmeye başlamışlardır. Bu politikalarla sağlanan likidite sayesinde bir rahatlık oluşmuş fakat oluşan düşük faizler, riski yüksek gelişmiş ülkelere giden sermaye, ülkelerin yerli parasını değerlendirerek dış ticarete negatif sonuçlar doğmasına sebep olmaktadır (Ersoy & Işıl, 2016, s. 352).

Küresel Kriz, dolaylı yoldan Türkiye'yi etkilediği için; yabancı sermaye çıkışının yüksek olması, Türk lirasının değersizleşmesine sebep olmuştur. Merkez Bankası bu duruma engel olabilmek için; politika faizlerinde indirime giderek, toplam talepteki daralmanın önüne geçmek istemiştir. Ayrıca; buradaki ana hedef, daralan kredi hacmini genişleterek tüketim ve yatırımların daha canlı hale gelmesini sağlamaktır (Serel & Bayır, 2013, s. 63-64).

2008 Küresel Krizi sırasında, bazı merkez bankaları geleneksel olmayan para politikaları benimsemiştir. Geleneksel olarak; açık piyasa işlemleri, reeskont oranı ve zorunlu karşılık oranını benimseyen merkez bankaları geleneksel olmayan para politikalarından; miktarsal genişleme, faiz taahhüdü, kredi genişlemesi ve faiz koridorunu uygulamaktadırlar. TCMB'nin uyguladığı politikalar göz önünde bulundurulduğunda, zorunlu karşılıkların likidite yönetiminde önem kazandığı, kredi genişlemesi ve iç talep artışının önüne geçebilmek için zorunlu karşılık uygulamasına başvurulduğu görülmektedir. Bu uygulamalar ile, enflasyonun oluşturduğu baskının hafifletilmesi amaçlanmaktadır (Karaş, 2017 , s. 632-633).

Merkez bankası, kriz sonrası süreçte Rezerv Opsiyon Mekanizması (ROM) politikasını uygulamıştır. Bu sayede, merkez bankasının yükselen sermaye politika girişleri sonucu, döviz likiditesinin artması ile bankaların zorunlu karşılıklarının döviz olarak ellerinde bulundurmaları ve döviz değerlenme baskılarının azaltılması amaçlanmıştır. Bu durum, TCMB'nin pozisyonunu güçlendirmiş, faiz azalışlarının kredilerdeki aşırı artışın önüne geçilmesinin yolunu açmaya yardımcı olmuştur (Ersoy & Işıl, 2016, s. 369-370).

1.9.5. Vergi Politikası

Ekonomik krizlerin ortaya çıkmaması ve nitelikli bir büyümenin sağlanması için mal piyasaları ile finansal piyasaları birbirine uyumlu olarak hareket etmek zorundadır. Yani; enflasyon, devalüasyon ve faiz oranları birbiri ile dengeli olmalıdır. Bu bağlamda vergi politikası; üretim, enflasyon, devalüasyon ve faizin belirlenmesinde önemli rol oynar. İçinde bulunulan kriz ortamından çıkabilmek için; devalüasyon, enflasyon ve faiz oranlarındaki artışa ve dengesizliğe son verilmelidir. Bu amaca ulaşabilmek için; üretim uyarılmalı, kamu harcamalarında ve kamu borçlanmalarında azalmalar sağlanmalıdır. Döviz rezervlerinin artırılmasından ziyade ihracat ve döviz sağlayıcı sektörler yöneltmeli, yabancı sermaye girişleri kolaylaştırılmalı, üretimde uyarı oluşturmak amacıyla ve tüketimi arttırmak gayesiyle tüketim vergilerinde indirim yapılmalıdır. Bunun aksine, kriz sürecinde vergi gelirlerini arttıracak düzenlemeler yapılmalı, bu düzenlemeler sayesinde kamu gelirleri artmaktadır ve ekonomik krizlerin önü kesilmiş olmaktadır (Can, 2003, s. 101-102).

Türkiye’de küresel krizden önceki dönemlerde yaşanan krizlere bakıldığında, genişletici maliye politikaları ile krizin önlendiği görülmektedir. Derinleşen kriz ortamına talep daralması da eklenmesi, genişletici maliye politikalarının para politikaları ile desteklenmesini zorunlu kılmıştır. Hükümet, küresel krize karşı maliye politikası araçları içerisinde; vergi gelirlerindeki düşmeler sonucu kaynak sıkıntısı yaşanması nedeniyle vergi politikası uygulamasını kullanmıştır. Vergi politikası ile; tüketim artırılarak ekonomik canlandırma ve dolayısıyla uzun dönemde yatırımları yukarı yönlü trend içerisine sokarak, üretim artışını sağlamak amaçlanmıştır (Tabar & Tokatlıoğlu, 2018, s. 36).

Birçok sektörde uygulanan vergi indirimi politikası ile; krizin yaratacağı olumsuz etkiden derin anlamda etkilenmeyip uygulandığı sektörde gelir artışı yaşanmasına sebep olmuştur (Yılmaz, 2013, s. 227).

1.10. Türkiye’de Ekonomik Krizlerle İlgili Uygulanan Politikalar

1.10.1. 1980 Öncesi Politikalar

Türkiye, 1980 öncesinde içinde bulunduğu döviz krizinden kurtulabilmek adına 24 Ocak 1980’de 24 Ocak Kararları adında, istikrar önlemlerini açıklayınca

kadar ithal ikameci, sabit kur, devletçe belirlenmiş faizler ve devletçe denetlenen fiyatları kapsamına alan bir ekonomi politikası benimsemiştir. Maliye politikalarından; vergi politikası, harcamalar politikası, borçlanma politikası, dış ticaret politikası, teşvik politikası ve destekleme politikası gibi politikalar uygulanmıştır; para politikalarından ise, faiz politikası; kur rejiminden, kambiyo kısıtlamaları, fiyat denetimleri uygulanmıştır (Çakmaklı, Yıldırım, & Lopçu, 2011, s. 1175).

Politikalar uygulamaya geçirilmiş fakat başarısız bir şekilde sonuçlanmıştır. Örnek verecek olursak, ithal ikamesiyle dünya rekabetine ayak uydurabilecek sanayi üretimi hedeflenirken bunun yerine halkı, niteliksiz yerli mal alması için, zorlayan bir uygulama getirilmiştir. Halkın sağladığı tasarruflar, devlet tarafından faizlerin enflasyon altında tutulmasıyla harcanmaktadır bu da tasarrufların minimal düzeyde olmasına yol açmaktadır. Fiyat denetimleri yaygın bir şekilde uygulanmaktadır ama fiyatı artıma talepleri çok geç sürede onaylanmaktadır. Onaylanma süresinin gecikmesi karaborsaya neden olmuştur. 1980 yılında liberalleşme ve piyasa ekonomisinin düzenlenmeye çalışılması yeni bir ekonomik düzen oluşturmuştur (Dağdemir & Küçükkalay, 1999, s. 136).

1.10.2. 24 Ocak 1980 Kararları

Türkiye’de döviz yetersizliklerine bağlı üretim düşüşlerinin yaşanması, oluşan kıtlıklar, vergi ve harcama arasındaki bağlantının yanlış kurulması sonucu bütçe açıklarının sürekli olarak artmaya devam etmesi bunlara ek olarak, dış rekabete açık olmayan bir ekonominin var oluşu ve bununla birlikte döviz girdilerinin ihtiyaçların çok altında kalması 24 Ocak Kararları’nın alınmasını zorunlu kılmıştır (Öztürk, Nas, & İçöz, 2008, s. 18).

Bu kararlar özetle şu şekildedir (Alpagu, 2016, s. 131):

- %32,7 devalüasyon oranı ile günlük kur uygulamasına geçilmiştir.
- Kamu İktisadi Teşebbüsleri’nin aşamalı olarak özelleştirilmesi ile beraber özelleştirilme hızlandırılmıştır. Bu bağlamda; tarım sektöründeki gübre teşviki ve ulaştırma ve enerji sübvansiyonları dışında tüm kamu desteklerine sınırlama getirilmiştir.

- Dış ticarete serbestleşme politikaları uygulanmıştır. FDI(Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları)'na teşviklerle beraber kolaylıklar sağlanmıştır.
- İhracata dayalı sanayileşme politikaları özendirilmiştir.

24 Ocak Kararları ile birlikte yapılan devalüasyon sonucu cari açık küçülmeye başlamıştır. 24 Ocak Kararları ile birlikte sabit kur uygulaması yumuşatılmıştır, günlük kur ilan edilmiştir, devletin tarım ürünlerine olan desteklerinin düşürülmesiyle bir anlamda devletin ekonomideki payı azaltılmıştır; enerji, ulaştırma dışında sübvansiyonların kaldırılmasıyla kamu kesiminin ağırlığı azaltılmıştır; ithal ikamesine dayalı sanayileşme terk edilerek, ihracata dayalı sanayileşme politikalarına geçilmiştir. Bu kararlar sayesinde Türkiye kendisini toparlanma süreci içerisinde bulmuştur (Fırat, 2009, s. 504).

Türkiye, 24 Ocak Kararları'ndan sonra, müdahaleli kur rejimine geçmiştir. Yani, kurlar piyasada belirlenmektedir ve merkez bankası gerek duydukça onları yönlendirmektedir. Böylece enflasyonun çok az bir miktarda üzerinde olmak kaydıyla kur artışı hedeflenmektedir. Para alım ve satım işlemlerini kapsayan kambiyo rejimi zamanla gevşetilip serbest hale getirilmiştir. Aynı zamanda Türk lirasına başka para birimleri ile değiştirilmesini öngören konvertibilite kazandırılmıştır. Yapılan özelleştirmeler sonucunda devletin elindeki üretim birimleri özel kesimlere satılmıştır. Bu dönemde Türkiye maliye politikalarından daha çok para politikalarını içeren uygulamaları benimsemiştir (Çelik & Direkci, 2013, s. 113). Türkiye 1985 yılında haftalık ihaleli iç borçlanma sistemine geçmiştir. Yılda bir veya iki kez çıkarılan hazine bu uygulama ile her hafta bono ve tahvil ihaleleri yaparak borçlanmanın sürekliliğini sağlamıştır. Hazineye yeni finansman kapısının açılması sayesinde kamu harcamalarının artırılması konusunda teşvik yaratılmıştır. Bütçe açıkları vergi ve harcama kısıntıları yerine borçlanma ile karşılanmıştır. Dolayısıyla, bütçe açıkları ve kamu borçlanmaları artmıştır (Toprak, 2008, s. 318).

1990 yılından 2000 yılına kadar 10 yıllık süreçte bütçe açığı hızla yükselmiştir. Bu yükseliş, hazinenin daha fazla borç bulması anlamına gelmektedir.

1994 yılında varlığını sürdüren krizden dolayı, belirsizlik içerisindeki kararlar istikrarlı bir ekonomi oluşmasını engellemiştir (Aytun & Akın, 2019, s. 419).

1.10.3. 5 Nisan 1994 Kararları

Türkiye’de 24 Ocak 1980 Kararları ile ihracatta büyük oranda artış yaşanmış ve ödemeler dengesinde açıklar küçülmeye başlamıştır. Bu kararlar sayesinde, 1988 yılına kadar enerjide olan sıkıntıların çözülmesi ile beraber üretim artırılmış, ekonomik büyüme hızlandırılmış ve fiyatları kontrol altına alma konusunda başarılı sonuçlar elde edilmiştir. 1993 yılında hükümetin faizlerin kamu bütçesinde baskı yarattığı düşüncesine sahip olması faiz oranlarının düşürülmeye başlanmasına neden olmuştur. Buna ek olarak, TL’nin dolara karşı değerlendirilmesi ile yüksek maliyetli bir politika hedefi ortaya konulmuştur. Bunların sonucunda, fazla likidite dış dengenin bozulmaya başlanması, kurun değerinin istikrarlı tutulmaya çalışılması ve devalüasyonun yaşanması ihtimaline karşı hazırlıklı olma gerekçeleri ile 1994 yılın TCMB dövizine yönelik politikalar izlemeye başlamıştır (Alemdar, 2001, s. 7-8).

Dövizine yönelik izlenen politikalar sonucu, borsa tarihin rekorunu kırmıştır, döviz kurlarında patlama meydana gelmiştir. Bankacılık sektörü üzerinde yoğun etki yaratan kriz sonucu, bankaların kasalarında 5 milyar dolarlık bir açık oluşmuştur (Sayılğan, 1994, s. 215).

5 Nisan 1994 Kararları özetle şu şekildedir (Gaytancıoğlu, 2010, s. 143-144):

- ✓ Kamu gelirlerinin artırılması, giderlerinin azaltılması, yeni vergiler konulması ve borçlanmanın azaltılması
- ✓ KİT ürünlerine yüksek zamlar yapılarak KİT’lerin zararlarının azaltılması
- ✓ KİT’lerin özelleştirilmesi
- ✓ İşçi kesimine ve özel sektöre hitap eden ücret ve fiyat istikrarının sağlanması
- ✓ Döviz- para- sermaye piyasalarında istikrar ve güvenin sağlanması
- ✓ Döviz kazandırıcı ihracatçı politikaların benimsenmesi
- ✓ Merkez Bankası’nın para politikası üzerinde etkinliğinin artırılması
- ✓ TCMB tarafından tarım ile ilgili kamu kuruluşlarına sağlanan finansmana son verilmesi

- ✓ Sosyal güvenlik kurumlarının bütçe üzerindeki yükünün azaltılmasına yönelik düzenlemelerin yapılması

5 Nisan 1994 Kararları çerçevesinde, yapılması gerekli reformlar tam anlamıyla yapılamamış, özelleştirmeler gerçekleştirilememiş, kamu kesimi gelir-gider dengesi kurulamamıştır. Bu kapsamda istikrar programı başarılı sonuçlar elde edememiştir. Fakat, devletin ekonomiden çekilerek denetleyici standart koyucu bir işlev kazanmasına neden olmuştur (Gaytancıoğlu, 2010, s. 143).

1.10.4. 2001 Krizi Sonrasındaki Uygulamalar

Türkiye, 2001 yılını asıl kökeni bankacılık olan finans kesimli bir krizle karşılaşmıştır. Krizle karşılaştığı yıl Türkiye, kısıtlı olarak dalgalanan kur politikasını çıpa olarak kullanmaktadır. Yani, milli paramızı düşük enflasyonlu başka bir ülkenin parasına endekslemeyi amaçlamaktadır. Kurun sabit tutulma çabaları esnekliğin önünü kesmişti ve kriz; kamu açıklarının artışı, döviz kurlarında oluşan baskı ve bankacılık sektörünün zaafları sebepleri ile etkisini göstermiştir. Türkiye, 2001 Krizi sonrasında IMF'nin hazırladığı Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'na geçmiştir.

Bu program, ekonominin düzenlenmesini, yapısal reformları, rekabetin güçlendirilmesini ve özelleştirilmeyi içeriğinde barındırmaktadır (Yiğitoğlu, 2005, s. 118).

2001 Krizi sonrasında maliye ve para politikalarının aynı anda uygulanması ekonomik toparlanmaya destek sağlamıştır. 2005 yılında Avrupa Birliği ile tam üyelik müzakerelerine başlanması dönemin diğer bir özelliğidir. Bu müzakereler başlamadan önceki dört yılda (2001-2004) Türkiye'ye toplam 5 milyar dolar tutarında doğrudan yabancı sermaye girmişken, müzakereler başladıktan sonraki dört yılda 72,1 milyar dolar tutarında doğrudan yabancı sermaye girişi olmuştur (Bal & Göz, 2010, s. 462).

Döviz girişlerinde artışların görülmesi ekonomik programın uygulanmasını daha kolay bir hale getirmiş ama aşırı değerlenen Türk Lirası, cari açık rakamlarının büyümesine neden olmuştur. Uygulanan program sayesinde yüzde yüz seviyelerinde görülen enflasyon hızla düşmeye başlamıştır. Büyüme konusunda başarısını istikrarlı bir şekilde sürdürememiş olsa da ortalama yüzde 6,2 ile Türkiye'nin potansiyel

büyüme oranının yüzde 5 üzerinde bir ortalama ile büyüme yakalamasını sağlamıştır (Kol & Karaçor, 2012, s. 390-391).

Sonuç olarak, 2001 Krizi'nin etkilerinden kurtulmak için Türkiye'nin uygulamaya sürdüğü IMF programı başarı kaydetmiş ve ekonominin toparlanmasına katkıda bulunmuştur (Eğilmez M. , 2020, s. 234).

1.10.5. 2008 Sonrası Program

Türkiye, 2008 Krizi'nden sonra fiyat ve finansal istikrarı aynı anda sağlayabileceği bir program ile 2001 Krizi'ndeki ağır darbeleri tekrar yaşamamak için önemli iktisadi reformlara adım atmıştır (Serel & Bayır, 2013, s. 78).

Mayıs 2008'de IMF ile yapılan ortak program sonlanmıştır. Bu tarihten sonra Türkiye'nin kendi programını uygulamaya geçirmesiyle ekonomide tekrar bozulmalar görülmüştür. 2008 yılında Küresel Krizin de bunun üstüne eklenmesi ile geniş anlamda resesyon beklentileri gün yüzüne çıkmıştır. Türkiye, 2008 Krizi'nin etkilerini 2009 yılında da yaşamıştır ve 2001 Krizi'nden sonra gerekli finansman kaynaklarının altyapısını sağlamlaştırması sebebi ile ekonomisini daha dayanıklı hale getirmesi sonucu IMF desteği almadan tek başına krizle başa çıkmasıyla bir ilki başarmıştır (Karakurt, 2010, s. 186).

Ekonomi politikaları 2008-2013 ve 2013-2018 dönemleri olarak ikiye ayrılıp uygulanmıştır. İlk dönemi kapsayan 2008-2013 yılları arasındaki dönemde Türkiye, küresel krize maruz kalarak bozulan, bol likiditenin katkılarıyla toparlanan bir ekonomik görünüm çizmiştir. Bu dönemdeki siyasi konular ve Türkiye'nin Avrupa Birliği ile girdiği tam üyelik müzakereleri aksamıştır (Eğilmez M. , 2020 , s. 235).

2013 yılından sonra ivme kaybı yaşanmış, buna paralel olarak 2017 yılında hükümetin büyüme odaklı vergi indirimleri uygulaması ve teşvikleri artırması enflasyonu artırmıştır. Türkiye, enflasyon hedeflemesini temel aldığı para politikası uygulamasını sürdürmüştür. Bu hedefe ulaşabilmek için, merkez bankasının bağımsızlığı sağlanmalı ve şeffaflığı da artırılmalıdır. Bu dönemde hedefin yanlış belirlenmiş olmasından dolayı ve hedefe yönelik; faiz, zorunlu karşılıklar gibi para politikası araçlarının doğru kullanılmamasından ötürü enflasyon hedeflemesi uygulamasının başarısız olduğu görülmektedir (Arabacı, 2017, s. 7).

Türkiye, son dönemlerde maliye ve para politikalarının farklı amaçlara yönelmesinden ve çelişkili uygulamalar sergilemesinden kaynaklı tutarsız bir ekonomi politikası izlemektedir. Para politikası, sıkı para politikasını benimseyerek faizi yüksek tutup enflasyonu denetlemeyi amaçlarken maliye politikası; bütçe açıkları, harcama artışları ve vergi indirimleri politikaları yardımıyla gevşek bir şekilde büyümeyi desteklemektedir. Bu zıt yönlere bakan ekonomik tutum, ekonominin savrulup devrilmesini olağan kılmaktadır (Eğilmez M. , 2020 , s. 234).

İKİNCİ BÖLÜM

2. Türkiye'nin Dış Ticaret Yapısı

2008 Dünya Finansal Krizi'nin Türkiye'nin dış ticareti üzerine etkisini daha ayrıntılı bir şekilde açıklayabilmek için, Türkiye'nin ithalat ve ihracat yapısından bahsedilerek, Türkiye'nin dış ticaretinin yıllara göre nasıl bir trend değişimi içerisinde olduğu hakkında bilgi verilecektir.

2.1. Dış Ticaret

Dış ticarete olan ihtiyaç ülkelerin dışa açıklık düzeyini artırmaktadır. Ülkelerin mal alım ve satım işlemlerine yoğunluk vermesi dış ticareti geliştirici ve çeşitlendirici bir etki yaratmaktadır. Ülkeler, temelde; üretim eksikliği veya fazlalığı, ürün farklılaştırma amaçları ve uluslararası fiyat farklılıklarından dolayı dış ticaret yapmak ister. Bu istekle, toplumdaki bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak amaçlanmaktadır (Kesgingöz, 2017, s. 19-20). Türkiye'nin 1980 yılından sonra benimsediği ihracata dayalı kalkınma stratejisi, dış ticarete önemli kademelere erişmesini sağlamıştır (Mızırak, 2014, s. 90).

'Kendi yurdu dışında üretimi yapılan ml ve hizmetler bütünüünün herhangi bir ülke tarafından satın alınması ithalat olarak tanımlanmaktadır' (Koşar, 2018, s. 17).

Türkiye'de 2001 sonrasındaki süreçte, 2008 Küresel Finansal Krizi'nin yaşandığı yıl haricindeki diğer tüm yıllarda ihracat ve ithalatın hızlı bir şekilde artış gösterdiği; ithalat artışının ihracat artışından çok yüksek olması sebebiyle cari işlemler açığı verildiği görülmektedir (Özmen, 2014, s. 12).

Türkiye'nin cari açık vermesinin temel sebebi, iç tasarrufların yatırımlar için yetersiz kalması olarak belirlenmektedir. Cari açığın diğer bir önemli nedeni ise, dış ticaret açığıdır. 1980'den önce, ithal ikameci üretim politikası benimseyen Türkiye, serbestleşmeyle birlikte ihracata dayalı ekonomik büyüme modelini benimsemiştir. Bu model, gerekli düzenlemeler yapılmadan uygulandığı için, dış ticaret açığı varlığını göstermiştir. 2006-2020 yılları arasındaki dönemde süregelen bir dış ticaret açığı mevcuttur. Bu yıllardaki cari açık, enerjide olan dışa bağımlılık ve enerji fiyatlarının artışından kaynaklanmaktadır (Altunöz, 2021, s. 132).

Türkiye, kaynak bakımından her ne kadar zengin olsa da üretim maliyetinin fazlalığı ve üretim sıkıntıları nedeniyle birçok üründe ithalata bağımlı olarak dış ticaretini gerçekleştirmektedir. Türkiye'nin ithal ettiği ürünlerde, petrol ürünleri, binek otomobil, dökme demir çelik döküntüsü ve hurdaları bunların külçeleri, karayolu taşıtlarına ait aksam parça ve aksesuarları ile altın ilk sıralarda yer almaktadır. Bunun dışında balık ve deniz ürünleri, işlenmiş meyve ve sebzeler, atıştırılabilir gıdalar, süt ve süt ürünleri ve et Türkiye'nin ithal ettiği ürünler arasında sayılmaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler baz alındığında; bu ülkelerde ekonomik büyümeyi sağlayacak yeterli ithalat düzeyine ulaşabilmek için tasarruf açığı, sermaye kıtlığı gibi sorunların giderilmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır (İzgi & Yılmaz, 2018, s. 56).

'Bir ülkede üretilen mal ve hizmetlerin dış pazarlara satılması ihracat olarak adlandırılmaktadır' (Koşar, 2018, s. 17). Türkiye'nin 1950-1980 yılları arası toplam ihracatında tarım ürünlerinin oranı, sanayi ürünlerinin oranından daha fazladır. 1980 yılından sonra sanayi ürünlerinin ihracat oranı, tarım ürünleri ihracat oranının üzerinde değerler almıştır. 1970 yılından 2009 yılına kadar toplam ihracat içindeki mal gruplarından; ara malı ve tüketim malları en fazla ihraç ettiği mal grupları arasında yer almaktadır (Acaravcı & Kargı, 2015, s. 3).

Türkiye'nin ihracat kalemleri, ithalat giderlerine kaynak sağlayan ehemmiyetli ürün gruplarını barındırmaktadır. Türkiye'de 1980 öncesi dönemde, dışa kapalı, korumacı bir politika benimsenmektedir. Bu politikada, gümrük vergileri ve kota yöntemleri ile ekonomik aktiviteler gerçekleştirilmektedir. Türkiye ekonomisinin korumacılıktan liberal yapıya doğru yönelmesi 1980 yılından sonra gerçekleştiği görülmektedir (Demirbaş, 2003, s. 235-236).

24 Ocak 1980 İstikrar Programı sonrasında, Türkiye ihracata dayalı büyüme stratejisine yönelmiş ve dışa açılma politikaları benimsemiştir. 2001 Krizi ile önemli bir ekonomik darbe alan Türkiye, bu krizden sonraki dönemde yüksek cari açıkları sebebi ile borçlanma maliyetlerinin artmasından dolayı, ihracat ve ithalat kaynaklarının birbirlerine olan katkıları azalan bir trend seyretmiştir (İspir, Ersoy, & Yılmaz, 2009, s. 61,69).

Türkiye’de 1990 yılından itibaren ithalat ve ihracat arasındaki makas giderek açılmıştır. Bu açılışın sebebi, Türk lirasının dövize göre daha değersiz olması ve ithalat kalemlerinde ehemmiyetli bir yere sahip olan petrol ve petrol ürünleridir. Türkiye’de devalüasyon dönemleri dışında, ihracatta gözle görülür bir artış olmamıştır (Aksoy & Coşkun, 2004, s. 414).

“Türkiye’nin 2008 yılından 2018 yılının başına kadar toplamda 1.388.195.824 dolar ihracat yaptığı görülmektedir. İhracat rakamlarındaki en büyük pay, Almanya’ya aittir” (Koşar, 2018, s. 19).

Türkiye’nin dış ticaret performansını göz önüne aldığımızda, 2006-2020 yılları arasında sürekli dış ticaret açığı verildiği görülmektedir. Bu cari açık, dışa bağımlı bir enerji ve enerji fiyatlarının artışından kaynaklanmaktadır. Türkiye’nin ihracatında en önemli ürünler, otomotiv, beyaz eşya, hazır giyim ve tekstil, gıda ve tarım ürünleridir. Türkiye’nin ihracatında pay olarak sıralama yapıldığında Almanya, İtalya, Irak ve ABD sırasıyla en çok ihracat yapılan ülkeler arasında gösterilmektedir (Altunöz, 2021, s. 132).

Türkiye’de 1997 yılından itibaren ihracat kalemlerinde önemli yere sahip olan tekstil ve demir-çelik ürünlerinin ihracatında Asya ve Rusya Krizleri sebepleri ile ehemmiyetli düşüşler görülmüştür. 2001 yılında yaşanan Bankacılık Krizi’nin etkisi ile yaşanan devalüasyon, Türkiye’nin ihraç fiyatlarının dünya fiyatlarından daha hızlı bir seviyede düşmesine sebep olmuştur. Türkiye’de 1980-2008 arası dönemde net değişim ticaret hadleri ve gayrisafi değişim ticaret hadlerinin 100 değerinde olduğu görülmektedir. Gelir ticaret hadleri ise, sürekli ve yüksek oranda artış göstermektedir (Hepaktan & Karakayalı, 2009, s. 201-202).

Türkiye’nin dış ticaret tablosuna bakıldığında, Avrupa Birliği ülkeleri dış ticarete en fazla paya sahip olan grubun içerisinde yer almaktadır (Ağır & Metin, 2016, s. 11). Türkiye’nin en fazla ihracat yaptığı ülkeler; Almanya, Birleşik Krallık, Irak şeklinde sıralanmaktadır (Koşar, 2018, s. 19). Türkiye’nin en fazla ithalat yaptığı ülkeler grubunda; Çin, Rusya, Almanya, ABD ülkeleri ilk sıralarda yer almaktadır. Bu ülkelere İtalya, Hindistan, İngiltere, Fransa, İran ve Güney Kore de eklenmektedir (Büyükipekci & İs, 2020, s. 18).

2.2. 2003-2020 Yılları Arası Türkiye'nin Dış Ticaret Gelişimi

2.2.1. 2003-2008 Dönemi Türkiye'nin Dış Ticaret Gelişimi

Türkiye 2001 Bankacılık Krizi'nin etkilerini, 2002 yılının sonundan itibaren üstünden atmaya başlamıştır. Dolayısıyla, 2003 yılından itibaren Türkiye'nin dış ticaretinin gelişimini incelemek daha sağlıklı olmaktadır.

Türkiye'nin 2003 yılındaki dış ticaretine bakıldığında, ithalat ve ihracat gerçekleştirdiği ilk ülkenin Almanya olduğu görülmektedir. 2003 yılında toplam ihracatın %15,90'ı, toplam ithalatın %13,68'i Almanya ile gerçekleştirilmiştir. 2003 yılında en çok ihracat yapılan ülkeler arasında Almanya'dan sonra, %7,97'lik bir oranla ABD, %7,80'lik bir oranla İngiltere, %6,76'lık bir oranla İtalya ve %6,01'lik bir oranla Fransa gelmektedir. 2003 yılında, Türkiye'nin ithalat sıralamasında yine liste başında Almanya bulunmaktadır. Daha sonra, %7,92'lik bir oranla İtalya, %7,89'luk bir oran ile Rusya, %6,05'lik oran ile Fransa ve %5,05'lik bir oran ile İngiltere gelmektedir (Aksoy & Coşkun, 2004, s. 401). 1995 yılında Gümrük Birliği'nin gerçekleştirilmesinden sonra geçen 8 yıllık dönem baz alındığında, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne yapılan ihracatı, Avrupa Birliği'nden gerçekleştirilen ithalattan daha hızlı bir trend ile artış göstermiş ve Avrupa Birliği ile gerçekleştirilen ticarete ihracatın ithalatı karşılama oranı 1995 yılında %66 iken, 2003 yılında %77 seviyelerini görmüştür (Nart, 2010, s. 2882).

2004 yılında, ihracat azalan bir seyirle başlamış ilk çeyrekte inişli çıkışlı ufak dalgalanmalar görülmüştür. 2004 yılında tüketim mallarının ihracatı azalan bir seyir izlemiştir, ara malı ve sermaye malının ihracatı ise artan bir seyir izlemiştir (Acaravcı & Kargı, 2015, s. 4). İthalat seviyesi minimum dalgalarla seyrederken 2004 yılının Ağustos ayında ihracatta büyük bir sıçrama yaşanmış ve bu yükseliş, Kasım ayına kadar devam etmiştir. Yılın son ayında ithalat azalış gösterirken, ihracat buna nazaran daha büyük oranlı azalış göstermiştir (Çevirmez, 2019, s. 6).

Türkiye, 2005 yılında hareketli bir ekonomik görünüm çizmiştir. Bu yılda parasından 6 sıfır atan Türkiye, Ekim 2005'te, 42 sene boyunca çabaladığı Avrupa Birliği konusunda katılım müzakerelerine başlamıştır. Bu yılda Türkiye, enflasyon sepeti uygulamasına geçmiş ve akaryakıtta serbest fiyat politikasını benimsemiştir. Yatırım teşviki yapılan iller artırılmıştır. Çiftçiye verilen mazot desteği ihracatın Eylül

ve Ekim aylarında yükseliş trendli olmasını sağlamıştır. Yılın ikinci çeyreğinde, Gima ve Endi zincir mağazaları Carrefoursa'ya satılmıştır. Bunun yanında bankaların satışı da hız göstermiş Yapı Kredi Bankası hisselerinin yarısı Koç Grubu'na satılmıştır. Nisan ayında Merkez Bankası, kısa vadeli faiz oranlarını indirmiştir. Bu yılda Ziraat ve Halk Bankasındaki ortak yönetim son bulmuştur. Mayıs ayında Merkez Bankası borçlanma faiz oranlarında indirim gitmiştir. Bu dönemde yabancıların bankacılık sektörüne ilgisi yoğunlaşmıştır. Robobank, Şekerbank'ın %51'lik oranını alarak Türkiye pazarına girmiştir. Ekim ayında kuş gribinin ortaya çıkması, AB'nin Türkiye'den kanatlı hayvan ithalatını yasaklamasına neden olmuştur. 2005 yılının Kasım ayında Merkez Bankası 3 milyar dolarlık bir döviz alışı gerçekleştirmiştir. Konut kredileri faiz rekabeti devam etmiştir ve faiz oranları %1,05'e kadar gerilemiştir. Türkiye, Eylül'de 7 milyar sınırına yaklaşan ihracat rakamıyla aylık rekorunu kırmıştır. Enflasyonda düşüşlerin görüldüğü mali disiplinin korunmasının sağlandığı 2005 yılı Türkiye'nin sürdürülebilir büyümeyi sağladığı yıldır. Buna rağmen, 2005 yılı yine de Türkiye için cari açık kırılganlığının devam ettiği yıl olmuştur (Aksoy & Coşkun, 2004, s. 10-11).

2006 yılının ilk çeyreğini kapsayan dönemde Türkiye, gayet parlak bir dönem geçirmiştir. 2005 yılının son çeyreğinde Avrupa Birliği ile tam üyeliğin sağlanmasına yönelik müzakereler ekonomik büyümede hızlanma yaşatmıştır. Enflasyon oranlarında yaşanan düşüş beklentileri yükseltmiştir ve Türkiye'ye yabancı sermaye girişi sağlanmıştır. İkinci çeyrekte, uluslararası piyasalarda çalkantıların yaşanması, Türkiye'de cari işlemler açığını daha fazla artırmıştır. Bu dönemdeki siyasi belirsizlikler, piyasada oynaklıkların olmasına ve Türkiye ekonomisinin kırılganlaşmasına neden olmuştur. 2006 yılının ilk yarısında hazine borçlanma faizleri artış göstermiştir. Bunun yanında dolar kuru da artmıştır ve cari açık yükselmiştir. İlk ve ikinci çeyrekte küçülmeler yaşanmıştır. 2006 yılında Türkiye'nin ekonomisi giderek ithal ara mal bağımlısı üretimi benimseyen bir ekonomi olmuştur. Ekonomik büyümenin yavaşlaması ithalat talebini bu sebeple azaltmamıştır (Buluş, 2015, s. 61).

2007 yılının son çeyreğinde yaşanan mortgage piyasasındaki ekonomik ve finansal sorunlar ve 2007 yılındaki petrol fiyatlarındaki tırmanış, cumhurbaşkanlığı seçimleri, terör olayları ekonominin gelişmesini etkileyen faktörler olmuştur. Bu dönemde büyüme hızı zayıf bir performans sergilemiştir. Yılın sonunda, yavaş yavaş

küresel krizin kendisini göstermesi hem ithalat hem de ihracat oranlarında düşüşlerin görülmesine sebep olmuştur (Buluş, 2015, s. 30-31).

2.2.2. 2008-2010 Dönemi Türkiye'nin Dış Ticaret Gelişimi

2008 yılında, %0,7 oranında gerileme gösteren GSYH büyüme hızı, küresel krizden derin anlamda hissedildiğinin bir göstergesidir. Küresel kriz, Türkiye'de tüm sektörlerin küçülmesine sebep olmuştur. Ancak, 2001 Krizi'nden sonra Türkiye'nin mali sektörünü zayıflatıcı etkilerden arınması, Avrupa ülkelerine göre daha az etkilenmesini sağlamıştır. Dış ülkeler, Küresel Kriz'den daha çok etkilendiği için dış alımlarını durdurmuştur ve bu da 2008 yılının mart ayına kadar, ihracat seyrinde ciddi bir düşüşün görünmesine neden olmuştur. Mart ayından sonra, ekonomiyi iyileştirici politikaların uygulanması, ithalatın önce sabit seyretmesine, temmuz ayından sonra dalgalı bir seyir izlemesine, ihracatın ise düşük seviyelerde inişli çıkışlı seyretmesine sebep olmuştur (Çoban, 2015, s. 191) .

2008 Krizi'nin etkisinin devam ettiği 2009 yılında, mortgage piyasalarında plansız verilen krediler sebebiyle bunalımın yaşanması, enflasyon ve işsizlik oranlarının artışına, büyüme oranlarının düşüşüne sebep olmuştur. Küresel Krizin Türkiye'ye nazaran diğer ülkelere daha fazla tesir etmesi ihracatın dalgalı bir şekilde azalış seyretmesine neden olmuştur. Fakat, 2009 yılının Kasım ve Aralık ayında ihracat artış göstermiştir, ithalat da minimum düzeyde artış göstermiştir (Eğilmez M. , 2020 , s. 210).

2.2.3. 2010-2013 Dönemi Türkiye'nin Dış Ticaret Gelişimi

2010 yılında, Türkiye'de daralma yaşayan bir sektör görülmemiştir. 2010 yılına yükselen ihracat oranıyla güçlü bir ekonomik tablosu ile giren Türkiye, aynı zamanda kendisini yenileme gücünün de var olduğunu göstermiştir. Özel sektöre yönelik makine ve teçhizat yatırımları ve istihdamlarda yaratılan olumlu gelişmeler ekonomik faaliyetlerin beklentilerin çok üstünde olmasını sağlamıştır. İthalat oranlarında küçük dalgalanmalar halinde artış ve azalışlar görülürken; ihracat oranlarında fark edilebilecek düzeyde büyük dalgalanmalar halinde artış görülmektedir (Demirci K. , 2016, s. 136-137).

2011 yılında Türkiye'nin daimî sorunu olan cari işlemler açığı varlığını sürdürmektedir. 2011 yılında cari açık, 2010 yılına kıyasla daha fazla artış göstermiştir. Yüksek cari işlemler açığının görülmesinin nedenleri arasında, Arap Baharı sebebiyle dış fazla verdiğimiz diğer ülkelerde yaşanan sorunlar gösterilebilir. Emtia fiyatlarının yükselişi ve petrol fiyatlarının artışı enerjide dışa bağımlı olan Türkiye için olumsuz etkiler yaratmıştır (Karakaş, 2012, s. 8).

2012 yılında yaşanan Avro Bölgesi Krizi, tüm Avrupa ülkelerini resesyona girmesine sebep olmuştur. Gelişmiş ülkelerin borçlanma ve işsizlik oranlarının artışı, krizin dış talepte yarattığı daraltıcı etki Türkiye'nin bu ülkelere yönelik gerçekleştirdiği ihracat oranlarını azaltmıştır. Türkiye bu yılda net ihracat sayesinde büyümüştür fakat iç tüketimde ciddi azalmalar görülmüştür (Buluş, 2015, s. 111).

2.2.4. 2013-2016 Dönemi Türkiye'nin Dış Ticaret Gelişimi

2013 yılında Türkiye'nin dış kırılganlıklarının azalmasının yanında, Türkiye IMF'ye olan borcunu bu yıl bitirmiştir. Bu gelişmelerin yanında, Türkiye'de yüksek oranlı cari açık ve enflasyon görülmesi olumsuz gelişmeler arasındadır. Türkiye'de büyüme yurtdışından gelen kısa vadeli sermaye girişine bağlı olduğundan dolayı, dış konjonktüre dayalı kırılganlık etkisini sürdürmüştür. 2013 yılının Ocak- Eylül döneminde, ihracat %0,4 azalırken ithalat %6 artmıştır. Türkiye'nin ticaret açığı bu dönemde 17,3 oranında artmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin ülkelerle serbest ticaret girişimlerinde bulunması, 2013 yılında Türkiye'nin ticaret politikalarında yaşanan olumlu gelişmeler arasında gösterilebilir (Demirhan, 2015, s. 80).

Türkiye, 2014 yılının Ocak ayına Cumhuriyet tarihindeki en yüksek ihracat rakamıyla başlamıştır. Bu dönemde Türkiye ile İran arasında Tercihli Ticaret Anlaşması imzalanmıştır. Ocak ayı ihracatı, %8,6 oranında artış göstermiştir. Aynı zamanda dış ticaret açığı %6,8 oranında azalmıştır. Türkiye'de 2014'te yürürlüğe giren makro ihtiyati tedbirlerle iç talep baskılanmıştır ve ihracatın katkılarıyla büyüme sağlanmıştır. 2014 yılındaki büyümeye en fazla olumlu etkiyi net ihracat göstermiştir. Bu 2,7'lik bir puandır (Buluş, 2015, s. 198-199).

2015 yılında Türkiye, siyasi olarak 2 tane seçim süreci yaşamıştır. Seçim süreci bir ülkeye maliyet üzerinden ve planlanan yatırımlar üzerinden, diğer planlar ve projeler üzerinden de tesirde bulunmaktadır. 2014'ün son çeyreğinde kendisini

gösteren yapısal reformlar 2015 yılında etkili olamamıştır. Siyasi belirsizlik ve ekonomik istikrarsızlık Kasım ayına kadar varlığını sürdürmüştür. 2015 yılının ilk çeyreğinde azalan yönde seyreden ihracat ve bunun yanında ihracata göre daha az seviyede azalış gösteren bir ithalat görülmektedir. Temmuz ayına kadar, ithalatta görülen düşüşün, daralan ihracatın üstünde gerçekleşmesi dış ticaret açığını yıllık bazda %13 oranında azaltmıştır. Temmuz ayına ait ihracat pazarında Avrupa Birliği ülkelerine yönelik ihracat, dolar bazında aşağı yönlü seyretmiştir. Bu dönemde Rusya ihracatındaki düşüş varlığını hissettirmiştir. Ocak- Temmuz sürecinde Rusya ihracatı %40 oranında azalmıştır. Bunun yanında Irak ihracatı Temmuz ayında artmıştır. Ağustos ve Eylül aylarında düşüş yaşayan ihracat rakamları Eylül ayından sonra yukarı yönlü hareket etmiştir (Arabacı, 2017, s. 8-9).

2.2.5. 2016-2020 Dönemi Türkiye'nin Dış Ticaret Gelişimi

Türkiye için çok fazla önem arz eden, ticaret ve yatırım ortağı olan Avrupa Birliği, 2016 yılını brexit süreciyle ve aynı zamanda İtalya'nın bankacılık sorunlarıyla geçirmiştir. Bu yılda ABD'deki başkan değişimi ekonomide belirsizlik yaratmıştır ve bu durum tabii ki AB'nin dış ticaretine yansımıştır. Gelişmekte olan ülkelerin, dolar karşısında değer kaybeden paraları, emtia ve petrol fiyatlarında yaşanan düşüş, küresel ticareti miktar bazında artmış gibi gösterse de değer bazında bir artış olmamıştır. Bundan dolayı, 2016 yılının küresel ihracatı %1,3 miktarında artış gösterirken %3,3 değerinde azalmıştır. 2016'da ihracat bir önceki yıla göre %0,9 oranında gerileme yaşamıştır, ithalat da %4,2 oranında bir gerileme göstermiştir. 2016 yılında, tarımsal ham maddeler, gıda tarım ürünleri, doğalgaz, petrol, madencilik ürünleri ile imalat sanayi ürünlerini kapsayan tüm sektörlerde ihracat gerilemiştir (Eğilmez, 2008, s. 28).

15 Temmuz 2016'da yaşanan darbe girişiminden sonra ekonomi olumsuz etkilenmiş ve yaklaşık %26 oranında küçülmüştür (Kılıçaslan, 2017, s. 60). 2017 yılının Ekim ve aralık ayları, Türkiye için 2017 yılına kadar en fazla ihracat yapılan Ekim- Aralık ayları olarak görülmektedir. İthalatta ise, 2016 yılına göre ihracattan daha fazla bir artış gerçekleştiği görülmektedir. Dış ticaret açığı en yüksek rakamı görmüştür. Görünürde, dış ticaret hacminin artışı, ithalattan kaynaklanmıştır. 2016 yılına göre, ithalat bağımlılığı daha fazla artmıştır. 2017 yılında, otomotiv sektörü en fazla ihracat yapılan sektör olurken, hammadde ve yarı mamul ürünleri ithalatı,

ithalattaki en fazla paya sahip olan sektörler olmuştur (İzgi & Yılmaz, 2018, s. 60). 2017 yılındaki Serbest Ticaret Anlaşmaları kapsamında ticaret gerçekleştirilen ülkeler baz alındığında, toplam ihracat 17,4 milyar dolar, toplam ithalat ise 24,3 milyar dolar olduğu görülmektedir. Serbest Ticaret Anlaşması yapılan ülkelerle ticaret baz alındığında; 6,9 milyar dolarlık dış ticaret açığı, Türkiye'nin toplam dış ticaret açığının %9'unu karşılamaktadır (Ateş & Seymen, 2019, s. 267-268).

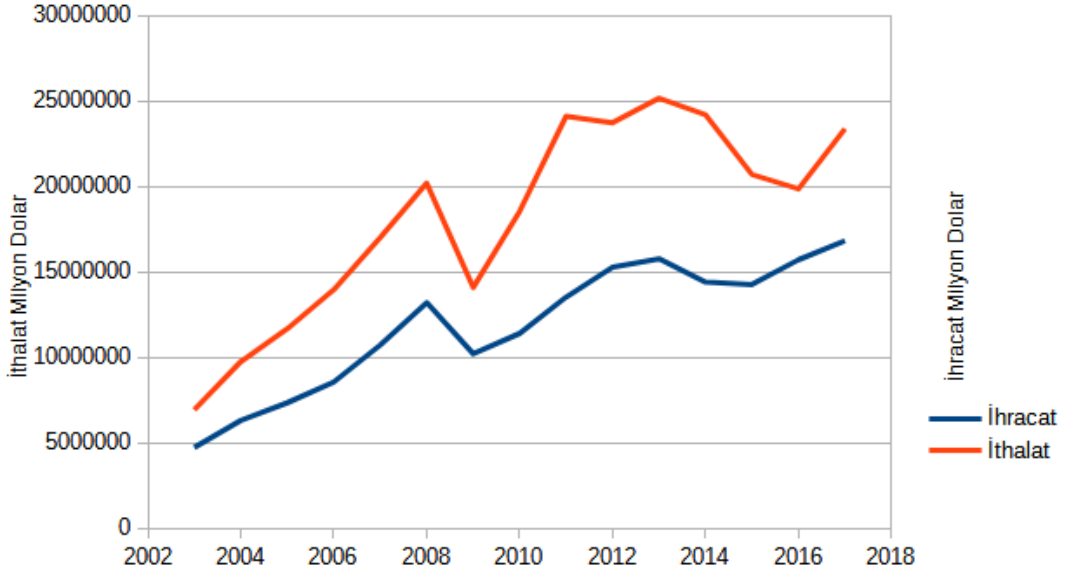
Türkiye'nin turizm gelirleri 2018'de, 2017 yılına göre %12,3 oranında bir artış sergilemiştir. Buna bağlı olarak, ihracat rakamları bir önceki yıla göre %7 artmış ithalat ise %4 azalmıştır. Turizmin olumlu seyri, turistlerin kişisel harcamaları, paket tur harcamaları, kişi başına ortalama harcamaların, yabancıların ortalama harcamalarının sayesinde gelişmiştir. Turizmin gelişmesine bağlı olarak ihracat yükselen bir seyir izlemiştir. Ayrıca 2018 yılında, silah sanayisi dış ticaret açığının oluşmasına neden olan ehemmiyetli bir sektördür. 2018 yılı verilerine bakıldığında, silah sistemleri ticareti dünyada 62 milyar dolardan daha fazladır. “2014-2018 yılları itibariyle, silah ihracatı şampiyonları arasında sayabileceğimiz ülkeler; ABD, Rusya, Fransa, Almanya ve Çin'dir. Türkiye ise, 14. Sıradadır” (Ketboğa, 2019, s. 220-221).

Türkiye'nin ihracat hacmi, 2019 yılında küresel talepteki yavaşlama ve belirsizliklerin yoğun bir şekilde artışı sebebiyle sınırlanmıştır ve 2019'un ilk çeyreğinde dış ticaret açığı daralma göstermiştir. Fakat, 2019'da enerji ve altın haricinde dış ticaret açığı fazla vermiştir. 2019 yılının ilk çeyreğinde, Türkiye'nin ihracatında en çok paya sahip olan sektörler; motorlu kara taşıt ve römorklardır ve bunu takip eden sektör, makine ve teçhizat sektörü olmuştur. Devamında mobilya sektörü ihracat oranını yükselten paya sahip olmuştur. 2019 yılının ilk çeyreğinde; ara mal, tüketim malları ve sermaye malları ihracatı gerçekleşmiştir. Almanya, İngiltere ve İtalya sırasıyla Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ülkeler olarak sayılmaktadır. 2019 yılında mineral yakıtlar ve mineral yağlar, toplam ithalatın yaklaşık %20'lik kısmını oluşturmaktadır. Makineler ve mekanik aletler, elektrikli makine ve ekipmanlar ithalata katkısı olan diğer fasıllardır. Bu dönemde, demiryolu ulaşım araçları, aksam ve parçaları, meşrubat, alkollü içkiler ve sirkeler 2019 yılının ithalat oranını artıran fasıllardır (Eriçok, 2020, s. 42-43-44).

Türkiye'nin 2020 yılındaki Ocak-Ekim dönemlerini kapsayan ülkelerin toplam ihracatı içerisindeki payı %1,03 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu yılda en fazla

ihracat gerçekleştirilen ülke Almanya olmuştur. 2020 senesinde en fazla ihraç edilen fasıl, motorlu kara taşıtları olmuştur. Bunu kazanlar, makineler faslı ve elektrikli makine ve cihazlar grubu takip etmiştir. 2020 yılında plastik ve mamulleri, halılar ve meyveler gibi fasıllarda 2020 yılına kadarki en yüksek ihracat seviyeleri görülmüştür. 2020 yılında en fazla ithalat yapılan ülke Çin olmuştur. Koronavirüs salgınından kaynaklı cep telefonu ve tabletlere yönelik taleplerin artması elektronik ürün ithalatının artan yönlü seyretmesine neden olmuştur. Çin'den sonra ithalat yaptığımız ülkeler sırasıyla Almanya ve Rusya'dır. 2020 yılında en fazla ihracat gerçekleştirdiğimiz ülkeler; ABD, İsrail ve Güney Kore olmuştur (Gülle, 2021, s. 114-115).

Şekil 2 2002-2018 Yılları Arası Dış Ticaret Verileri (Milyon Dolar)

Kaynak: (TÜİK)

Grafiğe göre, 2002-2018 yılları arasında ihracat artmaktadır. İhracatın yıllar itibariyle izlediği seyir, ithalattan daha düşük bir seviyededir. İthalatın artışı, ihracattan daha yüksek bir patika izlemektedir. 2001 krizine kadar, Türkiye dışa bağımlı büyüme stratejisi ile hareket etmektedir. 2001 yılından sonra Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın uygulanması dış ticarete ve dolayısıyla büyümede artışlar yaşanmasını sağlamıştır. '2001-2008 yılları arası dönemde ihracat 4 kat, ithalat ise yaklaşık 5 kat artmıştır. 2008 Küresel Finansal Kriz, ihracatı %22 ve ithalatı %30 azaltmıştır' (Kesgingöz, 2017, s. 22).

2010 yılı sonrasında döviz kurlarında görülen aşırı dalgalanma ithalatı artırmıştır. Küresel krizin etkilerinin görüldüğü yıllarda azalan bir seyir izleyen ithalat, krizden çıkılan yıllarda aşırı artış göstermektedir. Bu ise, Türkiye'nin ithal girdiye bağımlı olmasından kaynaklanmaktadır (Demirhan, 2015, s. 79).

2013 yılında döviz kurundan sağlanan istikrar sebebiyle dış ticaret hacminde rekora ulaşılmıştır. 2014, 2015 ve 2016 yıllarında görülen aşırı döviz dalgalanmaları dış ticaret hacminin ithalat lehine gelişmesine sebebiyet vermiştir. 2008 yılı, ihracatın ithalatı karşılama oranının en yüksek olduğu kriz yılıdır. Bu, ihracatın ithalata bağımlı olduğunun göstergesidir. 2002 senesinden itibaren dış ticaret hacmi artmıştır. Sadece 2008 Krizinden sonra 2009 yılında azalmıştır ve dış ticaret dengesizliği artmıştır (Uçar & Ay, 2015, s. 26-27).

Dış ticaret dengesi değişimi yüksek hızlı olursa, açığın finansmanını kapatmakta sıkıntı yaşanabilir. Bu ise, istikrarsız ekonomik büyümeden kaynaklanmaktadır. Bu değişimin yavaş olması, ekonomide olumlu bir durum ifade etmektedir. Kriz yıllarında, dış ticaret dengesi negatif olmuştur ve kriz yıllarında ihracatın ithalatı karşılama oranı çok yüksektir. Çünkü, kriz yıllarında ihracat ve ithalat birbirinin tamamlayıcıları olduğu için makas birbirine yaklaşmaktadır. 2008 kriz yılı haricinde, 2001 yılından 2011 yılına kadar ihracatın ithalatı karşılama oranlarında azalma söz konusudur. 2011 yılı sonrasında ihracat kademeli olarak artmaktadır (Engin & Göllüce, 2016, s. 31-32).

2.3. Literatür Taraması

2008 Krizi, yaşandığı günden beri, birçok iktisatçı tarafından etkisi ve sonuçları açısından incelenmiştir. İktisatçıların 2008 Krizi'ni çok önemsemeleri ve araştırma konularına dahil etmelerinin sebepleri arasında, 2008 Krizi'nin küresel olarak etki yaratması ve birçok büyük ülke ekonomilerinde önem arz eden bankaların batması, iktisadi olarak toparlanmanın uzun bir süre alması gibi etkenler sayılmaktadır. Türkiye, 2001 Krizi'nde çok fazla hasar almıştır ve 2001 Krizi sonrasında gerekli finansal alt yapısını sağlam bir şekilde düzene soktuğu için 2008 Krizi'nden derin anlamda etkilenmemiş ve üretimini tekrar artırmış, ihracatta gelişme trendini tekrar yakalamıştır (Demirci K. , 2016, s. 138).

Teorik literatür incelenirken; 2008 Küresel Krizi'nin, dış ticaret üzerine etkisi ve 2008 Küresel Krizi'nin ekonomiyi nasıl etkilediği üzerinde durulacaktır. İncelemelerle birlikte, 2008 Krizi gibi küresel bir krizin bir daha yaşanmaması için nasıl finansal mekanizmaların izleneceği belirlenecektir.

2.3.1. 2008 Küresel Krizi'nin Dış Ticarete Etkisini İnceleyen Ulusal Çalışmalar

Çağıl ve Okur (2010); çalışmalarında 2008 Küresel Krizi'nin İMKB üzerindeki etkilerini, simetrik GARCH modeli ile 2004:02-2010:02 dönemini baz alan veriler ile araştırmıştır. Çalışmada sonuca ulaşılabilmek için; 2004-2010 yılları arasında İMKB Ulusal-3, İMKB Ulusal-100, İMKB Ulusal- Tüm endekslerine ait günlük getiri değerleri kullanılmıştır. Çalışmanın bulgularında; 2007-2010 döneminde koşulsuz varyans değerlerinde önemli artışlar görülmüştür. Bu dönemde piyasada yaşanan bir fiyat değişiminin yarattığı şokun etkisi daha uzun bir süre devam edecek, piyasaların normalleşmesi için gereken süre durağan döneme göre daha fazla olacaktır.

Kaya ve Gülhan (2010); çalışmalarında 2008 Küresel Krizi'nin işletmelerin etkinlik ve performans düzeylerine etkilerini finansal baskı endeksi ve veri zarflama analizi ile incelemiştir. İncelemelerinde; dönemleri, kriz öncesi dönem ve kriz dönemi olarak ayırmıştır. Veri zarflama analizi sonucunda, performansı yüksek işletmelerin etkin olmadığı fakat performansı düşük birkaç işletmelerin etkin olduğu sonucuna varılmıştır. Sonuçlarda veri zarflama analizinin, performansı yüksek olan işletmelerin her zaman etkin olması gerektiğini öngören beklentileri karşılayamadığı kanısına varılmıştır.

Göçer ve Özdemir (2012); 1980-2010 dönemi verilerini kullanarak 2008 Krizi'nin Türkiye, İtalya, İspanya ve Yunanistan ülkelerinin ekonomik büyümeleri üzerindeki etkilerini Engle-Granger Eş Bütünleşme Yöntemi ile analiz etmiştir. Kriz, analizde kullanılan kukla değişkenlerle temsil edilmiştir. Çalışmaların sonucunda, krizden en çok etkilenen ülkelerin sırasıyla; İtalya, Yunanistan ve İspanya olduğu tespit edilmiştir. Eş Bütünleşme Analizinde, ülke serileri arasında eş bütünleşme ilişkisinin var olduğu tespit edilmiştir ve ülke serilerinin uzun dönemde birlikte hareket ettikleri görülmüştür. Bu serilerin yardımcı olduğu analizlerin, sahte regresyonlar içermediği sonucuna varılmıştır.

Kendirli ve Karadeniz (2013); çalışmalarında, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, İMKB 30 endeksinin 2008:01 ve 2012:03 dönemi Türkiye ekonomisinde, incelenen döneme ilişkin ARCH tipi değişen varyansa dayalı modellerden GARCH (1,1) modeli kullanılarak mevcut volatilité modellemeye çalışılmıştır. Çalışmalarının sonucunda, maruz kalınacak riskin ölçülmesi gerekliliğini ve ölçülen risklerin yatırım kararlarında kullanılmasının önemli olduğunu tespit etmiştir. Oynaklığın modellenmesinde varyans kırılmalarına önem verilmesinin yatırımcılara büyük oranda katkı sağlayacağını ve sermaye piyasalarındaki yüksek seviyeli dalgalanmaların yüksek risk anlamına geleceğini, riske katlanabilen ve katlanamayan yatırımcıların bu analizlere dikkat ederek yatırım yapmaları gerektiği tespit edilmiştir.

Göçer (2013); çalışmasında 2008 Krizi'nden en çok etkilenildiği düşünülen 11 ülkenin 2001-2010 döneminde panel birim kök analizi ve panel veri analizi uygulamıştır. Panel birim kök analizi ile, serilerin durağan olmadıklarını ve serilere gelen şokların kaybolmadıklarını, bunun sonucunda krizlerin ülke ekonomilerini önemli ölçüde etkilediği tespit edilmiştir. LM testi kullanılarak, bireysel ve zaman etkilerinin rastsal olduğu görülmüş, iki yönlü rastsal etki modeli ile içsellik sınaması neticesinde, modelde içsellik sorununun olmadığı tespit edilmiştir. Model doğrulama testleri uygulanarak, modelde otokorelasyon sorunu ve değişen varyans sorunlarının olmadığı sonucuna varılmıştır.

Mercan (2014); çalışmasında 2008 Krizi'nin büyüme üzerine etkilerini Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Tacikistan, Özbekistan'ı baz alan Orta Asya ülkelerini ve Türkiye'yi ele alarak; 1990-2012 dönemi verileri ile incelemiştir. İncelemelerinde, panel veri analizi yöntemini kullanmıştır. Panel birim kök analizi sonucunda, krizlerin ülke ekonomilerine ciddi oranda tesir ettiği tespit edilmiştir. Analiz sonucunda; kamu harcamaları, ihracat ve özel tüketim harcamalarının ülkelerin ekonomik büyümelerine katkısı olduğu ortaya konulmuştur. Büyüme üzerinde en fazla tesirin kamu harcamalarına ait olması Keynesyen politikalara tekrar önem verilmesinin gerekliliğini ortaya koymuştur. Analizin diğer bir sonucunda, ihracatın ekonomik büyüme üzerinde yüksek ve istatistiki olarak anlamlı bir etki yarattığı sonucuna ulaşılmıştır.

Arı ve Özkeskin (2016); Türkiye'deki bankacılık krizlerinin nedenlerini belirleyebilmek için çalışmalarında; 1990Q1-2015Q4 üçer aylık bilanço dönemlerini

ele alarak mevduat bankalarının 3 tane rasyo, denetim mekanizmasını gösteren bir dummy değişken ve 4 tane makroekonomik değişken kullanmışlardır. Değişkenlerin, ADF Testi ile durağanlıkları test edilmiştir. Değişkenlerin ancak ilk farkları alındığında anlamlı hale geldiği tespit edilmiştir. Çalışmalarının sonucunda 2008 Krizi'nin Türkiye ekonomisine derin anlamda etki etmemesinin sebebinin 2001 Bankacılık Krizi'nden sonra gerekli ekonomik güçlendirmenin daha sağlam bir alt yapı ile sağlanmasından kaynaklı olduğuna ulaşılmıştır.

Dilber ve Sertkaya (2016); çalışmalarında 2008-2014 yıllarını baz alarak 3 aylık zaman serisi verilerini kullanmışlardır. Çalışmada; enflasyon oranı, konut fiyat endeksi, reel efektif döviz kuru oranı, konut kredisi faiz oranları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. İncelemeler sonucunda, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olmadığı saptanmıştır. Ayrıca, Granger Nedensellik Testi ile birlikte, konut fiyat endeksi kullanılarak enflasyon oranı ve konut kredi faiz oranı arasında tek yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Işık ve Bilgin (2016); 2008 senesinde Amerika'da başlayan Küresel Krizi'nin etkileri bağlamında finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 2003Q1-2015Q4 çeyreklik dönemlerini baz alarak Hacker ve Hatemi-J Nedensellik Testi ile incelemiştir. Çalışmada, ekonomik büyüme göstergesi olarak kişi başına GSYİH verileri ve M2 para arzı kullanılmıştır. Nedensellik Testi ile beraber, Küresel Kriz öncesi dönemde finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi olmadığı sonucuna varılmıştır. Küresel Kriz sonrası dönem için ise, M2 para arzı, özel sektöre verilen kredi ve ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Uçan ve Çebe (2018); çalışmalarında 2008 Küresel Krizi'nin öncesi ve sonrasında ekonomik büyümenin enflasyon ve işsizlik oranları üzerinde ilişkinin var olup olmadığını birim kök testleri ile incelemiştir. İncelemeler sonucunda; GSYH birinci farkında, işsizlik ve enflasyon düzeyde durağan çıkmıştır. Değişkenler arasında, ARDL Sınır Testi kullanılarak uzun veya kısa dönemli analiz yapılmıştır. Analiz sonucunda, değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Ekonomik büyüme artış gösterirken enflasyon ve işsizlik oranlarının azalış gösterdiği bir ortamda ülkelerin refah düzeyinin iyileşeceği sonucuna varılmıştır.

Alsu (2019); finansal yatırımların kriz dönemlerinde Tobin'in Q oranının önemini, İstanbul gıda sektörünü ele alarak incelemiştir. Çalışmada, bireysel ve kurumsal yatırımcının doğru firmayı yakalayabilme şansını elde edebilmek için 2005-2019 yılları verileri karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Verilerin öncelikle normal dağılımları ve korelasyon hareketleri test edilmiş ve normal dağılmadığı tespit edilmiştir. Normal dağılmayan veriler için Wilcoxon T Testi kullanılmıştır. Çalışmalarının sonucunda, 2008 Krizi ve bu krizden sonraki 3 yıl boyunca Tobin Q oranları arasında anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır.

Hatırlı, Uçar ve Önder (2019); çalışmalarında 2000-2017 dönemini baz alan aylık zaman serilerini kullanarak 2000 yılından sonra yaşanan finansal krizlerin Türkiye'nin dış ticareti üzerine etkilerini incelemiştir. İncelemelerle birlikte, eş bütünleşme ve hata düzeltme analizlerinden yardım alınarak geliştirilen ihracat ve ithalat modellerinde; reel efektif döviz kuru, reel sanayi üretim endeksi ve ihracat yoğunluklu altı ülkenin milli geliri bağımsız değişkenler olarak belirlenmiştir. İhracat ve ithalat denklemleri çift logaritmik formda tahmin edilerek finansal krizlerin ihracat ve ithalat değerleri üzerindeki etkisi tespit edilmiştir. Seride kullanılan değişkenler birim kök analizleri ile durağan hale getirilerek serilerin birinci farkı durağan bulunmuştur. Johansen Eş Bütünleşme Testi ile, ihracatı ve ithalatı ilgilendiren aynı düzeyde durağan olan değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Bu tespitin yapılabilmesi için, Vektör Otoregresyon Modeli'ne ait olasılıkların sağlanıp sağlanmadığı analiz edilmiştir. İhracat ve ithalat denklemleri için ayrı ayrı, uygun VAR modellerine Johansen Eş Bütünleşme testi uygulanmıştır. Bu test sonucunda, kısa dönem denge modelleri elde edilmiştir; ihracat denkleminde ortaya çıkan %1'lik artışın ithalatta %11,18'lik artışa sebep olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin milli gelirinde ortaya çıkan %1'lik artışın ithalatta %4,38'lik artışa sebep olduğu analiz edilmiştir. Reel efektif döviz kurundaki %1'lik artış, ithalatta %2'lik azalışa neden olmaktadır. Eş bütünleşme ilişkisi tespit edilen denklemlerdeki şokun, hangi değişkenler tarafından düzeltileceğini belirlemek için Vektör Hata Düzeltme Analizi uygulanmıştır. Analiz sonucunda, herhangi bir şok karşısında sapma olduğunda, ihracatta 34 dönem, ithalatta 142 dönem sonra uzun dönemde denge sağlanmaktadır. Tüm bu analizler sonucunda, döviz kurundaki artışın ithalatta anlamsız olduğu belirlenirken, ihracatta artışa neden olduğu belirlenmiştir.

Uslu (2019); Türkiye'deki ekonomik krizlerin, dış ticaret ve rekabet gücü üzerindeki etkilerini 1990:01-2018:06 dönemini baz alarak incelemiştir. ADF ve PP birim kök testleriyle serilerin durağanlığını tespit etmiştir. Johansen testiyle serilerin eş bütünleşik oldukları görülmüştür. VECM yöntemi ile uzun ve kısa dönem analizleri yapılmıştır. Dünyadaki kişi başına düşen milli gelir artışlarının Türkiye'nin ihracatını kısa dönemde etkilemediği, uzun dönemde azalttığı, Türkiye'de kişi başına düşen milli gelir ve reel efektif döviz kuru artışlarının ithalatı, kısa dönemde ve uzun dönemde arttırdığı ve uzun dönemdeki etkilerin büyük olduğu görülmüştür.

Gürbüz ve Eren (2020); çalışmalarında 2004:01 – 2018:11 dönemleri için Almanya, Rusya, Türkiye arasındaki dış ticaretin belirleyicilerini araştırmışlardır. Çalışmada, Kapetanios Birim Kök Testi ile serilerin durağanlığı, sınır testi ile serilerin eş bütünleşikliği incelenmiş ve ARDL yöntemi ile uzun ve kısa dönem analizleri yapılmıştır. Çalışmaların sonucunda, reel kurda oluşan artışın Türkiye'nin ihracatını artırdığı, Almanya-Rusya-Türkiye arasındaki dış ticarete Marshall-Lerner koşulunun sağlandığı, diğer ülkelerin gelir artışının Türkiye'nin ihracat artışı anlamına geldiği, 2008 Finansal Krizi'nin Türkiye'nin dış ticaretinde azalış yaşattığı sonucuna varılmıştır.

Uslu ve Uzkaralar (2020); çalışmalarında 2008 Krizi bağlamında Arbitraj Fiyatlama Teorisi'nin Türkiye ekonomisinde geçerli olup olmadığını 2002:M01-2008:M09; 2008:M10-2019:M02 dönemlerini baz alarak iki ayrı dönem olarak incelemişlerdir. Çalışmada kullanılan BIST 100 endeksi, vadeli mevduat faiz oranları, altın fiyatları, MB Öncü Göstergeler Endeksi serilerinin durağan olup olmadıkları ADF Birim Kök Testi ile test edilmiş, bu serilerin farklı dereceden durağan oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bahsedilen serilerin Sınır Testi yaklaşımı ile eş bütünleşik olduğuna karar verilmiştir. ARDL yöntemi kullanılarak yapılan regresyon analizi ile; Borsa İstanbul'un altın getirisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı sonucuna varılmıştır. Kısa dönem analizi ile birlikte, 2002-2008 ve 2008-2019 dönemlerinde hata düzeltme teriminin istatistiksel olarak anlamlı olduğu kanıksanmıştır. Tüm bu analizler sonucunda, Türkiye'de arbitraj fiyatlama teorisinin geçerli olduğu sonucuna varılmıştır.

2.3.2. 2008 Küresel Krizi'nin Dış Ticarete Etkisini İnceleyen Uluslararası Çalışmalar

Yuan, Liu ve Xie (2010); çalışmalarında Küresel Finansal Krizi'nin enerji tüketimi ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ve buna karşı teşvik planını girdi çıktı yöntemi ile analiz etmektedir. Küresel Finansal Kriz ile birlikte, Çin'in şiddetli bir şekilde etkilenen ekonomik büyümesi, küresel mali krizle başa çıkabilmek için bazı önlemlerin alınmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Araştırmalarının sonucunda, 2008 Krizi'nin sebep olduğu ihracat azalışının GSYİH'de %7,33, enerji tüketiminde de %9,21'lik azalmaya sebep olacağından, Küresel Finansal Krizi'ne karşı teşvik planının ekonomik büyümede %4,43; enerji tüketiminde ise %1,83 oranında artacağından; Çin'de birim GSYİH başına düşen enerji tüketiminin düşeceği kanısına varılmaktadır.

Rose ve Spiegel (2010); 2008 Krizi'nin sebeplerini, ülkeler arası çoklu neden modeli kullanarak analiz etmeye çalışmışlardır. Çalışmalarının neticesinde, bir ülkenin menkul kıymetlerine sahip finansal bir kanaldan ve bu ülkeye ihracat yapan diğer ülkenin ise gerçek kanaldan maruz kaldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu süreçten ise en az ABD'nin etkilendiği ve çıkarları doğrultusunda diğer ülkelere ihtiyaç halinde yardımda bulunduğu kanısına varılmaktadır.

Fidrmuc ve Korhonen (2010); çalışmalarında küresel krizin Çin ve Hindistan'daki iş çevrimlerine aktarımını analiz etmektedirler. Finansal krizin gelişmekte olan Asya ekonomileri üzerinde önemli etkisi olduğu sonucuna ve gelişmekte olan Asya ülkeleri ve OECD ülkelerinde ticari bağlar ile GSYİH büyüme oranlarının dinamik korelasyonları arasında ehemmiyetli bir bağlantı olduğu sonucuna varılmıştır.

Stein (2011); çalışmasında 2008 Kredi Krizi'ne yol açan sorunları ve kültürel değişimleri nedensellik analizi ile açıklamaktadır. 2008 Krizi'ne, Güney Doğu Asya, Japonya Krizleri'nin oluşturduğu kırılmaların riskleri artırmasının neden olduğunu savunmaktadır. 2008 Krizi'nin tekrar yaşanmaması için, sosyal ve ekonomik bir sistemin tam anlamıyla sağlanması gerektiğini savunmaktadır.

Aizenman ve Hutchison (2012); çalışmalarında 2008 yılında Amerika'da ortaya çıkan finansal krizin gelişmekte olan piyasalara etkisini analiz etmektedirler. Çalışmanın ana amacı, küresel krizin dış piyasa baskılarına nasıl etki ettiğini, krizin

asıl sebebinin döviz kurundaki değer kaybından veya uluslararası rezervlerin kaybindan mı kaynaklandığını açıklamaya çalışmaktır. Çalışmaların sonucunda, gelişmekte olan piyasalarda küçük net riskin, vade ve likidite uyumsuzlukları yaşayan risklerden daha büyük değer taşıdığını belirtmektedirler. Finansal krizi küresel durgunluk izlemiştir ve bu da döviz kurunun uluslararası rekabet gücünü arttırmaya çalışan amortismanların küçük ekonomileri kendilerini yenilemek için uygun fırsatları yaratacağından fakat küresel çöküşün önüne geçilemeyeceğinden bahsedilmektedir.

Kee, Neagu ve Nicita (2013); çalışmalarında 2008 Krizi'nde ulusal ticaret politikalarını değerlendirmeye çalışmışlardır. 2008 ve 2009 yıllarında korumacılıkta yaygın bir artış olmadığı sonucuna varılmıştır. Ülkelerin tarifelerindeki artış ve azalma, vergilerindeki artış evrensel ticaretin ABD dolarının düşmesine neden olduğu kanıksanmaktadır.

Bastos ve Pindado (2013); çalışmalarında finansal kriz geçirmiş ülkelerden oluşan 147 ülke içerisinde Arjantin, Brezilya ve Türkiye'nin ticari kredi kullanımını panel veri analizi ile analiz etmektedir. Araştırmanın sonucunda, iflas oranı yüksek firmaların daha fazla ticari kredi kullanmaya yöneldiği ve bu durumun daha çok finansal kriz ortamında ortaya çıktığı neticesine varılmaktadır.

Bekhet ve Yasmin (2014); Küresel Finansal Krizin Malezya'daki enerji tüketimi ve ekonomik büyüme üzerine etkilerini girdi çıktı yöntemi ile analiz etmektedir. Çalışmaların sonucunda; hükümetin GSYH'yi iyileştirebilmek için, imalat sektörünü teknolojik olarak iyileştirilmesi gerektiğine, devletin yüksek teknoloji ihracatın miktarını artırmak gerektiğine, sanayi sektörünün yeniden yapılandırılmasının gerekliliğine varılmıştır.

Gawande, Hoekman ve Cui (2014); çalışmalarında Pakistan Telekomünikasyon Kurumu ve Dünya Ticaret Örgütü taahhütlerinin, üye hükümetlerin politika alanını kısıtladığını anlatmaktadırlar. 1995'ten sonra DTÖ'ye katılan ülkeler ve Çin haricindeki çoğu gelişmekte olan ülkeler de yükselen piyasalar tarifeleri artırma hakkına sahip olduğundan ve 2008 Krizi'nden sonra bu politikaya kimsenin başvurmasından bahsetmişlerdir. Çalışmada kullanılan regresyonlar, yerli ve yabancı ihracatçıların birçok ülkede dengeleyici güçler olarak kendisini gösterdiğini belirtmektedir. Çalışmada, ticaret politikasını aktif olarak kullanan büyük piyasa

lkelerinin, ticaret ve koruma verilerinin 2008 Krizi'ne yönelik ticaret politikası tepkileri üzerindeki etkisi ampirik olarak incelenmektedir. Bu incelemeler için; araç değişken stratejisi kullanılmış ve küresel değer zincirlerine katılımın, ticaret politikasını belirleyen güçlü bir ekonomik faktör olduğu bulunmuştur.

Zhang ve Broadstock (2020); alışmalarında 2008 Küresel Krizi ile küresel emtia fiyatları arasındaki ilişkiyi açıklamaktadırlar. alışmalarında, neticeye ulaşabilmek için ift Yönlü Granger Nedensellik Analizi kullanmışlardır ve emtia sınıfları arasındaki fiyat değişimlerinin kriz öncesine göre kıyasla %14,82'den %47,87'ye çıktığını gözlemlemektedirler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. Fasılların Grafıksel Değişimleri

Aşağıdaki Tablo 3'te Türkiye'deki fasılların 2009 yılına ait ithalat ve ihracat göstergeleri yer almaktadır. 2008 Dünya Finansal Krizi'nin Türkiye'nin dış ticaretine hangi oranda etki ettiği fasıllar yardımı ile açıklanacaktır.

Tablo 3 Fasıllara Göre İthalat ve İhracat Göstergeleri

Fasıl	Fasıl adı	İhracat (X) Milyon \$	İthalat (M) Milyon \$	Toplam	Pay %
1	Canlı hayvanlar	84,6	700,5	785,1	0,21
2	Etler ve yenilen sakatat	586,1	28,9	615,1	0,16
3	Balıklar, kabuklu hayvanlar, yumuşakçalar ve suda yaşayan diğer omurgasız hayvanlar	962,2	182,1	1144,3	0,31
4	Süt ürünleri, yumurtalar, tabii bal, diğer yenilebilir hayvansal menşeli ürünler	643,8	115,0	758,9	0,20
5	Diğer hayvansal menşeli ürünler (kıl, kemik, boynuz, fildişi, mercan, bağırsak, vb)	67,8	55,3	123,2	0,03
6	Canlı ağaçlar ve diğer bitkiler, yumrular, kökler ve benzerleri, kesme çiçekler ve süs yaprakları	106,8	42,8	149,6	0,04
7	Yenilen sebzeler ve bazı kök ve yumrular	1044,3	312,7	1357,1	0,36
8	Yenilen meyveler ve sert kabuklu meyveler	4177,0	468,7	4645,7	1,24
9	Kahve, çay, paraguay çayı ve baharat	167,584	282,1	449,7	0,12
10	Hububat	80,8	3219,2	3300,1	0,88
11	Değirmencilik ürünleri, malt, nişasta, inülin, buğday gluteni	1300,1	110,0	1410,1	0,38
12	Yağlı tohum ve meyveler, muhtelif tane, tohum ve meyveler, sanayide ve tıpta kullanılan bitkiler, saman ve kaba yem	383,0	1967,2	2350,2	0,63
13	Lak, sakız, reçine ve diğer bitkisel özsu ve hülusalalar	18,4	50,9	69,4	0,02
14	Örölmeye elverişli bitkisel maddeler, tarifinin başka yerinde belirtilmeyen veya yer almayan bitkisel ürünler	12,1	9,4	21,5	0,01
15	Hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar, yemeklik katı yağlar, hayvansal ve bitkisel mumlar	871,8	1128,0	1999,9	0,53
16	Et, balık, kabuklu hayvanlar, yumuşakçalar veya diğer su omurgasızlarının müstahzarları	126,4	7,9	134,3	0,04
17	şeker ve şeker mamulleri	616,9	170,9	787,9	0,21
18	Kakao ve kakao müstahzarları	649,1	576,7	1225,8	0,33
19	Hububat, un, nişasta veya süt müstahzarları, pastacılık ürünleri	1878,4	179,0	2057,5	0,55
20	Sebzeler, meyveler, sert kabuklu meyveler ve bitkilerin diğer kısımlarından elde edilen müstahzarlar	2006,4	81,4	2087,9	0,56

21	Yenilen çeşitli gıda müstahzarları (kahve hülusalari, çay hülusalari, mayalar, soslar, diyet mamaları, vb)	692,4	606,4	1298,8	0,35
22	Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke	343,3	262,2	605,5	0,16
23	Gıda sanayiinin kalıntı ve döküntüleri, hayvanlar için hazırlanmış kaba yemler	219,4	1538,9	1758,4	0,47
24	Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	906,4	554,7	1461,2	0,39
25	Tuz, kükürt, topraklar ve taşlar, alçılar, kireçler ve çimento	2734,5	409,5	3144,0	0,84
26	Metal cevherleri, cüruf ve kül	1219,7	1219,1	2438,9	0,65
27	Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar	7325,3	41182,0	48508,0	12,96
28	İnorganik kimyasallar, kıymetli metal, radyoaktif element, metal ve izotopların organik-anorganik bileşikleri	1835,2	1600,3	3435,5	0,92
29	Organik kimyasal ürünler	587,3	5438,1	6025,4	1,61
30	Eczacılık ürünleri	1304,2	4764,2	6068,5	1,62
31	Gübreler	302,4	1332,5	1634,9	0,44
32	Debagatte ve boyacılıkta kullanılan hülusalari, tanenler, boyalar, pigmentler, vernikler, macunlar, mürekkepler, vb	843,5	1941,9	2785,4	0,74
33	Uçucu yağlar ve rezinoitler, parfümeri, kozmetik veya tuvalet müstahzarları	828,8	1024,3	1853,2	0,50
34	Sabunlar, yüzey-aktif organik maddeler, yıkama-yağlama müstahzarları, mumlar, bakım müstahzarları, dişçilik müstahzarları	829,2	848,9	1678,1	0,45
35	Albüminoid maddeler, değişikliğe uğramış nişasta esaslı ürünler, tutkallar, enzimler	217,0	442,7	659,8	0,18
36	Barut ve patlayıcı maddeler, pirotekni mamulleri, kibritler, piroforik alaşımlar, ateş alıcı maddeler	21,0	45,9	67,0	0,02
37	Fotoğrafçılıkta veya sinemacılıkta kullanılan eşya	13,4	131,7	145,1	0,04
38	Muhtelif kimyasal maddeler (biodizel, yangın söndürme maddeleri, dezenfektanlar, haşarat öldürücüler, vb)	750,2	2093,6	2843,9	0,76
39	Plastikler ve mamulleri	6285,0	11646,0	17931,0	4,79
40	Kauçuk ve kauçuktan eşya	2825,7	2525,2	5350,9	1,43
41	Ham postlar, deriler (kürkler hariç) ve köseleler	205,2	213,3	418,6	0,11
42	Deri-saraciye eşyası, eyer-koşum takımları, seyahat eşyası, el çantaları vb mahfazalar, hayvan bağırsağından mamul eşya	337,6	199,6	537,3	0,14
43	Kürkler ve taklit kürkleri, bunların mamulleri	161,1	45,3	206,5	0,06
44	Ağaç ve ahşap eşya, odun kömürü	885,0	405,9	1290,9	0,35
45	Mantar ve mantardan eşya	0,6	5,1	5,7	0,00
46	Hasırdan, sazdan veya örülmeye elverişli diğer maddelerden mamuller, sepetçi ve hasırcı eşyası	1,3	9,0	10,4	0,00
47	Odun veya diğer lifli selülozik maddelerin hamurları, geri kazanılmış kâğıt veya karton (döküntü, kırıntı ve hurdalar)	56,9	1001,0	1057,9	0,28

48	Kâğıt ve karton, kâğıt hamurundan, kâğıttan veya kartondan eşya	1795,7	2513,8	4309,5	1,15
49	Basılı kitaplar, gazeteler, resimler ve baskı sanayiinin diğer mamulleri, el ve makina yazısı metinler ve planlar	89,9	109,4	199,4	0,05
50	İpek	3,1	31,2	34,3	0,01
51	Yapağı ve yün, ince veya kaba hayvan kılı, at kılından iplik ve dokunmuş mensucat	97,8	232,5	330,3	0,09
52	Pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat	1653,8	2610,8	4264,7	1,14
53	Dokumaya elverişli diğer bitkisel lifler, kâğıt ipliği ve kâğıt ipliğinden	50,5	311,9	362,5	0,10
54	Sentetik ve suni filamentler, şeritler ve benzeri sentetik ve suni dokumaya elverişli maddeler	1554,5	2218,4	3772,9	1,01
55	Sentetik ve suni devamsız lifler	1419,5	1871,1	3290,7	0,88
56	Vatka, keçe ve dokunmamış mensucat, özel iplikler, sicim, kordon, ip, halat ve bunlardan mamul eşya	801,0	325,5	1126,6	0,30
57	Halılar ve diğer dokumaya elverişli maddelerden yer kaplamaları	2530,9	53,6	2584,5	0,69
58	Özel dokunmuş mensucat, tuftedilmiş dokunabilir mensucat, dantela, duvar halıları, şeritçi ve kaytancı eşyası, işlemler	421,4	214,8	636,3	0,17
59	Emdirilmiş, sıvanmış, kaplanmış veya lamine edilmiş dokunabilir mensucat, dokunabilir maddelerden teknik eşya	299,0	348,4	647,4	0,17
60	Örme eşya	1509,7	385,9	1895,6	0,51
61	Örme giyim eşyası ve aksesuarı	9077,7	528,2	9605,9	2,57
62	Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı	6446,2	853,2	7299,4	1,95
63	Dokunabilir maddelerden hazır eşya, takımlar, kullanılmış giyim ve dokunmuş diğer eşya, paçavralar	2016,9	132,2	2149,1	0,57
64	Ayakkabılar, getrler, tozluklar ve benzeri eşya, bunların aksamı	931,5	493,1	1424,7	0,38
65	Başlıklar ve aksamı (şapka, kasket, koruyucu başlıklar vb)	42,0	26,2	68,2	0,02
66	Şemsiyeler, güneş şemsiyeleri, bastonlar, iskemle bastonlar, kamçılar, kırbaçlar ve bunların aksamı	6,5	9,0	15,6	0,00
67	Hazırlanmış ince ve kalın kuş tüyleri ve bunlardan eşya, yapma çiçekler, insan saçından eşya	3,7	24,1	27,8	0,01
68	Taş, alçı, çimento, amyant, mika veya benzeri maddelerden eşya	1415,7	365,9	1781,7	0,48
69	Seramik mamulleri	1159,1	299,0	1458,1	0,39
70	Cam ve cam eşya	1099,3	691,6	1791,0	0,48
71	Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar	7327,3	13312,0	20640,0	5,52
72	Demir ve çelik	9926,0	14681,0	24607,0	6,58
73	Demir veya çelikten eşya	6483,8	2385,3	8869,2	2,37
74	Bakır ve bakırdan eşya	1524,1	2945,4	4469,5	1,19
75	Nikel ve nikelden eşya	44,5	276,2	320,7	0,09
76	Alüminyum ve alüminyumdan eşya	3106,9	3432,0	6538,9	1,75
78	Kurşun ve kurşundan eşya	22,2	279,5	301,7	0,08
79	Çinko ve çinkodan eşya	10,8	742,7	753,6	0,20
80	Kalay ve kalaydan eşya	2,7	79,0	81,8	0,02

81	Diğer adi metaller (tungsten, molibden, tantal, magnezyum, kobalt, bizmut, kadmiyum, vb), sermetler, bunlardan eşya	40,0	213,0	253,1	0,07
82	Adi metallerden aletler, bıçakçı eşyası ve sofa takımları, adi metallerden bunların aksam ve parçaları	268,2	556,2	824,4	0,22
83	Adi metallerden çeşitli eşya (kilit, kasa, mobilya tertibatı, vb)	929,5	654,8	1584,4	0,42
84	Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları	16449,0	21527,0	37976,0	10,15
85	Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları, aksam-parça-aksesuarı	8724,3	14987,0	23711,0	6,34
86	Demiryolu vb hatlara ait taşıtlar ve malzemeler, bunların aksam-parçaları, mekanik trafik sinyalizasyon cihazları	166,2	219,5	385,7	0,10
87	Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı	26174,0	9638,6	35812,0	9,57
88	Hava taşıtları, uzay taşıtları ve bunların aksam ve parçalar	1029,6	3405,0	4434,7	1,19
89	Gemiler ve suda yüzen taşıt ve araçlar	1018,0	1056,6	2074,6	0,55
90	Optik, fotoğraf, sinema, ölçü, kontrol, ayar, tıbbi, cerrahi alet ve cihazlar, bunların aksam, parça ve aksesuarı	933,0	4372,3	5305,3	1,42
91	Saatler ve bunların aksam ve parçaları	38,4	241,1	279,5	0,07
92	Müzik aletleri, bunların aksam, parça ve aksesuarı	11,1	32,5	43,6	0,01
93	Silahlar ve mühimmat, bunların aksam, parça ve aksesuarı	402,3	235,4	637,8	0,17
94	Mobilyalar, yatak takımları, aydınlatma cihazları, reklam lambaları, ışıklı tabelalar vb, prefabrik yapılar	3487,8	731,3	4219,1	1,13
95	Oyuncaklar, oyun ve spor malzemeleri, bunların aksam, parça ve aksesuarı	139,9	267,9	407,9	0,11
96	Çeşitli mamul eşya (hijyenik havlu, bebek bezi, kalem, çakmak, fermuar, fırça vb)	908,1	402,7	1310,9	0,35
97	Sanat eserleri, kolleksiyon eşyası ve antikalar	14,1	9,6	23,7	0,01
99	Kişisel eşyalar, deniz ve hava taşıtlarına verilen kumanya ve malzeme (yakıtlar hariç)	338,0	191,2	529,3	0,14
Toplam		171460	202700	374160	100

Kaynak: TÜİK

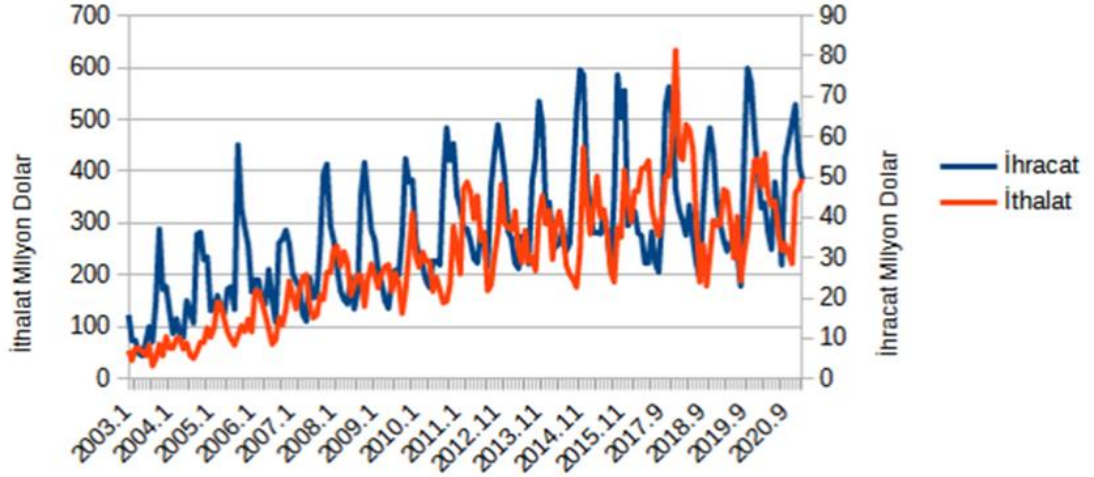
Tablo 3'teki pay oranları, 'ithalat ve ihracatın toplam dış ticaretteki payına göre' belirlenmiştir.

Tablo 3'e göre; 12,96'lık pay ile; "mineral yakıtlar ve mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar" faslı dolar bazında ihracat ve ithalat oranlarında en büyük paya sahip olmuştur. Tabloda; 0,00 paya sahip fasıllar 'mantar ve mantardan eşya' ve 'hasırdan, sazdan

veya örülmeye elverişli diğer maddelerden mamuller, sepetçi ve hasırcı eşyası' fasıllarıdır. Bu oran ile tabloda ihracat ve ithalat oranlarında en küçük paya sahip fasıl olmuşlardır.

Bu kısımda Tablo 3'te verilen fasılların içinden %1'in üstünde paya sahip olan fasılların ihracat ve ithalat oranları ve açıklamaları grafiklerle anlatılmaktadır.

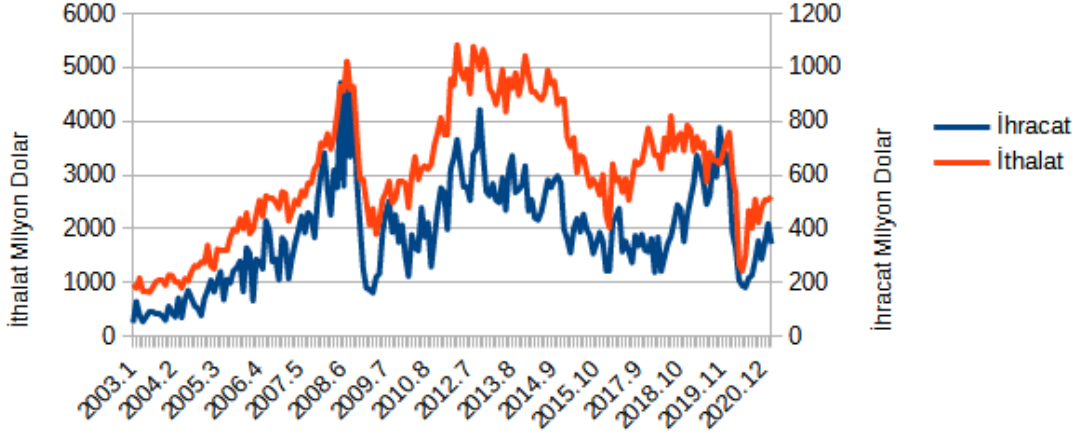
3.1. Yenilen Meyveler ve Sert Kabuklu Meyveler

Yenilen meyve ve sert kabuklu meyvelerin ihracatı 2008 yılında 2007 yılına göre %6,91 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %5,13 artmıştır. İthalatı ise; 2008 yılında 2007 yılına göre %26,4 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %2,15 azalmıştır.

Sert kabuklu meyvelerin birçoğunun ana vatanı Türkiye'dir. Fındık, ceviz gibi ürünlerin üretimi Türkiye'de yapılmaktadır. Bu sebeple, yenilen meyveler ve sert kabuklu meyveler daha çok ihracatı yapılan fasıl grupları içerisinde yer almaktadır (Güvenç & Kazankaya, 2019, s. 418). Sert kabuklu meyvelerin ihracatında ilk üç sırada yer alan ürünler; Antep fıstığı, ambalajlı fındık ve fındık içidir (TÜİK).

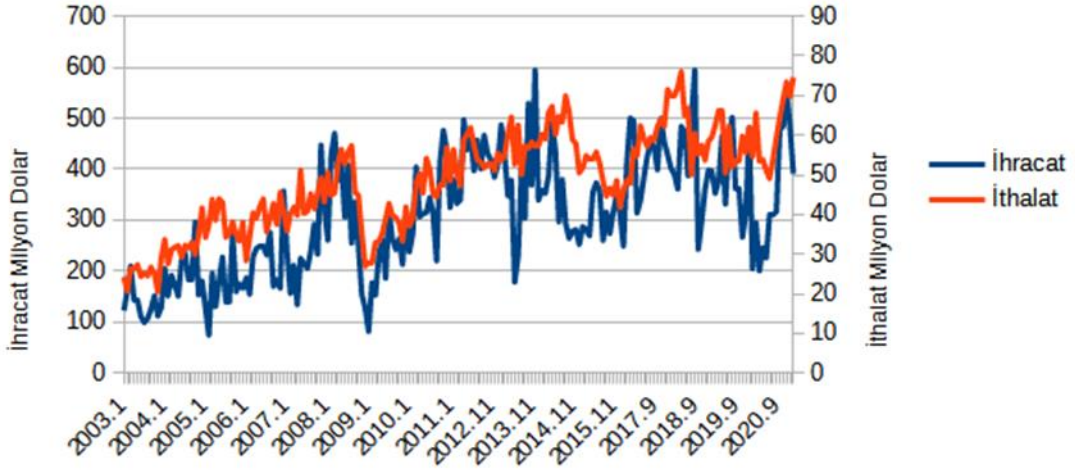
3.2. Mineral Yakıtlar, Mineral Yağlar ve Bunların Damıtılmasından Elde Edilen Ürünler

Mineral yağların ihracatı; 2008 yılında 2007 yılına göre %46,3 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %47,94 azalmıştır. Mineral yağların ithalatı 2008 yılında 2007 yılına göre %85,75 azalmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %38 azalmıştır. İthalatta sıçramanın yaşandığı yılda ihracat en yüksek seviyeyi görmüştür.

Ülkemizin 2020 yılında mineral yağlar sektöründe en çok ihracat yaptığı ülkeler; Lübnan, Litvanya, Güney Afrika Cumhuriyeti, Belçika ve Hollanda'dır (İnam, 2020, s. 60). Türkiye'nin ithalat performansı göz önüne alındığında; en dezavantajlı sektör olarak mineral yakıtlar gösterilmektedir. Çünkü, içerisinde kömür, doğalgaz ve petrolü barındıran bu sektör, döviz giderinin en fazla olduğu sektördür. Türkiye'nin dış ticaret açığının oluşmasında en büyük pay petrol ve doğalgaza aittir (Kutlu & Ayhan, 2020 , s. 93).

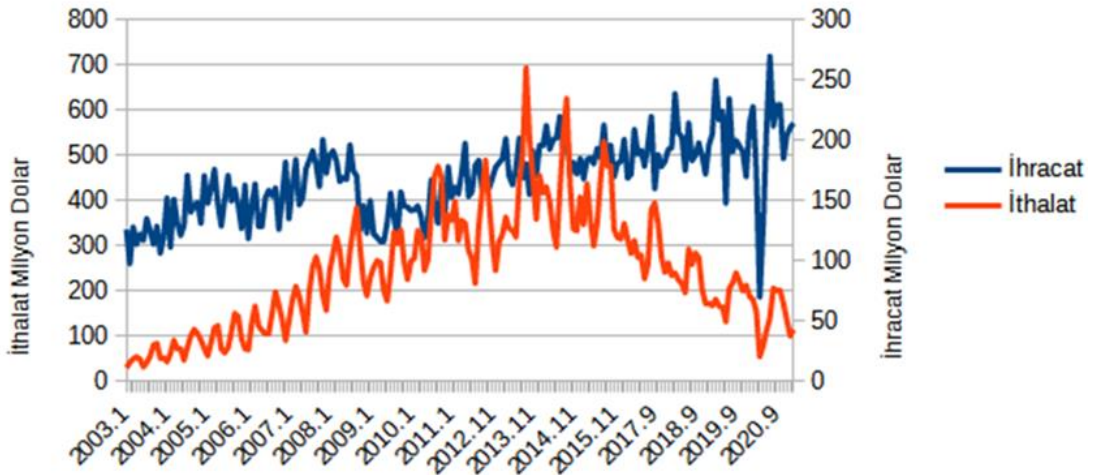
3.3. Organik Kimyasal Ürünler

Organik kimyasal ürünlerin ihracatı, 2008 yılında 2007 yılına göre %29,96 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %28,54 azalmıştır. Organik kimyasal ürünlerin ithalatı, 2008 yılında 2007 yılına göre %10,65 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %24 azalmıştır.

Kimya sektöründe ve organik kimyasal ürünlerin ithalatında ilk sıralardaki ülkeler, Çin ve Almanya, ABD, Hindistan ve Rusya'dır. İhracatında ise, ilk sıradaki ülkeler; İtalya, İspanya ve ABD'dir (Dede & Karagoz, 2013, s. 39-40).

3.4. Örülmemiş Giyim Eşyası ve Aksesuarı

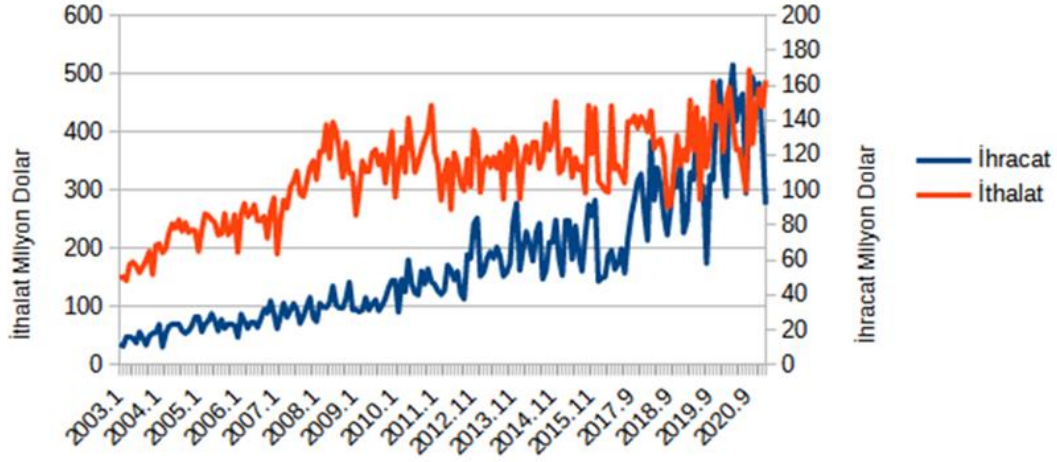

2008 yılında örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı ihracatı 2007 yılına göre %2,18 azalmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %19,37 azalmıştır. İthalatı ise, 2008

yılında 2007 yılına göre %43,47 azalmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %5,98 azalmıştır.

Örülmemiş hazır giyim dünya ihracatının %72,7'si Vietnam, Bangladeş, Çin, İtalya, Almanya, Hindistan, İspanya, Türkiye, Fransa ve Hong Kong tarafından gerçekleştirilmektedir. Türkiye, %2,7'lik bir pay ile dünya ihracatı içerisinde örülmemiş hazır giyim ihracatında dokuzuncu büyük ihracatçı durumundadır (Özbek, 2018, s. 172-173). 2013 yılında AB ülkelerinin ekonomilerindeki toparlanma ile birlikte örülmemiş hazır giyim ihracatını artırmışlardır ve Türkiye AB ülkelerinden bu yılda hazır giyimde %82'lik bir oranla ithalat gerçekleştirmiştir (Hazır Giyim Sektör Raporu, 2020, s. 6).

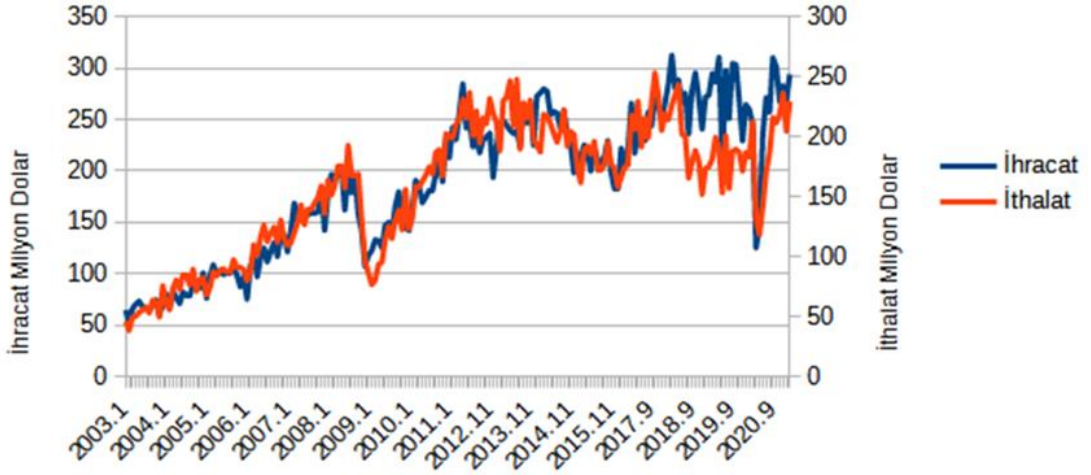
3.5. Eczacılık Ürünleri

Eczacılık ürünlerin ihracatı, 2008 yılında 2007 yılına göre %17,71 artmıştır, 2009 yılında ise 2008 yılına göre %1,88 artmıştır. Eczacılık ürünlerinin ithalatı 2008 yılında 2007 yılına göre %23,75 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %6,42 azalmıştır.

İlaç satımı ve üretiminde Türkiye, Ar-Ge fiyatlarının yüksek olması ve yaşlı nüfus artışı ile birlikte sağlık hizmetlerinin artışından kaynaklı olarak ehemmiyetli bir piyasa konumundadır. Türkiye, eczacılık sektöründe dünya ihracatı içerisinde %0,9 oranı ile 31.sırada yer almaktadır (Kayıkçıoğlu, Çağlar, & Turan, 2019, s. 2684-2685). Türkiye eczacılık ürünlerinin ithalatını en çok Almanya ile yaparken, bu sırayı ABD, Güney Kore, İsviçre, İtalya, Fransa takip etmiştir (TÜİK, 2020).

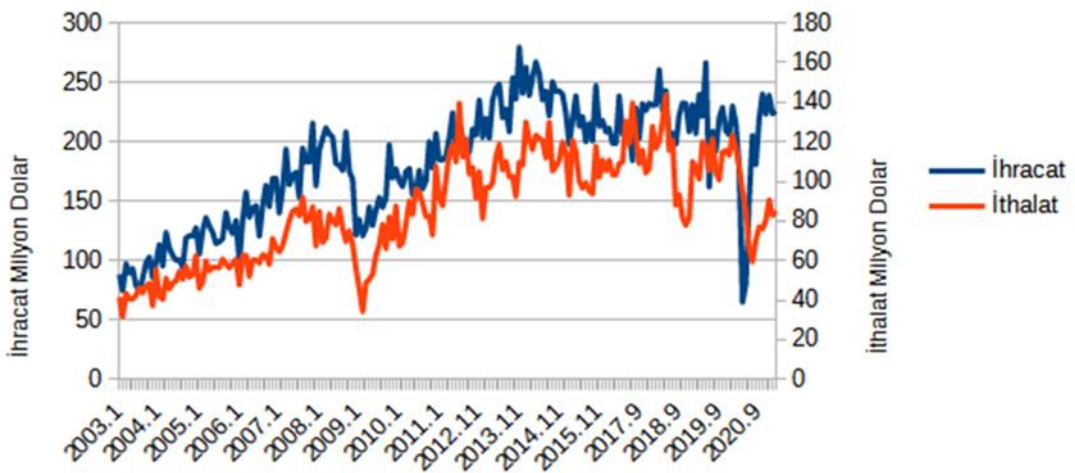
3.6. Kauçuk ve Kauçuktan Eşya

Kauçuk ve kauçuktan eşyanın ihracatı, 2008 yılında 2007 yılına göre %13,77 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %18,77 azalmıştır. Kauçuk ve kauçuktan eşyanın ithalatı, 2008 yılında 2007 yılına göre %18,54 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre, %29,92 azalmıştır.

Türkiye’de kauçuk ve plastik ürünlerinin önemli üretim merkezi Konya’dır. Özellikle, PVC gibi plastik inşaat malzemesi üretiminde Konya ili ön plandadır. Alt yapı borularının üretiminde ve plastik sulama alanlarından birçok firmaya ev sahipliği yapan Konya’nın bu alandaki ihracat payı artan bir trend seyretmektedir. Türkiye, kauçuk ve kauçuktan eşya ürünleri mal grubundan en çok Almanya, ABD, Bulgaristan, Polonya ve İtalya ülkelerine ihracat yapmıştır (Taşar & Kaya, 2017, s. 159).

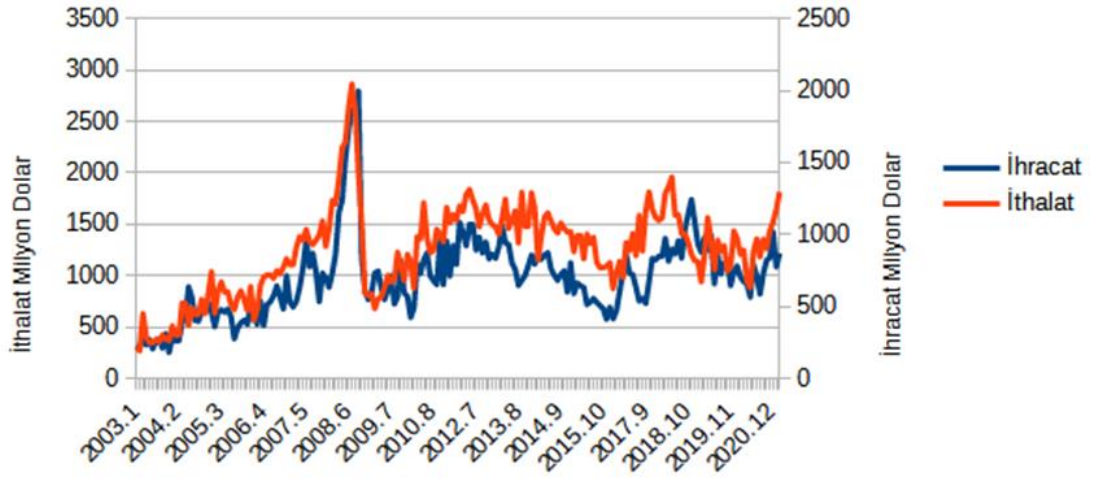
3.7. Sentetik ve Suni Filamentler

Sentetik ve suni filamentler ihracatı; 2008 yılında 2007 yılına göre %6,35 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %19,54 azalmıştır. İthalatı ise, 2008 yılında 2007 yılına göre %5,2 azalmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %16,79 azalmıştır.

Türkiye'nin 2013 ve 2021 yılları arasındaki ticaretine bakıldığında; en fazla ithalatı gerçekleştirilen ürün gruplarının içerisinde, sentetik ve suni filamentler faslı yer almaktadır. Bunların yanında; pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat, hava taşıtları, uzay taşıtları aksam ve parçaları fasıllarının endüstri içi ticaretin 2017'den itibaren %50'nin üzerinde olduğu görülmektedir (Demir, 2020, s. 360).

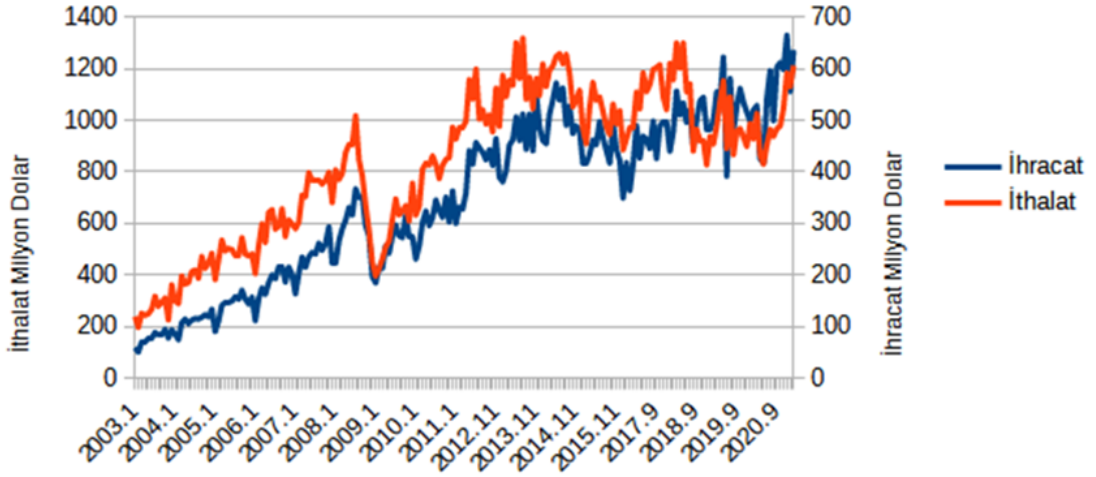
3.8. Demir ve Çelik

Demir ve çelik faslıının ihracatı, 2008 yılında 2007 yılına göre %78,5 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %48 azalmıştır. Demir ve çelik faslıının ithalatı 2008 yılında 2007 yılına göre %43,1 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %23,04 azalmıştır.

Gelişmekte olan ülkeler için büyük önem arz eden demir çelik sektörü; savunma, inşaat, beyaz eşya, otomotiv, gemi yapımı gibi sektörlerle girdi sağlayarak ehemmiyetli bir yere sahip olmaktadır (Çeştepe & Tunçel, 2018, s. 113). Türkiye demir çelik üreten ülkeler içerisinde; Avrupa'da 2, dünyada 8, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da ilk sıradadır (Saygın, 2020, s. 109).

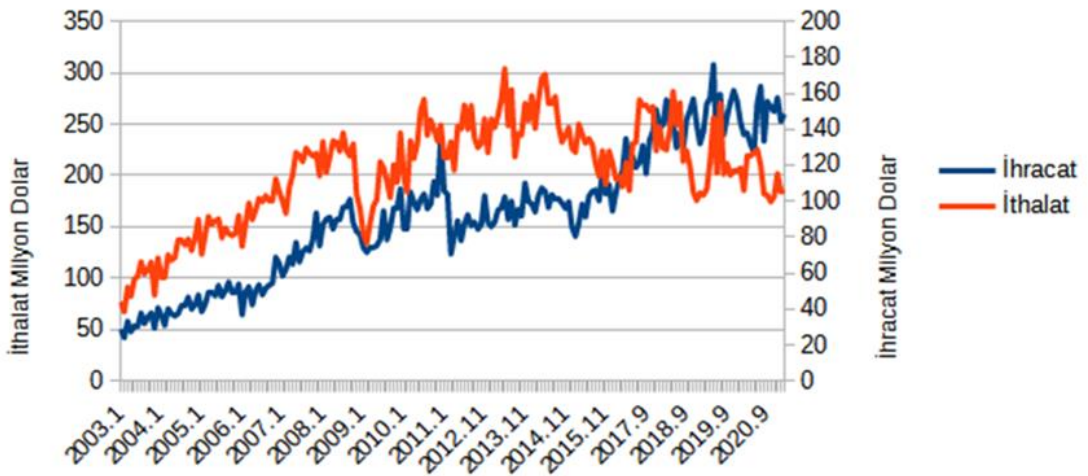
3.9. Plastikler ve Mamülleri

Plastik ürünlerin ithalatı, 2008 yılında 2007 yılına göre %8,03 artmıştır, 2009 yılında ise 2008 yılına göre %26,0 azalmıştır.. Plastik ve mamüllerin ihracatı, 2008 yılında 2007 yılına göre %26,3 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %13,2 azalmıştır.

Plastik sektörü, birçok malzeme ile ve farklı malzemelerin de alternatifini olarak kullanılmaktadır. Türkiye’de plastik sanayisi 1960 yıllarında gün yüzüne çıkmıştır. Türkiye plastik sektöründe ihracatı en fazla Irak, Almanya, Rusya, Azerbaycan ve İran ülkeleri ile yapmaktadır (Taşar & Kaya, 2017, s. 20).

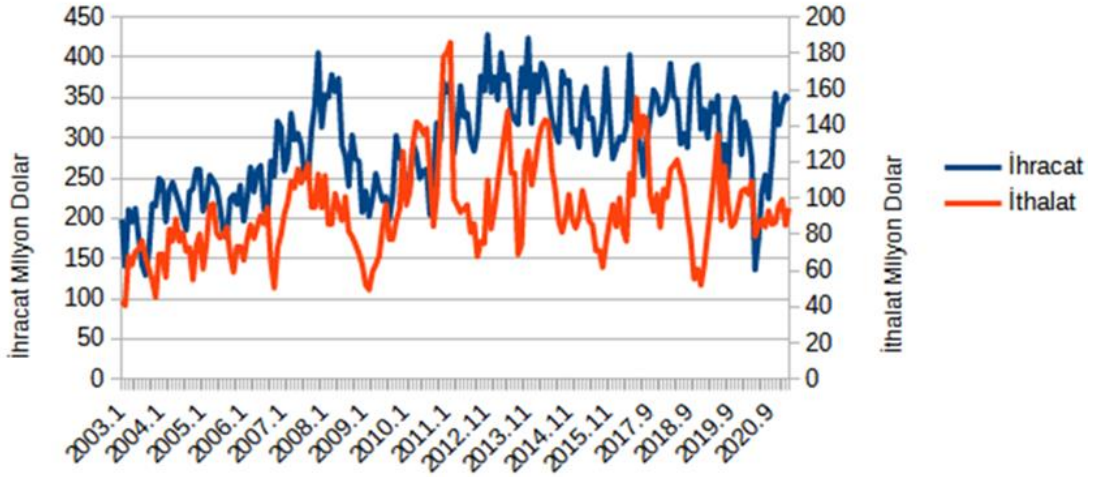
3.10. Kağıt ve Kartondan Eşya

Kağıt ve kartondan eşyanın ihracatı, 2008 yılında 2007 yılına göre 25,1 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %6,76 azalmıştır. Kağıt ve kartondan eşyanın ithalatı, 2008 yılında 2007 yılına göre %5,49 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %15,01 azalmıştır.

Kâğıt ve kartondan eşyanın ihracatı da 2006 yılından sonra rekabet hızına ulaşabilecek bir trend izlemiştir. 2006 yılından sonra kâğıt ve kartondan eşyanın ihracatçı kimliği net bir şekilde ortaya çıkmıştır (Müftüoğlu & Kayacan, 2019, s. 47). Kağıt ve gazete kağıdında en büyük ihracatçı ülkelerin başında Kanada, Rusya, İsveç gelmektedir. En büyük ithalatçı ülkelerin başında ise, Hindistan, ABD, Almanya, Türkiye gelmektedir (Oztoprak, 2014, s. 19).

3.11. Pamuk, Pamuk İpliği ve Pamuklu Mensucat

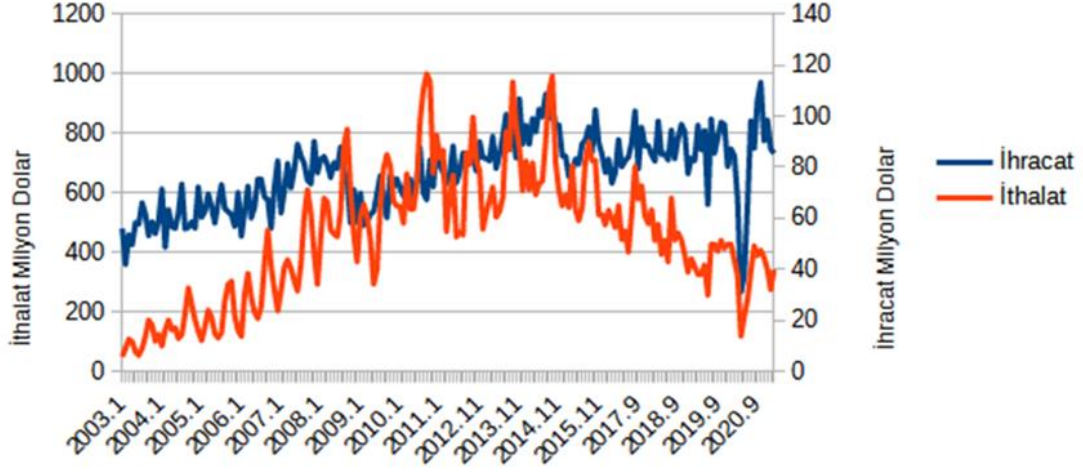

Pamuk ve pamuk ipliği faslının ihracatı 2008 yılında 2007 yılına göre %1,39 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %21,74 azalmıştır. İthalatı ise, 2008 yılında 2007 yılına göre %91,7 azalmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %10,0 azalmıştır.

Dünya pamuk üretiminde Çin, ABD, Hindistan, Pakistan, Özbekistan, Brezilya ve Türkiye ülkeleri önde gelen ilk 7 ülke arasında sayılmaktadır. Dünya pamuk ihracatının %23,01'ini Çin, %11,80'ini ABD, %8,5'ini Hong Kong, %7,68'ini Pakistan, %7,66'sını Hindistan karşılamaktadır. Bu ülkeler dünya pamuk ihracatının %58,69'unu geriye kalan %41,31'ini ise diğer ülkeler yapmaktadır. Dünya pamuk ithalatının %15,58'ini Çin; %8,69'unu Hong Kong, %5,29'unu Türkiye, %4,88'ini Bangladeş ve %3,72'ini Endonezya, %3,46'sını İtalya, %3,03'ünü Almanya

yapmaktadır. Türkiye pamuk ithalatında dünyada 3. sırada yer almaktadır (Şahinli, 2011, s. 231-232).

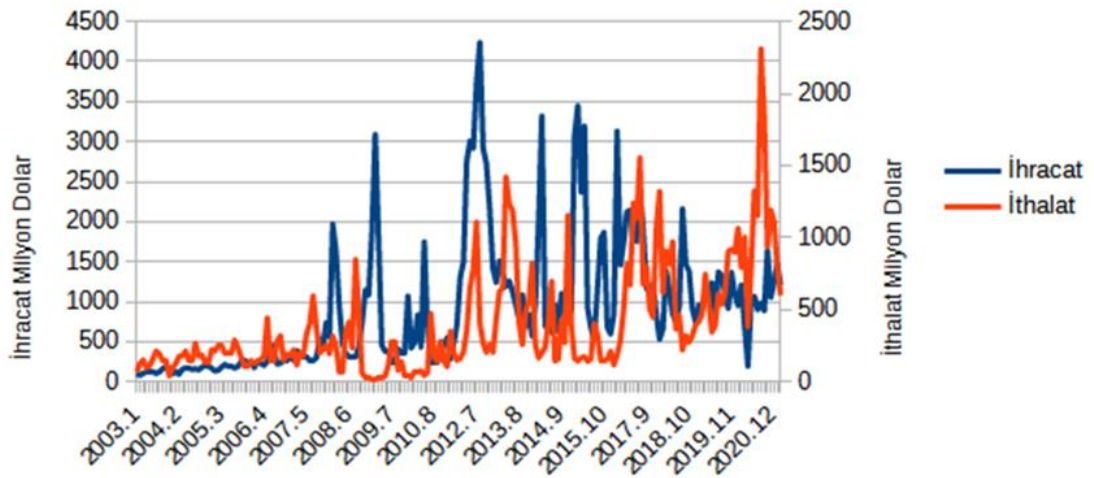
3.12. Örme Giyim Eşyası ve Aksesuarı

Örme giyim eşyası ihracatı, 2008 yılında 2007 yılına göre %2,44 azalmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %11,5 azalmıştır. Örme giyim eşyası ithalatı 2008 yılında 2007 yılına göre %41,2 artmıştır. 2009 yılında 2008 yılına göre %1,1 azalmıştır.

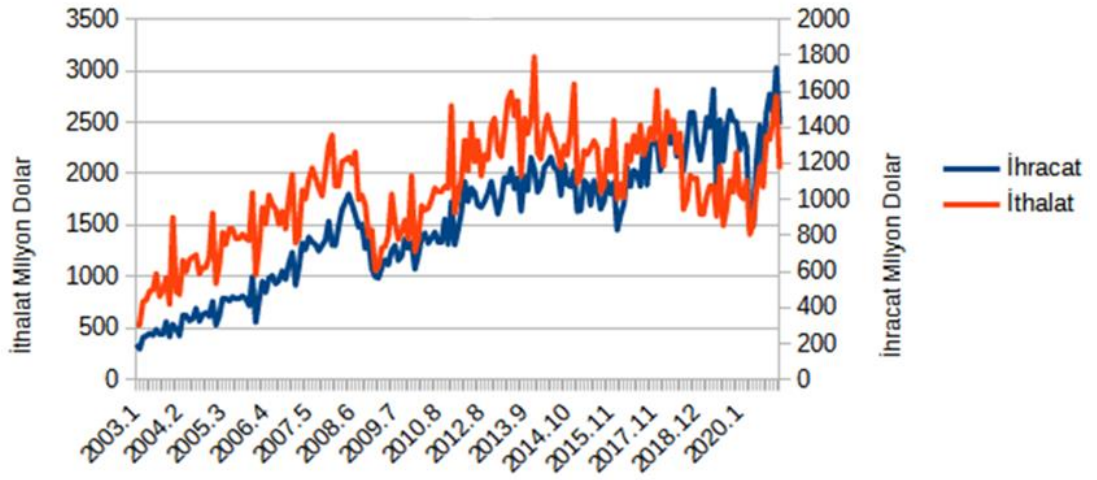
Türkiye'nin hazır giyim sektöründeki en önemli ihracat pazar yeri Almanya'dır. Türkiye'nin örme giyim eşyasında en fazla ithalat yaptığı 10 ülkenin başında; Çin, Bangladeş, İtalya ve Gürcistan ülkeleri bulunmaktadır (Bakır & Adıgüzel, 2015, s. 50-54).

3.13. Kıymetli ve Yarı Kıymetli Taşlar

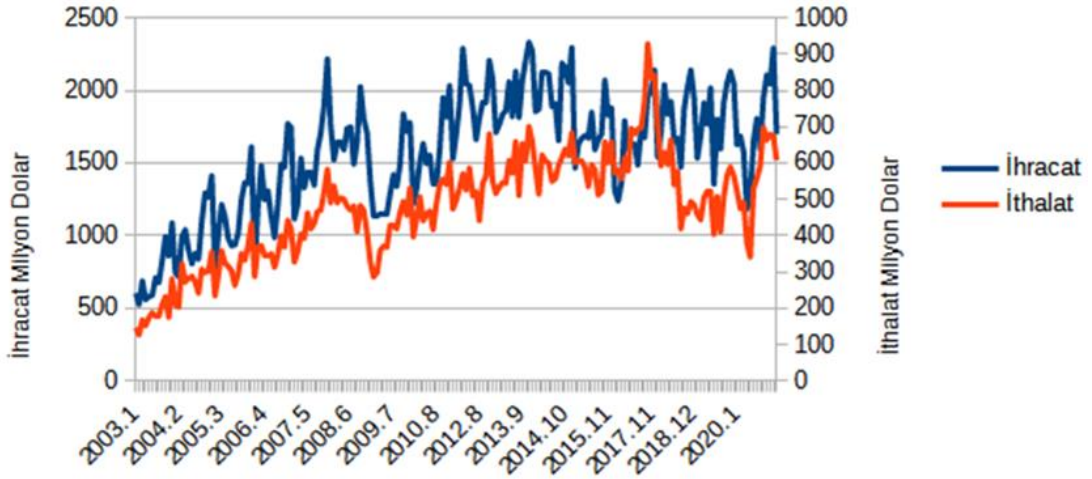
Kıymetli ve yarı kıymetli taşların ihracatı, 2008 yılında 2007 yılına göre %105,7 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %10,14 artmıştır. Kıymetli ve yarı kıymetli taşların ithalatı, 2008 yılında 2007 yılına göre %4,27 azalmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %64,56 azalmıştır. Türkiye; Çin ve İtalya'nın ardından mermer ve kıymetli taş ihracatında 3. sırada yer almaktadır. Ülkemizde üretimi yapılan kıymetli taşlar 179 ülkeye ihraç edilmektedir.

3.14. Kazanlar, Makinalar, Mekanik Cihazlar

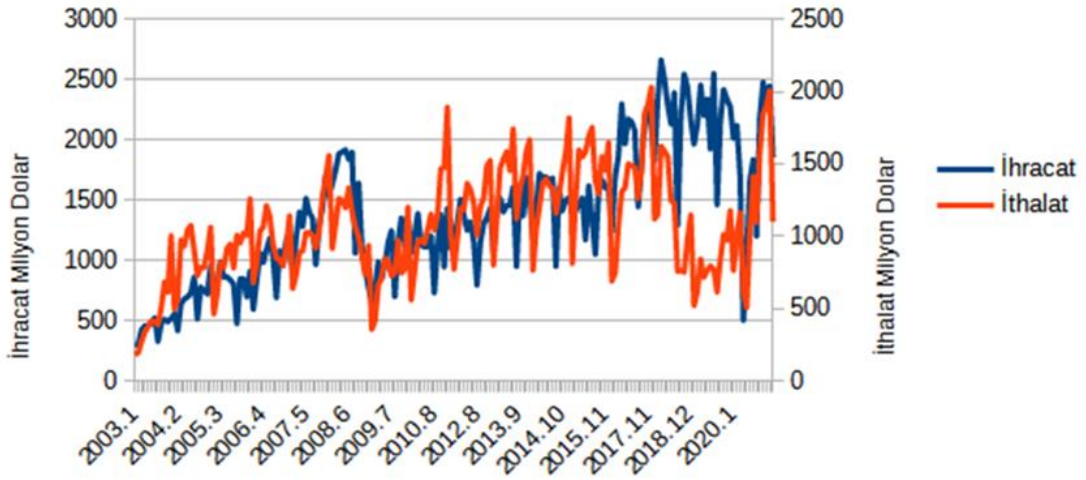
Kazanlar, makinalar ve mekanik cihazlar faslının ihracatı, 2008 yılında 2007 yılına göre %16,82 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %20,72 azalmıştır. İthalatı ise, 2008 yılında 2007 yılına göre %0,14 azalmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %23,99 azalmıştır. Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler 2013 ve 2014 yıllarında en yüksek ithalat seviyesini görmüştür. 2009 yılında en düşük ithalat seviyesi görülmüştür. 2020 yılında en yüksek ihracat seviyesi görülmüştür. 2008 ve 2009 yılları arasında ihracat oranlarında düşüş yaşanmıştır.

3.15. Elektrikli Makine ve Cihazlar

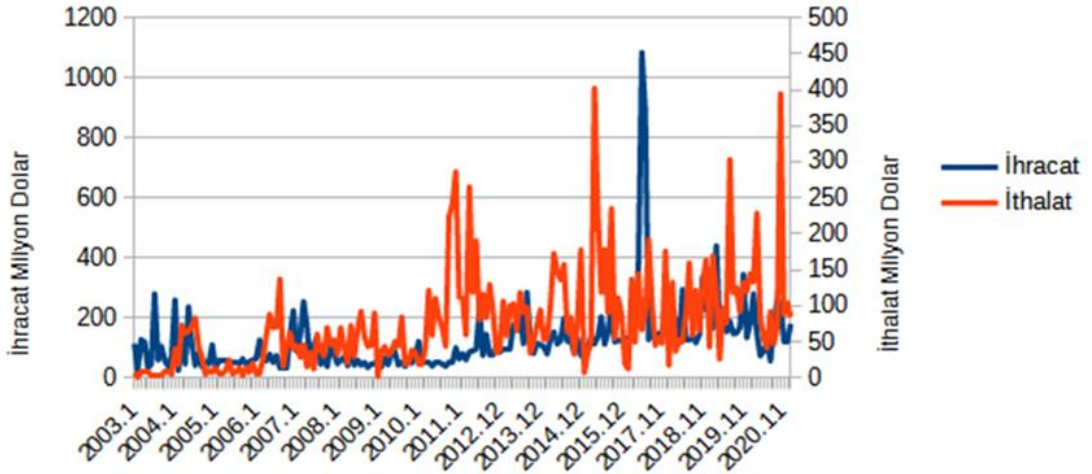
Elektrikli makine ve cihazların ihracatı 2008 yılında 2007 yılına göre %7,40 artmıştır, 2009 yılında ise 2008 yılına göre %16,82 azalmıştır. İthalatı ise, 2008 yılında 2007 yılına göre %4,49 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %11,87 azalmıştır.

3.16. Motorlu Kara Taşıtları Aksam Parça Aksesuarı

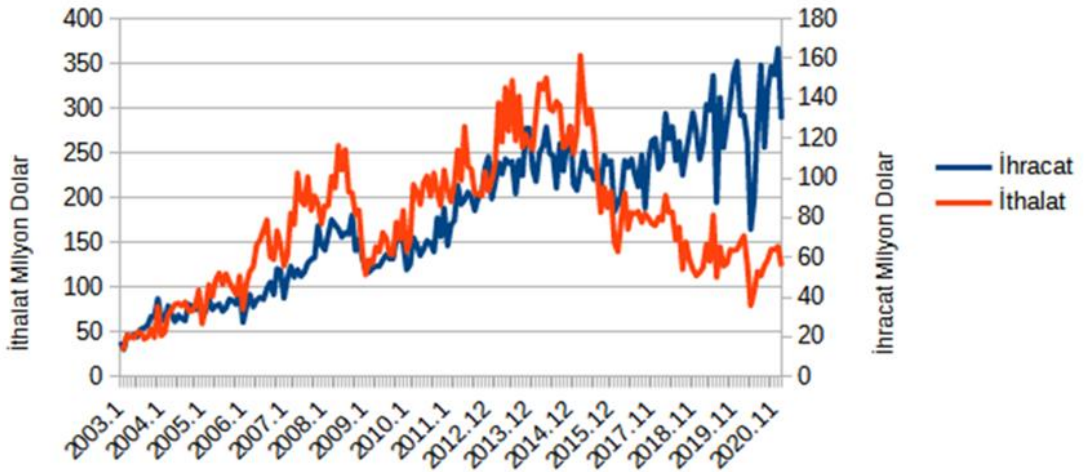
Motorlu kara taşıtları ihracatı, 2008 yılında 2007 yılına göre %15,24 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %33,15 azalmıştır. Motorlu kara taşıtları ithalatı, 2008 yılında 2007 yılına göre %3,17 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %29,82 azalmıştır. Motorlu kara taşıtları, 2018 yılında en yüksek ihracat seviyesine ulaşmıştır. En yüksek ithalat seviyesini ise 2020 yılında görmüştür. En düşük ithalat seviyesi 2009 yılında, en düşük ihracat seviyesi ise 2020 yılına görülmüştür.

3.17. Hava Taşıtları, Uzay Taşıtları ve Bunların Aksam ve Parçaları

Hava taşıtları ve uzay taşıtlarının ihracatı, 2008 yılında 2007 yılına göre %51,19 azalmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %10,33 artmıştır. Hava taşıtları ve uzay taşıtlarının ithalatı 2008 yılında 2007 yılına göre %38,12 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %33,67 azalmıştır. Hava taşıtları ve uzay taşıtları bunların aksam ve parçaları, en yüksek ihracat seviyesini 2017 yılında, en yüksek ithalat seviyesini ise 2015 yılında yaşamıştır.

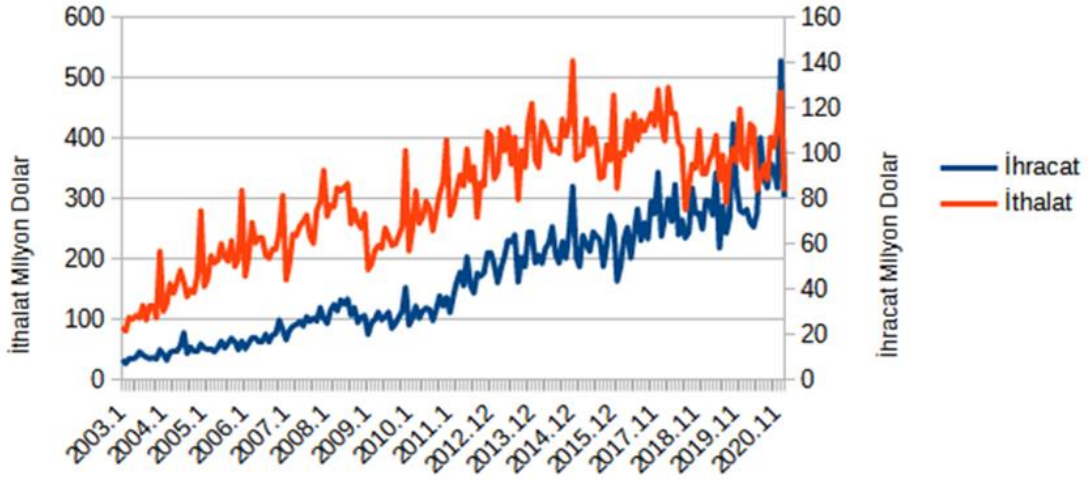
3.18. Mobilyalar, Yatak Takımları ve Aydınlatma Cihazları

Mobilyalar ve yatak takımlarının ihracatı, 2008 yılında 2007 yılına göre %27,42 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %15,99 azalmıştır. İthalatı ise, 2008 yılında 2007 yılına göre %12,49 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %29,12 azalmıştır.

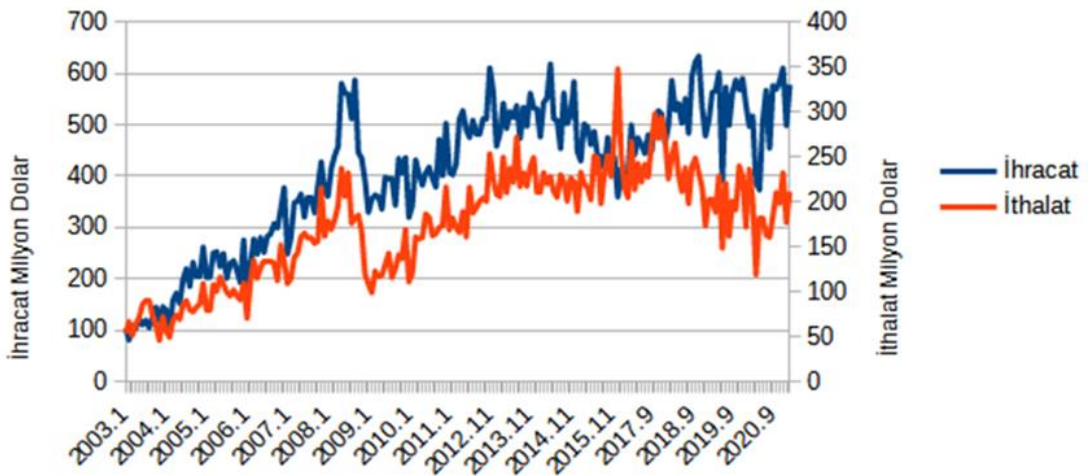
Türkiye'nin mobilya ithalatı yaptığı ilk 5 ülke; İtalya, İngiltere, Almanya, Fransa, İspanya; mobilya ihracatı yaptığı ilk 5 ülke ise; Almanya, Hollanda, Fransa, Yunanistan, İsrail olduğu görülmektedir (Efe & Demirci, 2005, s. 182).

3.19. Optik Fotoğraf, Sinema, Ölçü, Kontrol

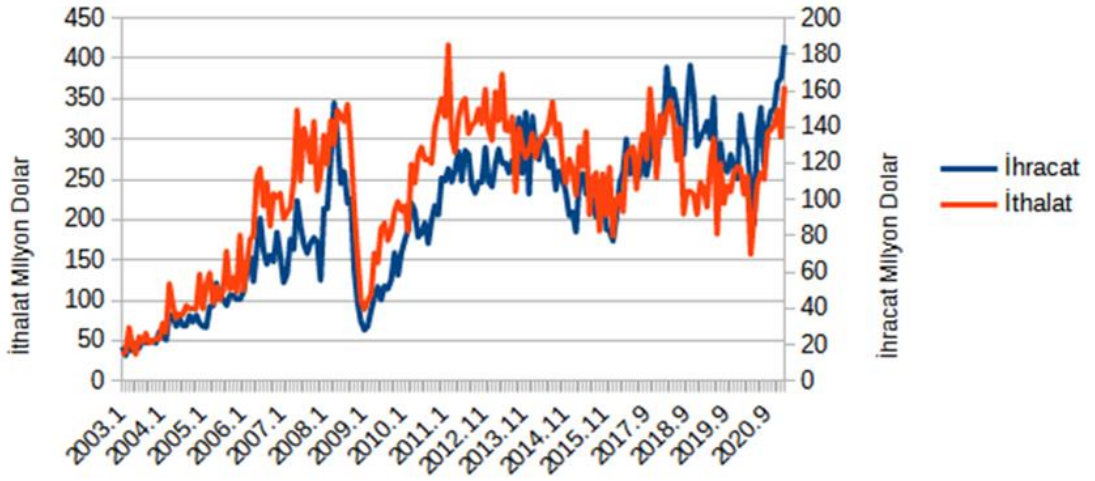
Optik fotoğraf, sinema, ölçü kontrol ihracatı 2003 yılından 2020 yılına kadar artan bir seyir izlemiştir. En yüksek ithalat seviyesini 2014 yılında görmüştür. Optik fotoğraf, sinema, ölçü, kontrol faslıının ihracatı, 2008 yılında 2007 yılına göre %20,50 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %9,17 azalmıştır. İthalatı ise, 2008 yılında 2007 yılına göre %14,37 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %17,75 azalmıştır.

3.20. Demir veya Çelikten Eşya

Demir veya çelikten eşya, 2003 yılından 2008 yılına kadar hem ihracatında hem de ithalatında artan bir trend içerisinde ilerlemiştir. 2018 yılında en yüksek ihracat seviyesini görmüştür ve 2016 yılında ise en yüksek ithalat seviyesi görmüştür. Demir veya çelikten eşyanın ihracatı, 2008 yılında 2007 yılına göre %39,05 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %20,85 azalmıştır. İthalatı ise, 2008 yılında 2007 yılına göre %21,27 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %31,49 azalmıştır.

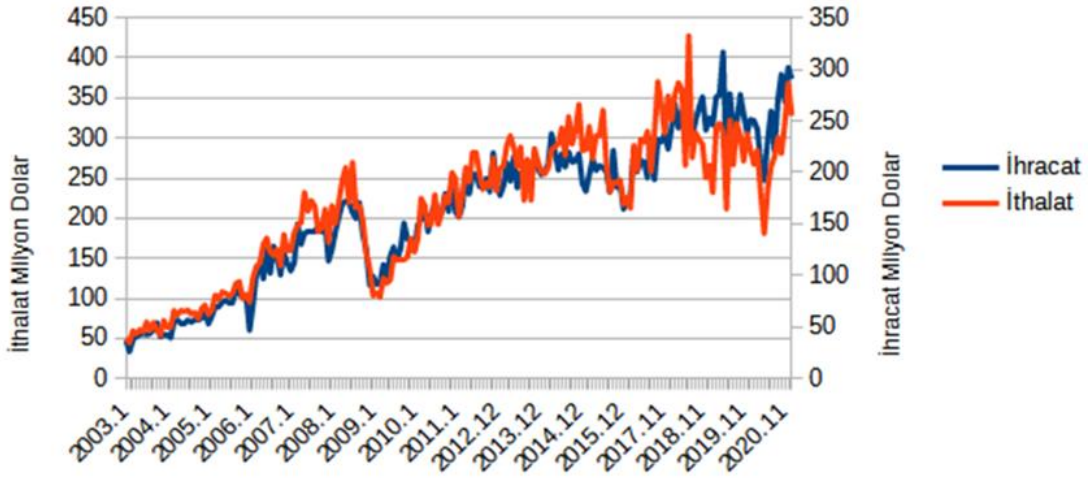
3.21. Bakır ve Bakırdan Eşya

Bakır ve bakırdan eşyanın ihracatı, 2008 yılında 2007 yılına göre %31,49 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %48,42 azalmıştır. Bakır ve bakırdan eşyanın ithalatı ise, 2008 yılında 2007 yılına göre %3,92 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %39,40 azalmıştır.

Türkiye'nin dış ülkelere olan ticaretinde ihracat payında emek yoğunluklu mal grupları daha büyük paylara sahip olmaktadır. Bakır ve bakırdan eşya da bu emek yoğunluklu mal gruplarının içerisinde yer almaktadır. Bakır, emek yoğunluklu mal grupları arasında yer aldığı için işlem maliyetleri azaltıldığında, bakır ihracatı miktarının artış göstereceği öngörülmektedir (Akal, 2008, s. 279).

3.22. Alüminyum ve Alüminyumdan Eşya

Alüminyum ve alüminyumdan eşyada 2017 ve 2018 yılları arasında en yüksek ithalat seviyesi görülmüştür. 2018 ve 2019 yılları arasında en yüksek ihracat seviyeleri görülmüştür. En düşük ithalat seviyesi 2009 ve 2010 yılları arasında; en düşük ihracat seviyesi, 2006 ve 2007 yılları arasında görülmüştür. Alüminyum ve alüminyumdan eşyanın ihracatı, 2008 yılında 2007 yılına göre %9,69 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %21,23 azalmıştır. İthalatı ise, 2008 yılında 2007 yılına göre %8,08 artmıştır, 2009 yılında ise, 2008 yılına göre %37 azalmıştır.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, 2008 Küresel Finansal Krizi'nin Türkiye'nin dış ticaretine nasıl etki ettiğini açıklamak amaçlanmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda; birinci bölümde kriz tanımı ile başlanırken, krizlerin oluşum sürecine, krizin nedenlerine ve krizlerin özelliklerine yer verilmiştir. Daha sonra krizin evreleri ve krizlerin çeşitleri açıklamalı olarak anlatılmıştır.

Tarihsel süreç içerisinde meydana gelen krizler bağlamında, dünyada ve Türkiye'de yaşanan krizler ele alınmıştır. Dünyada yaşanan krizlerde; 1772 Kredi Krizi ve 1929 Büyük Buhran ile başlayarak Türkiye'nin de etkisini hissettiği Petrol Krizi ve Körfez Krizi'ne yer verilmiştir. 1997 Asya, 1998 Rusya, 1999 Brezilya ve 2000 Arjantin Krizi de önemli noktaları ile anlatılmıştır. Daha sonra çalışmanın temel konusu olan ve ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak açıklanacak olan 2008 Küresel Krizi'nde Krizi'ne yer verilmiştir.

Türkiye'de yaşanan krizlerde; 1929 Büyük Buhran'ın Türkiye'ye etkisinden başlayarak, 1946 devalüasyonundan, Birinci ve İkinci Petrol Krizi'nin Türkiye'ye etkisinden bahsedilmiş ve son olarak 2008 Krizi ile birlikte toplamda 13 tane ekonomik krizin sebepleri, etkileri, sonuçları ve bu krizlerin nasıl atlatıldığına ilişkin bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde; Türkiye'nin dış ticaret yapısından bahsedilmiş, 2003-2020 yılları arası dış ticaret durumu ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Devamında, Türkiye'nin ithalat ve ihracat yapısından bahsedilmiştir. Ardından, literatür taraması yapılmıştır. Literatür taraması 2008 Finansal Krizi'ni ve dış ticareti konu alan ulusal ve uluslararası kaynaklardan yararlanarak oluşturulmuştur. 2008 Krizi'nin dış ticaret ve çeşitli ekonomik aktivitelere etkisinin, hangi analiz yöntemi ve hangi model ile belirlendiği detayları ile açıklanmıştır.

Çalışmanın son kısmında; fasıl grupları içinde %1'in üstünde paya sahip olan fasılların 2003-2020 yılları arası ihracat ve ithalat değişimleri ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Grafikselleştirilerek ifade edilen değişimlerin zirve, canlanma, gerileme ve daralma noktaları ele alınarak konjonktürel bir seyir içerisinde nasıl bir trend izlediği

hakkında bilgiler verilmiştir. Küresel Krizin yaşandığı ve etkilerinin görüldüğü 2007-2008 ve 2009 yıllarını baz aldığımızda; İhracat verilerinde, en fazla azalış gösteren ilk beş fasıl şu şekildedir: Demir ve çelik faslının ihracatı 2008 yılında 2007 yılına göre %78,5 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %94,9 azalmıştır. Mineral yakıtlar ve mineral yağların ihracatı; 2008 yılında 2007 yılına göre %46,3 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %47,94 azalmıştır. Organik kimyasal ürünlerin ihracatı; 2008 yılında 2007 yılına göre %29,96 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre %28,54 azalmıştır. Hava taşıtları ve uzay taşıtları faslının ihracatı 2008 yılında 2007 yılına göre %38,12 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılına göre ise %33,67 azalış göstermiştir. Kauçuk ve kauçuktan eşya faslının ihracatı 2008 yılında 2007 yılına göre %13,77 artmıştır, 2009 yılında 2008 yılında göre %18,77 azalmıştır. Fasıllardaki ihracat değişimlerinden hareketle, 2008 Krizi'nin etkilerinin 2009 yılında daha belirgin olduğu görülmektedir.

2008 Krizi birçok ülkede şiddetli bir etki meydana getirirken, Türkiye'de bu krizin etkileri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere nispeten daha hafif bir şekilde olmuştur. Türkiye'ye bu zamana kadar en büyük sarsıntıyı yaşatan 2000 Kasım Krizi ve devamında süregelen 2001 Bankacılık Krizi'nin sonrasında gerekli finansal alt yapının güçlendirilmesi, bu durumun temel sebeplerinden biridir.

Fakat diğer ülkelerde Küresel Krizi'nin etkilerinin daha derin hissedilmesi, gelişmiş ülkelerde dahi büyük finansal kuruluşların batması ve finansal alt yapılarının önemli ölçüde sarsılması Türkiye'nin dış ticaretini de negatif yönde etkilemiştir. Örneğin, G7 ülkelerinin ihracat oranları 2009 yılında ortalama %15 oranında azalırken, Türkiye'de ise aynı dönemde %3,16 azalmıştır. Diğer ülkelerdeki ihracat oranlarından da hareketle ihracat açısından, Küresel Kriz'den Türkiye'nin diğer ülkelere nazaran daha az etkilendiği görülmektedir. 2008 yılında ve krizin etkilerinin devam ettiği 2009 yılında Türkiye'de ekonomik büyüme oranlarında azalan bir trend görülse de bankacılık sektörünün sağlam alt yapısı ve kamu mali disiplininin yeterli düzeyde sağlanmış olması, 2008 Finansal Krizi'nden görece hafif atlatılmayı olanaklı kılmıştır.

Küresel Krizin yaşanmaya başladığı ve etkilerinin görüldüğü 2008 ve 2009 yıllarında, maliye politikalarındaki olumlu reformlar krizin etkisinin azaltılmasını sağlamıştır. Bu bağlamda, bir daha 2008 Finansal Krizi'ne benzer bir krizle karşı karşıya kalındığında, krizin etkisini azaltabilmek ve krizle daha kolay ve etkin bir şekilde mücadele edebilmek için, maliye politikası benimsenerek; ÖTV, KDV gibi

vergilerde indirimler yapılmalı, talebi canlandırarak iç piyasa canlı tutulmalı ve üretim artışı sağlanmalıdır, ayrıca dış piyasayı daha fazla aktif hale getirebilmek için, dış ticaret yapılan ülkeler daha fazla çeşitlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Acaravcı, A., & Kargı, G. (2015). Türkiye'de İhracatın Çeşitlendirilmesi ve Ekonomik Büyüme. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 1-16.
- Afşar, M. (2011). Küresel Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 218.
- Ağır, H., & Metin, M. (2016). Türkiye-Avrupa Birliği Dış Ticaret Göstergeleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11-26.
- Aizenman, J., & M.Hutchison, M. (2012). Exchange market pressure and absorption by international reserves: Emerging markets and fear of reserve loss during the 2008-2009 crisis. *Journal of International Money and Finance*, 1076-1091.
- Akal, M. (2008). Ortadoğu Sınır Ülkeleriyle Dış Ticaret Yoğunlaşması ve Yapısal Değişim. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 271-296.
- Akalın, G., & Uçak, A. (2007). IMF Politikaları Üzerine Bir Kritik . *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 27-36.
- Akbaş, M. E. (2016). 1800'lerin Küresel Krizleri ,Büyük Depresyon ve 2008 Krizi. *Özgün Araştırma Makalesi*, 78-122.
- Akça, İ. (2013). Türkiye'nin Dış Ticaretinde Ortadoğu'nun Yeri ve Önemi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1-112.
- Akdoğan, S. K. (2012). Türkiye'de Mali Serbestleşme Süreci ve Krizlerin Kısa Bir Özeti. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 189-208.
- Akpolat, A. G., & Altıntaş, N. (2013). Enerji Tükeminde İle Reel GSYİH Arasındaki Eşbütünlüşme Ve Nedensellik İlişkisi: 1961-2010 Dönemi. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 115-127.
- Aksoy, B., & Coşkun, M. (2004). Türkiye'nin Yakın Dönem Dış Ticaretindeki Değişmeler. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 397-415.
- Alemdar, A. A. (2001). Finansal Liberalizasyon ve 1994 Ekonomik Krizi. *Academia*, 1-14.
- Alpagu, H. (2016). 24 Ocak Kararları ve Turgut Özal Döneminin Yansımaları. *Academia* , 129-133.
- Alsü, E. (2019). Finansal Yatırımlar Açısından Kriz Dönemlerinde Tobin Q Oranının Önemi: Borsa İstanbul Gıda Sektörü Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 38-49.
- Altunöz, U. (2021). Türkiye'nin Cari Açık Sorunu, Nedenleri ve Kredi Genişlemesinin Cari Açık Sorununa Etkisi: Sınır Testi Yaklaşımı. *Sayıştay Dergisi*, 125-156.
- Arabacı, H. (2017). Küresel Kriz Sonrası Türkiye 'de Uygulanan Ekonomi Politikaları. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 1-10.
- Ardıç, H. (2001). *1994 ve 2001 Ekonomik Krizlerinin Türkiye Cumhuriyet Bankası Bilançosunda Yarattığı Haraketleri İncelenmesi*. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Bankası Muhasebe Genel Müdürlüğü .
- Arı, A., & Özkeskin, N. (2016). Türkiye'deki Bankacılık Krizlerinin Nedenleri: Ekonometrik Bir Yaklaşım. *Ekonomik ve Politik Yorumlar*, 45-60.
- Arıdemir, H., & Acar, A. (2018). Türkiye'nin Orta Doğu Politikasına Yönelik Sürekliliğinin 1. Körfez Savaşı Bağlamında Değerlendirilmesi. *Akademik Bakış Dergisi*, 82-93.

- Arık, A. (2020). 2008 Finans Krizinin Dünya'ya ve Türkiye'ye Etkileri. *Avrasya Sosyo-Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9-20.
- Arslan, G. (2012). Türkiye'de Kamu Mali Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması.
- Arslan, H. (2009). Kriz Büyüme İstihdam Üçgeninde 1994 ve 2001 Krizleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 31-42.
- Ateş, E., & Seymen, A. D. (2019). Türkiye'nin İmzaladığı Serbest Ticaret Anlaşmaları:İki Yanlı-Sektörel Bir Analiz ve Dış Ticaret Politikası Açısından Bir Değerlendirme. *Sosyoekonomi Dergisi*, 255-282.
- Hepkorucu A., Gerek S. (2017). Finansal Varlık Olarak Bitcoin'in İncelenmesi ve Birim Kök Yapısı Üzerine Bir Uygulama. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*.
- Ay, H., & Uçar, Ö. (2015). Üç Küresel Ekonomik Krizin Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11-32.
- Ayça, H., & Şimşek. (2008). Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Maliye Politikaları: Teorik Bir Değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 183-208.
- Aydoğdu, S. B. (2016). Kasım 2000 ve Şubat 2001 Ekonomik Krizlerinin Dış Ticarete Etkileri. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 46-54.
- Aytun, C., & Akın, C. S. (2019). Türkiye'de Borçlanma ile Ekonomik Büyüme ve Enflasyon İlişkisi.
- Bahar, O., & Erdoğan, E. (2011). 1994 ve 2000 Krizleri Sonrasında Türkiye'de Uygulanan Finansal Regülasyon Politikaları. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26-44.
- Bahimov, G. (2017). Orta Asya Ekonomilerinin Tekstil ve Hazır Giyim Sektöründeki Uluslararası Rekabet Gücü. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 23-33.
- Bakır, Z. S., & Adıgüzel, M. (2015). Türkiye Hazır Giyim Sektörünün 2005-2014 Dönemi İçin Rekabet Gücünün Ölçülmesi.
- Bakkal, U., & Oktayer, N. (1993). Dış Borçlanma ve Ödemeler Dengesi İlişkisi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, 218.
- Bal, H., & Göz, D. (2010). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 450-467.
- Balcı, Y., & Çetin, G. (2020). Covid-19 Pandemi Sürecinin Türkiye'de İstihdama Etkileri ve Kamu Açısından Alınması Gereken Tedbirler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 40-58.
- Bastos, R., & Pindado, J. (2013). Trade credit during a financial crisis: A panel data analysis. *Journal of Business Research*, 614-620.
- Bekhet, H. A., & Yasmin, T. (2014). Assessment of the global financial crisis effects on energy consumption and economic growth in Malaysia: An input-output analysis. *International Economics*, 49-70.
- Bocutoğlu, E., & Ekinci, A. (2009). Genel Teori, Küresel Krizler ve Yeniden Maliye Politikası. *Maliye Dergisi*, 66-82.
- Bostancı, M. C. (2012). *Küresel Krizin Dinamikleri ve Kredi Derecelendirme Kuruluşlarının Kredibilitesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye AnaBilim Dalı.
- Buluş, A. (2015), *Türk İktisat Politikalarının Tarihi Temelleri* (s. 111). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Buluş, A., & Kabaklarlı, E. (2010). 1929 Ekonomik Buhranı ile Son Dönem Global Krizin Karşılaştırması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1-22.

- Büyükipekci, S., & İs, N. (2020). Türkiye'nin İthalat ve İhracat Yaptığı İlk 10 Ülke Bağlamında Turizm Sektörünün Ülke Ekonomisine Etkisinin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12-26.
- Can, İ. (2003). Ekonomik Krizlere Karşı Uygulanması Gereken Vergi Politikası. *Maliye Dergisi*, 69-107.
- Catao, L. A., & Milesi-Fereti, G. M. (2014). External Liabilities And Crises. *Journal of International Economics*, 18-32.
- Cecchetti, S. G. (2008, Haziran). Crisis and Responses: The Federal Reserve and The Financial Crisis of 2007-2008. *National Bureau of Economic Research*.
- Cicioğlu, Ş., & Yıldız, A. (2018). Lale Krizinden Günümüze Ekonomik Krizler : Temel Yaklaşımlar ve Ortak Özellikler. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 25-38.
- Cinel, E. A. (2020). Covid-19'un Küresel Makroekonomik Etkileri ve Beklentiler. *Politik Ekonomik Kuram Dergisi*, 124-140.
- Climent, F., & Meneu, V. (2003). Has 1997 Asian Crisis Increased Information Flows. *International Review of Economics and Finance*, 111-143.
- Çağıl, G., & Okur, M. (2010). 2008 Küresel Krizin İMKB Hisse Senedi Piyasası Üzerindeki Etkilerinin GARCH Modelleri ile Analizi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 573-585.
- Çağlayan, E., & Saçaklı, İ. (2006). Satın Alma Gücü Paritesinin Geçerliliğinin Sıfır Frekansta Spektrum Tahmincisine Dayanan Birim Kök Testleri İle İncelenmesi. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 121-137.
- Çakmaklı, S., Yıldırım, E., & Lopçu, K. (2011). Türkiye Ekonomisinde İktisadi Dalgalanmalar ve Krizler : 1980 Öncesi ve Sonrası Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme.
- Çelik, S., & Direkci, T. (2013). Türkiye'de 2001 Krizi Öncesi Ve Sonrası Dönemler İçin Dış Borç Ekonomik Büyüme İlişkisi (1991–2010). *Electronic Turkish Studies*, 111-135.
- Çeştepe, H., & Tunçel, A. (2018). Türkiye'de Demir Çelik Sektörünün Uluslararası Rekabet Gücü Analizi. *Türkçe Çalışmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi II*, 113-129.
- Çetin, A. C., & Kılınç, F. E. (2009). Türkiye'de 1996-2008 Döneminde Madde Grupları Bazında İhracat-İthalat İlişkisi. *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 64-84.
- Çevirmez, E. O. (2019). Türkiye İhracatının Ürün ve Ülke Bazında Yoğunlaşma Analizi.
- Çoban, Y. (2015). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: İkinci Sayfa Yayınları.
- Çöğür, İ. (2012). Türkiye'nin İç Borç Genel Yapısı Üzerine Geçmişten Günümüze Bir Değerlendirme. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 93-104.
- D. Wisman, J. (2014). The Financial Crisis of 1929 Reexamined: The Role of Soaring Inequality. *Review of Political Economy*, 372-391.
- Dağdemir, Ö., & Küçükcalay, M. (1999). Türkiye'de 1960-1980 Müdahale Dönemi Ekonomileri: İktisat Politikaları ve Makro Ekonomik Göstergeler Açısından Bir Karşılaştırma. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 121-138.
- Dağtaş, E., Yaylagül, L., & Küçük Kurt, F. (2005). Küreselleşme Sürecinin Türkiye'deki Film Dağıtımına Etkileri. *Kurgu Dergisi*, 25-39.
- Danışoğlu, A. Ç. (2007). Para Krizleri: Türkiye'de Yaşanmış Krizlerin Değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3-4.

- Darıcan, M. F. (2013). Ekonomik Krizler ve Türkiye. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 39-46.
- Dede, H., & Karagoz, H. (2013). *Türkiye Ekonomisi Sektörel Analizi*. Konya.
- Demir, M. A. (2020). Endüstri İçi Ticaretin Grubel-Lloyd Yöntemi ile Analizi. *International Journal of Disciplines Economics - Administrative Sciences Studies*, 356-365.
- Demir, Y. (2009). 1960-1980 Dönemi Türk-Arap Ekonomik İlişkileri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 209-227.
- Demirbaş, M. (2003). 1980 Dönüşümünün İhracat ve İthalat Üzerindeki Etkisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 233-249.
- Demirci, K. (2016). Küresel Krizin Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkilerinin Analizi. Ankara.
- Demirci, S., & Kutlu, H. A. (2011). Küresel Finansal Krizi (2007-?) Ortaya Çıkaran Nedenler, Krizin Etkileri, Krizden Kısmi Çıkış Ve Mevcut Durum. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 121-136.
- Demirhan, E. (2015). Büyüme ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkisi:Türkiye Örneği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 75-88.
- Denizci, G., & Marangoz, M. (2019). Avrasya Ekonomik Birliği ve Avrasya Ekonomik Birliği Üyesi Ülkeler İle Türkiye'nin Dış Ticaretinin Karşılaştırmalı Analizi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 414-431.
- Doğan, S., & Özekicioğlu, H. (2005). Güney Kore ve Türkiye'de Uygulanan IMF Politikaları. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 147-176.
- Durer, S. (1982). Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler(1946-1960 Dönemi). *Bursa Uludağ Üniversitesi Dergileri*, 155-164.
- Efe, H., & Demirci, S. (2005). Türkiye ve Dünya Mobilya Dış Ticareti Üzerine Bir Araştırma. *Polietnik Dergisi*, 179-187.
- Eğilmez, M. (2008). *Küresel Finans Krizi: Piyasa Sisteminin Eleştirisi*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Eğilmez, M. (2020). Türkiye Ekonomisi. *Türkiye Ekonomisi* İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eigner, P., & S.Umlauf, T. (2015). The Great Depression(s) of 1929-1933 and 2007-2009? *Working Papers In Crisis History*, 1-53.
- Engin, C., & Göllüce, E. (2016). 2008 Küresel Finans krizi ve Türkiye Üzerine Yansımaları. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27-40.
- Eraslan, C., & Türk, A. (2016). Yunanistan Borç Krizinin Nedenleri Ve Sonuçları:Yapay Sınır Ağları ile Bir Analiz. *Gaziantep University Journal of Social Sciences* , 281-302.
- Eraslan, H., Karataş, A., & Kaya, H. (2007). Türk Plastik Sektörünün Rekabetçilik Analizi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 203-219.
- Erdoğan, S. (2018). Körfez Krizinin Türkiye'ye Etkileri. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33-47.
- Eren, O., & Gürbüz, A. O. (2020). Türkiye'nin Seçilmiş Ülkeler İle Olan Dış Ticaretinin Belirleyicileri Ve Reel Döviz Kuru İle İlişkisi: Ekonometrik Bir Analiz. *Maliye Finans Yazıları*, 295-326.
- Eriçok, R. E. (2020). Küresel Ekonomik Yavaşlama - Riskler, Belirsizlikler ve Türkiye Ekonomisine Etkileri. *Journal of Turkish Court of Accounts/Sayıştay Dergisi*, 33-64.

- Erilli, N., Körez, M. K., Öner, Y., & Alakuş, K. (2012). Kritik(Kriz) Dönem Enflasyon Hesaplamalarında Bulanık Regresyon Tahminlemesi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 239-253.
- Erol, M. (2010). Ekonomik Kriz ve Kobiler. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 165-181.
- Ersoy, H., & Işıl, G. (2016). Küresel Kriz Sonrası Merkez Bankası Para Politikaları ve Finansal Sistem Üzerine Etkileri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 349-374.
- Erşin, B. E. (2012). Türkiye'de Dış Borç Sorunu ve Avrupa Borç Krizi'nin Etkileri. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 45-54.
- Ertek, E. (2014). *Kimya Sektör Raporu*.
- Ertuğral, Y. (2016). Liberal Avrupa ve Sosyal Avrupa Tartışması Gölgesinde Avrupa'da Aşırı Sağ'ın Yükselişi. *Euro Politika*, 6-13.
- Ertuğrul, C., İpek, E., & Çolak, O. (2010). Küresel Mali Krizin Türkiye Ekonomisine Etkileri. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 59-72.
- Esen, E., Yıldırım, S., & Kostakoğlu, S. (2012). Feldstein-Horioka Hipotezinin Türkiye Ekonomisi İçin Sınanması: ARDL Modeli Uygulaması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 251-267.
- Ezer, F. (2010). 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin Türkiye'ye Etkileri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 427-442.
- Fidan, A., & Fırat, E. (2020). 2008 Küresel Finans Krizinin Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkisi: BRIC ülkeleri-Türkiye karşılaştırması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 85-100.
- Fidan, H. (2020). Demir veya Çelikten Eşya Ticaretinde Türkiye'nin Karşılaştırmalı Üstünlüğü ve Rekabet Gücü. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 1-21.
- Fidrmuc, J., & Korhonen, I. (2010). The Impact Of the Global Financial Crisis On Business Cycles In Asian Emerging Economies. *Journal of Asian Economics*, 293-303.
- Fırat, E. (2009). Türkiye'de 1980 Sonrası Yaşanan Üç Büyük Kriz Ve Sonuçlarının Ekonomi Politikası. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 501-524.
- Gawande, K., Hoekman, B., & Cui, Y. (2014). Global Supply Chains and Trade Policy Responses to the 2008 Crisis. *World Bank Economic Review*, 102-128.
- Gaytancıoğlu, S. (2010). Rasyonel Beklentiler Teorisi Çerçevesinde Türkiye'de 1994 Krizi. *Ekonomi Bilimler Dergisi*, 139-146.
- Gençosmanoğlu, Ö. T. (2016). Dahilde İşleme Rejiminin Türkiye'de Dış Ticaret, İstihdam ve Rekabet Gücüne Etkileri. *Business and Economics Research Journal*, 83-102.
- Göçer, İ. (2013). Küresel Ekonomik Krizin Etkileri: Panel Veri Analizi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 163-188.
- Göçer, İ., & Özdemir, A. (2012). 2008 Küresel Krizinin Yayılma ve Etkileri: Seçilmiş Ülkeler için Ekonometrik Analiz. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 191-210.
- Güler, H. (2018). Türkiye'nin Mali Kırılganlıklarının Ölçümü ve Avrupa Birliği Ülkeleriyle Karşılaştırılması. *Politik Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, (s. 1-609). Niğde.
- Gülgen, A. R. (2018). Türkiye'nin 2018 Krizi: Nereden Nereye? *Mülkiye Dergisi*, 449-452.
- Gülle, İ. (2021). *Türkiye İhracatçılar Meclisi İhracat 2021 Raporu*.

- Güloğlu, B., & Altunoğlu, E. (2002). Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika , Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri. *Siyasal Bilgiler Fakóltesi Dergisi*, 107-134.
- Günel, M. (2019). Kredi Derecelendirme Kuruluşlarının Rolü ve Krizlerdeki Etkileri. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 150-151.
- Güngör, B. (2020). Türkiye'de Covid-19 Pandemisi Süresince Alınan Önlemlerin Kriz Yönetimi Perspektifinden Değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* , 818-851.
- Güvenç, İ., & Kazankaya, A. (2019). Türkiye'de Ceviz Üretimi Dış Ticareti ve Rekabet Gücü. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi*, 418-424.
- Hammes, D., & Wills, D. (2005). Black Gold: The End of Bretton Woods and the Oil-Price Shocks of the 1970s. *The Independent Review*, 501-511.
- Haykır, Y., & Demir, Ö. (2017). 6326 Sayılı Petrol Kanunu Ve Demokrat Parti Dönemi Petrol Politikası. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 251-269.
- (2020). *Hazır Giyim Sektör Raporu*. Ticaret Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğü.
- Hepaktan, E., & Karakayalı, H. (2009). 1980-2008 döneminde Türkiye'nin Dış Ticaret Hadlerinin Analizi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 181-210.
- Hepkorucu, A., & Genç, S. (2017). Finansal Varlık Olarak Bitcoin'in İncelenmesi ve Birim Kök Yapısı Üzerine Bir Uygulama. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakóltesi Dergisi*, 47-58.
- Hüseyini, İ. (2019). Türk Plastik Sektörünün Rekabetçilik Analizi. *Mukkaddime*, 423-443.
- İnam, Ş. (2020). *Madeni Yağlar ve Mineral Yakıtlar Sektör Raporu*.
- İnan, E. A. (2002). Arjantin Krizinin Sebepleri ve Gelişimi. *Bankacılar Dergisi*, 57-74.
- İspir, M. S., Ersoy, B. A., & Yılmaz, M. (2009). Türkiye'nin Büyüme Dinamiğinde İhracat mı İthalat mı Daha Etkin? *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakóltesi Dergisi*, 59-72.
- İşık, H. B., & Bilgin, O. (2016). Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1757-1765.
- İzgi, B. B., & Yılmaz, H. (2018). Türkiye'de Ekonomik Büyüme, İhracat ve İthalat: Nedensellik İlişkisi (1992-2016). *İktisadi Yenilik Dergisi*, 54-74.
- Kanca, O. C. (2012). 1950-1960 Arası Türkiye'de Uygulanan Sosyo-Ekonomik Politikalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 47-63.
- Karabulut, B. (2018). Türk Alman İlişkilerinin Analizi: 2018 Krizi ve Geleceğe İlişkin Öngörüler. *Turan-Sam Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 213-219.
- Karabulut, Ş., & Saraç, Ö. (2020). İktisadi ve Mali Krizlerin Anatomisi: Krizler Tarihi Üzerine Kısa Değerlendirmeler. *İzmir İktisat Dergisi*, 380.
- Karaca, C. (2014). Uygulanan Para ve Maliye Politikaları Açısından Geçmiş Krizler ve 2008 Küresel Ekonomik Krizin Karşılaştırmalı Analizi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 263-286.
- Karakaş, A. (2012). Türkiye Ekonomisi'nde Yapısal Değişim: Dış Ticarete Fasil Bazlı Yapısal Dönüşüm Analizi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 1-9.
- Karakurt, B. (2010). Küresel Mali Krizi Önlemede Maliye Politikasının Rolü ve Türkiye'nin Krize Maliye Politikası Cevabı. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 167-195.

- Karaş, Z. (2017). 2008 Küresel Krizi Sırasında Merkez Bankaları Tarafından Uygulanan Geleneksel Olmayan Para Politikaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 630-640.
- Karataş, A. (2021). Covid 19'un Türkiye Dış Ticaretine Kısa Dönem Etkilerinin Ürün Grubu Bazında İncelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2129-2152.
- Karavar, H. Ö. (2018). Türkiye Cumhuriyeti'nin Üçüncü Büyük Devalüasyonu 10 Ağustos 1970 Kararları ve Etkileri. *Mediterranean Journal of Humanities*, 379-391.
- Kaya, A., & Gülhan, Ü. (2010). Küresel Finansal Krizin İşletmelerin Etkinlik ve Performans Düzeylerine Etkileri: 2008 Finansal Kriz Örneği. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 61-89.
- Kee, H. L., Neagu, C., & Nicita, A. (2013). Appendix for "Is Protectionism on the Rise? Assessing National Trade Policies during the Crisis of 2008. *Review of Economics and Statistics*, 1-17.
- Kendirli, S., & Karadeniz, G. (2012). 2008 Kriz Sonrası İmkb 30 Endeksi Volatilitésinin Genelleştirilmiş ARCH Modeli ile Tahmini. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 95-104.
- Kesgingöz, H. (2017). *Uluslararası Ekonomik Kuruluşlarının Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkisi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Keskin, H. Ü. (2004). Ekonomik Krizlerde Küresel Güçler: 2001 Türkiye Ekonomik Krizi . Isparta.
- Ketboğa, M. (2019). Türkiye ' de Dış Ticaret Açığı Sorunun Nedenleri ve Katma Değeri Düşük Ürün İhracatının Dış Ticaret Açığı İçindeki Yeri ve Çözüm Önerileri. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 209-224.
- Kibritçioğlu, A. (2001). Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler. *Yeni Türkiye Dergisi*, 1-17.
- Kılıçaslan, H. (2017). 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye'nin Ekonomik ve Mali Göstergeleri. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 51-64.
- Kişman, Z. A., & Yalçın, H. (2017). Uluslararası Krizlerin Dış Ticarete Etkisi: 1. Körfez Savaşı Örneği. *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi* , 11-20.
- Kol, E. N., & Karaçor, Z. (2012). 2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve İstihdam Üzerine Etkileri. *Maliye Dergisi*, 379-395.
- Korkmaz, T., Çevik, E. İ., & Birkan, E. (2010). Finansal Dışa Açıklığın Ekonomik Büyüme ve Finansal Krizler Üzerindeki Etkisi:Türkiye Örneği. *Jorunal Of Yaşar University*, 2821-2831.
- Kosmetatos, P. (2014). Atlantik Dünyasında 1772/3 Kredi Krizi. *Routledge*, 491-509.
- Koşar, A. (2018). Türkiye'nin Son 10 Yılda En Çok İhracat ve İthalat Yaptığı Ülkelerin Hiyerarşik Kümeleme Analizi İle Gruplandırılması ve Değerlendirilmesi. *Bucak İşletme Fakültesi Dergisi*, 17-28.
- Kutlu, E., & Ayhan, O. (2020). *Türkiye'nin İthalatta Dezavantajlı Olduğu Sektör " Mineral Yakıtlar " (Kömür , Doğalgaz ve Petrol)*.
- Küçük, H. (2008). 1994 ve 2001 Ekonomik Krizlerinin Karşılaştırmalı İncelemesi ve Büyüme İle İlişkisi İçin Bir Deneme.
- Memişoğlu, D., & Durgun, A. (2011). 2008 Ekonomik Krizi ve Türkiye'de Sağlık Sektörü Üzerine Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 81-100.

- Mercan, M. (2014). Ekonomik Büyümenin Belirleyicileri ve 2008 Krizi: Orta Asya Ülkeleri ve Türkiye Ekonomisi İçin Panel Veri Analizi. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 125-142.
- Mızırak, Z. (2014). Türkiye Dış Ticaretinin Gelişim Serüveni(1980-2004). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi*, 99.
- Müftüoğlu, G. İ., & Kayacan, B. (2019). Türkiye'deki Ormana Dayalı Sektörlerin Dış Ticaret Rekabet Gücü Analizi. *Türkiye Ormanlık Dergisi*, 41-49.
- Nart, E. Ç. (2010). Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerine Etkileri:Panel Veri Analizi. *Journal of Yaşar University*, 2874-2885.
- Oktar, S., & Yüksel, S. (2015). 1998 Yılında Rusya'da Yaşanan Bankacılık Krizi ve Öncü Göstergeleri. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 327-339.
- Oktayer, A. (2009). Türkiye'de Finansal Serbestleşme ve Derinleşme Süreci Üzerine Nitel Bir İnceleme. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 73-100.
- Oral, M., Yiğit, G. K., & Özdemir, Ü. (2016). Cumhuriyetten Günümüze Ekonomi Politikaları Bağlamında Türk Dış Ticaretinin Gelişimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 149-174.
- Oztoprak, O. (2014). *Kağıt Raporu* . Bölge Planı Yayınları.
- Öksüzler, O., & İpek, E. (2011). Dünya Petrol Fiyatlarındaki Değişimin Büyüme ve Enflasyon Üzerindeki Etkisi : Türkiye Örneği. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 15-34.
- Önal, T., & Özdağ, A. (2016). Körfez Savaşı ve Türk Dış Politikasına Etkileri . *Turkish Studies*, 53-70.
- Örki, A. (1977). 1973 Petrol Krizi ve Sonuçları. *Gelişim Dergisi*, 1-11.
- Özbek, A. (2018). Türk Hazır Giyim Ticaretinin Alt Sektörler Bazında Analizi. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 161-183.
- Özdemir, M., & Kösekahyaoglu, L. (2019). Türkiye'nin İhracatçı Sektörlerinde Endüstri İçi Ticaretin Payı:1990-2017 Dönemi Üzerine Bir İnceleme. *Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar Dergisi*, 40-56.
- Özkardeş, L. (2016). 2008 Krizinin Türkiye'nin İhracat Ürünleri ve Pazar Kofigürasyonuna Etkisi. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 30-37.
- Özmen, E. (2014). Reel Döviz Kuru ve Türkiye Dış Ticaret Dinamikleri. *Ekonomik Araştırma Forumu* .
- Öztürk, N. (2002). IMF'nin Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 95-1125.
- Öztürk, S., & Gövdere, B. (2010). Küresel Finansal Kriz Ve Türkiye Ekonomisine Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 377-397.
- Öztürk, S., & Saygın, S. (2017). 1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagflasyon Olgusu. *Balkan ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-12.
- Öztürk, Ş., Nas, F., & İçöz, E. (2008). 24 Ocak Kararları, Neo-Liberal Politikalar ve Türkiye Tarımı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15-32.
- Polat, M. A. (2018). Küresel Finans Krizinin Nedenleri . *Al- Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 177-195.
- Rose, A. K., & Spiegel, M. M. (2010). Cross-Country Causes And Consequences Of The 2008 Crisis: International Linkages And American Exposure. *The Authors Journal Compilation*, 340-363.
- Sakarya, S., & Canlı, Ş. (2011). *Azerbaycan Ağaç ve Orman Ürünleri Raporu*.

- Sancak, E., & Demirbaş, E. (2011). Küresel Ekonomik Kriz Ve Türkiye Konut Sektörüne Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 171-190.
- Savrul, B. K., Özekicioğlu, H., & Özel, H. A. (2013). Türkiye'de Finansal Serbestleşmenin Tarihsel Gelişimi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 227-238.
- Saygın, S. Ü. (2020). Demir Çelik Sektöründe Endüstri İçi Ticaret:Türkiye ve AB Ülkeleri Üzerine Bir Analiz. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 102-116.
- Sayılgan, Ş. (1994). 5 Nisan Kararları ve Beklentiler. *Marmara İletişim Dergisi* , 213-217.
- Selim, S., Uysal, D., & Pınar, E. (2014). Türkiye’de Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisinin Ekonometrik Analizi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*.
- Serel, A., & Bayır, M. (2013). 2008 Finansal Krizinde Para Politikası Uygulamaları: Türkiye Örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 59-80.
- Sertkaya, Y., & Dilber, İ. (2016). 2008 Finansal Krizi Sonrası Türkiye’de Konut Fiyatlarının Belirleyicilerine Yönelik Analiz. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-30.
- Seydioğlu, H. (2003). Uluslararası Mali krizler ve IMF Politikaları. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*.
- Sezgin, Z. (2012). Küresel Krizin İkinci Perdesi: 2011 Avrupa Borç Krizi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 141-150.
- Soyyigit, D. S., & Kaya, S. (2011). Gümrük Birliği Sonrasında (1996-2009) Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Dış Ticaretin Ülke ve Fasil Bazlı Yoğunlaşma Analizi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 1-18.
- Stein, M. (2011). A Culture of Mania: A Psychoanalytic View of the Incubation of the 2008 Credit Crisis. *Organization*, 173-186.
- Sungur, N. (1999). Asya Krizinin Temel Dinamikleri. *M.Ü. AT Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 203-211.
- Sutela, P. (2000). The Financial Crisis in Russia. *Global Financial Crisis*, 63-73.
- Sürmen, Y. E. (2019). Siyasi Krizlerin Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkisi: Rahip Brunson Davası. *Academic Review of Humanities and Social Sciences*, 189-207.
- Şahinli, M. A. (2011). Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi:Türkiye Pamuk Endüstrisi Üzerine Bir Uygulama. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 227-240.
- Şen, H., & Aktan, C. C. (2001). Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri. *Yeni Türkiye Dergisi*, 1225-1230.
- Şen, H., & Kaya, A. (2015). Ekonomik Krizlerin Değişmeyen İmdatçısı: Maliye Politikası. *Sosyoekonomi*, 1-55.
- Can Ş., Gerşil M. (2018). Manisa Pamuk Fiyatlarının Zaman Serisi Analizi Ve Yapay Sinir Ağı Teknikleri İle Tahminlenmesi Ve Tahmin Performanslarının Karşılaştırılması. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*.
- Şenol, Z. (2020). Covid-19 Krizi ve Finansal Piyasalar. *Para ve Finans Dergisi*, 75-124.

- Tabar, Ç., & Tokathlıoğlu, M. (2018). Küresel Ekonomik Kriz Döneminde Türkiye'de Uygulanan Vergi Politikalarının Değerlendirilmesi. *International Journal of Public Finance*, 27-46.
- Tağraf, H., & Arslan, T. (2003). Kriz Oluşum Süreci ve Kriz Yönetiminde Proaktif Yaklaşım. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 149-160.
- Tarık, Ö., & Gençosmanoğlu. (2016). Dahilde İşleme Rejiminin Türkiye'de Dış Ticaret, İstihdam ve Rekabet Gücüne Etkileri. *Business and Economics Research Journal*, 83-102.
- Taşar, O., & Kaya, P. H. (2017). *Konya'da Kimyasalların ve Kimyasal Ürünlerin ve Kauçuk ve Plastik Ürünlerin İmalatı Sektörleri*. Konya: Palet Yayınları.
- Terece, Z., Erdinç, J. E., & Kariptaş, F. S. (2020). Türkiye'de Mobilya Sektörünün Durumu ve 2000'li Yıllardan Sonra Küreselleşme Etkisi ile Değişimi. *Haliç Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 159-180.
- Throop, G. R. (1913). Ancient Literary Detractors of Cicero. *Journal Washington University*, 10.
- Toprak, D. (2008). 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi Ve Kontrol Kanunu'nun 24 Ocak 1980 Kararları Işığında Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 313-333.
- Tuna, S. (2007). Cumhuriyet Ekonomisinin İlk Devalüasyonu:7 Eylül 1946. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 86-121.
- Turan, Z. (2011). Dünyadaki ve Türkiye'deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 59-60.
- Turan, Z. (2018). 1980 Sonrası Ülkemiz Ekonomisinde Yaşanan Krizlerin İktisadi Yapıya Etkisi. *Fiscaoeconomia*, 158-171.
- Turgut, A. (2007). Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler. *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 35-46.
- TÜİK. (2020). Türkiye İstatistik Kurumu Web sitesi: <https://www.tuik.gov.tr/> adresinden alınmıştır
- Türk, A., & Eraslan, C. (2016). Yunanistan Borç Krizi'nin Nedenleri ve Sonuçları:Yapay Sinir Ağları ile Bir Analiz. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 281-302.
- Tüz, M., Haşit, G., İpçioğlu, İ., & Suher, İ. (2013). *Kriz İletişimi ve Yönetimi*. Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayıncılık .
- Tüzünkan, D. (2015). Türkiye 'de Uygulanan Beş Yıllık Kalkınma Planlarının istihdam Politikaları Açısından Değerlendirilmesi Türkiye ' de Uygulanan Beş Yıllık Kalkınma Planlarının istihdam Politikaları Açısından Değerlendirilmesi. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 90-117.
- Uçan, O., & Çebe, G. (2018). 2008 Krizi Öncesi ve Sonrası Türkiye'de Ekonomik Büyüme, İşsizlik ve Enflasyon İlişkisi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6-17.
- Uçar, Ç., Hatırlı, S. A., & Önder, K. (2019). 2000 Sonrası Yaşanan Finansal Krizlerin Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerine Etkileri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 332-347.
- Uçar, Ö., & Ay, H. (2015). Üç Küresel Ekonomik Krizin Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11-32.
- Uğurlu, H. A., & Şahin, İ. E. (2019). *TR 83 Bölgesi İhracat ve İthalat Fasıllarında Katma Değer Yaklaşımı Raporu*.

- Ulusoy, A., & Ela, M. (2014). Avrupa Borç Krizi ve Türkiye İçin Öneriler. *Hak-iş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 84-119.
- Uslu, H. (2019). Ekonomik Krizlerin Türkiye'nin Dış Ticareti ve Rekabet Gücü Üzerine Etkisinin Ekonometrik Analizi. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 1-18.
- Uslu, H., & Uzkaralar, Ö. (2020). Arbitraj Fiyatlama Teorisinin Türkiye Ekonomisinde Geçerliliği: Küresel Ekonomik Kriz Bağlamında Ampirik Bir Analiz. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 179-195.
- Ünlü, F., & Yıldız, R. (2019). Türkiye'de Dış Ticaretin Teknolojik Yapısının Fasil Bazlı Yoğunlaşma Analizleri ile Belirlenmesi. *Karadeniz Teknik Üniversitesini Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 7-26.
- Yaman, A., & Eken, E. N. (2019). Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'nin Dış Ticaret Politikalarının Değerlendirilmesi.
- Yaycı, C. (2019). Irak'ta Yaşanan Savaşlar ve Türkiye'ye Etkileri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 331-352.
- Yazıcı, H., & Karayılmazlar, S. (2001). Türkiye Ahşap Mobilya Sektörü ve Ekonomik Gelişimi. *ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 3-17.
- Yeldan, E. (2009). Kapitalizmin Yeniden Finansallaşması ve 2007/2008 Krizi: Türkiye Krizin Neresinde ? *Çalışma ve Toplum*, 11-28.
- Yiğitoğlu, A. İ. (2005). 2001 Krizi Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinin Ve Bankacılık Sektörünün Değerlendirilmesi. *Sosyoekonomi*, 115-126.
- Yıldırım, S. (2010). 2008 Yılı Küresel Ekonomi Krizinin Dünya Ve Türkiye Ekonomisine Etkileri. *KMÜ Sosyal ve Araştırmalar Dergisi*, 47-55.
- Yılmaz, G. A. (2013). Türkiye'de 2008-2009 Krizinde Uygulanan Genişletici Vergi Politikasının Üretim Üzerindeki Etkileri. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 213-228.
- Yuan, C., Liu, S., & Xie, N. (2010). The Impact on Chinese Economic Growth and Energy Consumption of the Global Financial Crisis: An input-output Analysis. *Energy*, 1805-1812.
- Zhang, D., & Broadstock, D. C. (2020). Global Financial Crisis And Rising Connectedness In The International Commodity Markets. *International Review of Financial Analysis*, 1-11.

TABLÖLAR LİSTESİ

TABLO 1 1946-1950 YILLARI ARASI BÜYÜME HIZLARI	37
TABLO 2 1955-1959 YILLARI ARASI BÜYÜME HIZLARI.....	41
TABLO 3 FASILLARA GÖRE İTHALAT VE İHRACAT GÖSTERGELERİ.....	84

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİL 1 1959 YILI SONUNDA GSMH İÇİNDE SEKTÖRLERİN PAYI.....	42
ŞEKİL 2 2002-2018 YILLARI ARASI DIŞ TİCARET VERİLERİ (MİLYON DOLAR)	74

ÖZGEÇMİŞ

İrem Uğurlu, ilköğretimi ve ortaöğretimi Hacı Bektaş-1 Veli İlköğretim Okulu'nda, lise öğretimini ise Nefise Andıçen Lisesi'nde tamamlamıştır. Daha sonra 2014 yılında Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümünü kazanmıştır. 4 yıllık lisans eğitiminden sonra, 2019 yılının Eylül ayında Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalında yüksek lisans eğitimine başlamıştır.